

беч

РОДНАЯ ПРИРОДА

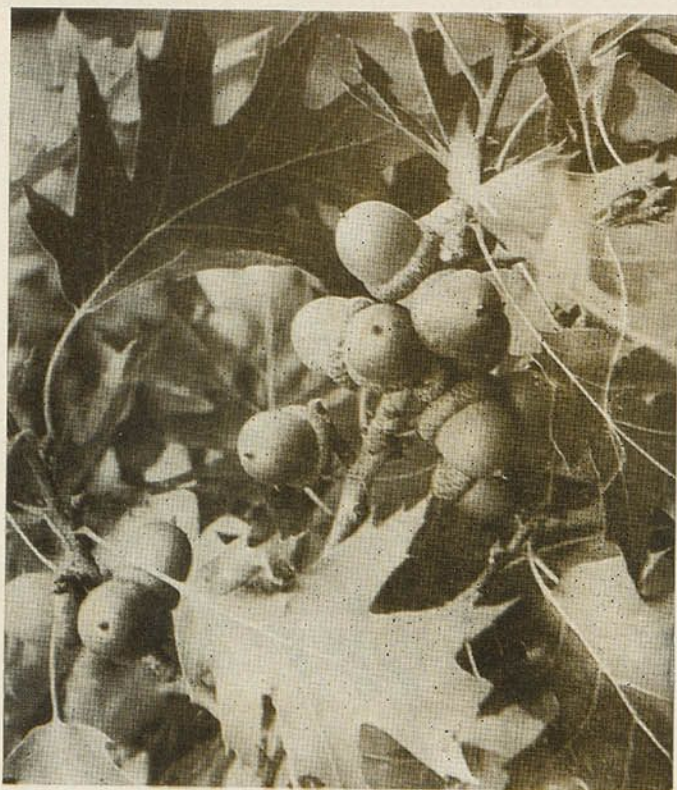
1972

3

✓

4926

НА ЯСЕЛЬДЗЕ

Ёсць на Піншчыне рака Ясельда. Лагоднае ў яе імя, лагодная і сама. Паволі нясе яна свае чыстыя воды, агінае Парэцкі лясны масіў і коціцца ўніз да Прыпяці. Не адно стагоддзе глядзяць ёй услед волаты-старажылы — сівакорыя дубы. Іх тут за тысячу. Упэўнена, самавіта стаяць дубы на ўзлесках, на палянах. Церпяліва пераносяць віхуры якаю.

Акрамя дуба ў Парэцкім парку растуць ясеня, граб, клён, ільм, ліпа, вольха, елка, сасна. У падлеску — крушына, рабіна, каліна, берасклет, ляшчына. Адным словам, гэта тыпічны лес заходне-еўрапейскага тыпу. Магутны па развіццю, складаны па структуры і саставу, з багатым падлескам і травяным покрывам.

Значнае месца ў парку займаюць дрэвы-экзоты, завезеныя сюды з розных краін свету. Яны прыдаюць насаджэнням большую мяккасць, нават пекнасць, не парушаючы малюнку ўсяго масіву.

Уздоўж цэнтральнай алеі расце пяць экзemplараў цюльпаннага дрэва. Ім за семдзесят год. Вышыня каля васемнаццаці метраў. Арыгінальнай па форме лісцяной пласцінцы не ўступаюць па прыгожасці цюльпанпадобныя кветкі з зеленаватым паўзцветнікам. У геалагічным мінулым гэтае дрэва расло у лясах паўночнага паўшар'я. Даўнінная (трацічная) парода да гэтага часу захавалася толькі ў лясах Паўночнай Амерыкі.

Рэліктам трацічнай пары з'яўляецца лапіна крылаплодная. Яе куртына прыляпілася на ўскраіку парку. Больш другіх рэліктаў захавала яна свае спадчынныя асаблівасці, характэрныя для трацічных дрэў. Почкі лапіны голяы, не ведаюць пясцякаў. Суквецце, а значыць і плады, развіваюцца на галінах. Лапіна больш адчувальна да марозаў, чым цюльпаннае дрэва. Пакрыўленыя ствалы нясуць на сабе сляды моцных абмарожванняў. Аднак яны дасягаюць увышыню дванаццаці метраў. На радзіме, у лясах Калхіды яно ў разы тры вышэй.

Тыповым прадстаўніком субтрапічных балот Фларыды з'яўляецца балотны кіпарыс звычайны. І ён маецца ў парку. Толькі ў акружэнні не субтрапічных відаў, а беларускіх дубоў і клёнаў. Яму, прыкладна, за пяцьдзесят год. Нялёгка яму ў нашых умовах. І ўсё ж перанёс 35-я маразы. Здзіўляючы свет раслін, вялікая пластычнасць і сіла прыстасавання іх!

Растуць тут і другія хвойныя з Паўночнай Амерыкі. Амаль побач з балотным кіпарысам — піхта бальзаміная. Дрэвы выключна роўныя. Янтарнай слязой гараць на попелнай кары раздаўленыя жаўвачкі. Пах бальзаму быццам касметычная раскоша.

Уздоўж сцяжыні растуць елка канадская, лжэтсуга шыжая, елка калючая. Апошняя адна з найбольш буйных на Беларусі. Елка канадская невялікая, затое шышак бліскучых, светларудых на ёй не злічыць.

Спаборнічаюць у росце з мясцовымі пародамі раскіданыя па ўсяму парку лістоўніцы, дуб паўночны, лжэтсуга шэрая. Так, гэта патрэбны, разумны эксперымент. Не так лёгка разабрацца ў мэтазгоднасці ўкаранення той ці іншай дрэвавай пароды ў культуру. Трэба ўлічваць і хуткасць росту, прадукцыйнасць, якасць драўніны, устойлівасць да шкоднікаў, рэпрадукцыйную здольнасць. Во колькі патрабаванняў!

Цяпер ужо не выклікае сумнення мэтазгоднасць вырошчвання ў нас лістоўніцы. Амаль векавы, магутны дрэвастой лістоўніцы еўрапейскай гаворыць аб высокай каштоўнасці гэтай пароды. Лістоўніца японская на аляях парку расце горш. Затое экзemplар лістоўніцы польскай па вышыні абганяе такое ж дрэва лістоўніцы сібірскай, прыкладна, на чатыры метры.

Лжэтсуга шэрая яшчэ не ўвайшла ў поўнае давер'е нашых лесаводаў, але і не застаецца яна без увагі.

Многа ў парку дуба паўночнага. Яго культуры былі закладзены тут у 1926 годзе. Упершыню ў Беларусі. З-за пасек у гады вайны аб агульнай прадукцыйнасці меркаваць цяжка. Лепшыя дрэвы ва ўзросце сорак аднаго года дасягаюць 19 метраў, 34 сантыметраў у дыяметры. Побач работнікамі Парэцкага лясніцтва ўдала закладзены пасадкі дуба паўночнага і чарэшчатага. Маладому пакаленню дваццаць год. Узрост добры.

Ба 205

Ба 5218

ДЗІВА ДЗІЎНАЕ

Толькі адным экзэмплярам прадстаўлен у парку (і ў рэспубліцы) адзін з найбольш велічных дубоў Паўночнай Амерыкі — дуб бархацісты. Пад крылом лісцяных парод, прыкладна, у 60-гадовым узросце, вышыня 17 метраў. Пладаносіць. Вельмі дэкаратыўны сваёй лістотай. Яна ўвагнута пасярэдзіне, за што на радзіме дуб называюць брухатым.

Мноства ў парку сосен: веймутава, Банксава, кедровая сібірская і кедровая еўрапейская. Прадстаўнікі Амерыкі, Еўропы і Азіі растуць сумесна. Выдатны рост у сасны веймутавай.

З арэхаплодных у парку адзначаны арэх шэры, Зібольда. Каля плоту ўзвышаецца арэх гібрыднага паходжання: развесістая крона, буйнае няпарнае лісце.

Мясцовыя пароды добра ўзнаўляюцца, асабліва ясень звычайны. Спадабаліся ўрадлівыя слабакіслыя глебы парку. Дружны падросць у 10—14 метраў — надзейная змена. Даюць самасеў і некаторыя экзоты. Найбольш багаты ён у дуба паўночнага. Узнаўляюцца таксама сасна веймутава, гл. здымак, лжэтсуга шэрая, дуб балотны. Толькі маладыя дубкі на лузе штогод скошваюцца.

Маляўнічым выглядае куток парку, што падыходзіць да Ясельды. Аднак былая прыемная яго кампазіцыя парушылася. Вадаёмы пакрыліся целарэзам, водакрасам. Складаная сістэма каналаў, якія злучалі іх з ракой, зусім зарасла. Ажывіць бы іх! Перакінуць мосцікі. Простыя, лёгкія і прыгожыя завядуць яны ў зараснікі чаромхі, да палаючай каліны, рабіны, ды салодкіх ягад іргі.

Багаты дэндралагічны састаў Парэцкага парку. Мы яшчэ не ўсё назвалі. Ёсць яшчэ і елка змеявідная, клён гіннала, конскі каштан звычайны, піхта аднакоперная. Усяго да шасцідзiesiąці назваў. І тым не менш парк трэба узбагачаць, дабівацца разнастайнасці. Патрэбны клёны, ліпы, ясені, арэх маньчжурскі, грэцкі, бархат амурскі. Не хапае плодова-ягадных парод: чаромхі (віргінскай, пенсільванскай, позняй, Маакі), іргі, кізільніка, ароніі і гэтак далей. Усе яны дэкаратыўныя ў кветках, а сакавітыя плады заўжды будуць па густу птушкам. Прывесці б сюды плюшч з Белавежскай пушчы і другія віды ліян (арысталохію, вінаград, абвойнік...) У выглядзе падбіўкі біягруп па ўзлессях, на палянах размясціць спірэі і такія пераборлівыя расліны, як ружа маршчыністая, жасмін, бэз. Перагружаць масіў не патрэбна. Ён і ў будучым павінен захоўвацца ў пейзажным стылі. Рэч ідзе пра некалькі экзэмпляраў у біягрупе, на пагорках, на аляях.

Усё гэта не проста, але вельмі жадана. І патрэбна. А гэта — галоўнае. Паўднёва-заходняя частка Беларусі найбольш спрыяльны ў кліматычных адносінах раён для выпрабавання многіх новых відаў парод. Гэта цікава, карысна работнікам лясной гаспадаркі, азеляняльнікам, аматарам прыроды. Турысцкія сцежкі павінны часцей прыводзіць сюды дапытлівых школьнікаў. Пра гэты куток абавязаны помніць у сваёй працы настаўнікі геаграфіі і біялогіі.

Можна варта пачаць з гадавальніка. Семяны фонд парку багаты. Няхай не прападае насенне дарэмна, а дае ўзыходы. Саджанцы многіх відаў можна завесці з другіх гадавальнікаў і зелянсаў рэспублікі.

У прыроднай сіле паркавага масіву адчуваецца і небяспека. З паўднёвага боку парк падпірае сядзіба Парэцкага завода па апрацоўцы гародніны. Вылітае аднойчы гаручае амаль пагубіла кедры. А з другога боку ўшчыльную падступае поле. Сталёвыя плугі не-не ды і выклічуць трывогу на ўскраіне. Лішнія ў парку і праезджыя дарогі.

А мо не варта непакоіцца? Парк з'яўляецца запаведным. Клапоцяцца аб ім работнікі лясніцтва і юныя ляснічыя са школы. Расце, шуміць на дзіва і радасць людзям Парэцкі парк.

А. ФЕДАРУК,
кандыдат біялагічных навук.

У ГОНАР 50-ГОДДЗЯ СССР

УЗДА.

Тут адбылася справаздачна-выбарная канферэнцыя раённага аддзялення БТАП. Азнаёміўшыся са зваротам рэчыцкіх прыродалюбцаў, дэлегаты пярвічных арганізацый раённага аддзялення БТАП абмеркавалі задачы па ахове прыроды ў святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС і XXVII з'езда КПБ і вырашылі ў гонар 50-годдзя ўтварэння СССР прыняць новыя сацыялістычныя абавязацельствы на 1972 год.

У прыватнасці, будзе пасаджана каля 5 тысяч дрэў і дэкаратыўных кустарнікаў, закладзены новыя скверы ў Магільянскім і Уздзенскім сельсаветах, азелянена да 300 жылых дамоў, школ, прадпрыемстваў, устаноў.

Асабліва ўвага будзе прыдадзена пытанням аховы атмасфернага паветра і вадаёмаў ад забруджвання.

НАВАПОЛАЦК.

Прыродалюбамі Наваполацка падведзены вынікі са справаздачных перыяд па выкананню закону «Аб ахове прыроды ў БССР». Як адзначылі дэлегаты гарадской канферэнцыі БТАП, пад кіраўніцтвам партыйных і савецкіх органаў пярвічных арганізацый таварыства зрабілі вялікую работу па ахове і ўзнаўленню прыродных рэсурсаў. У горадзе значна пашыраны пасадкі плодовых і дэкаратыўных насаджэнняў, зроблена шмат для таго, каб знізіць да мінімуму скідванне забруджаных вод у Заходнюю Дзвіну.

Удзельнікі канферэнцыі звярнуліся да арганізацый, прадпрыемстваў, школаў, да ўсяго насельніцтва Наваполацка з заклікам яшчэ больш актыўна ўключыцца ў работу па добраўпарадкаванню горада, палепшыць догляд і ахову зялёных насаджэнняў, стварыць непрыміральныя адносіны да браканьераў.

СТАРЫЯ ДАРОГІ.

Кіруючыся лясніцкімі запаведаннямі аб клапацілівых адносінах да прыроды, новыя абавязацельствы ўзялі на сябе старадарожскія члены БТАП. У спаборніцтве за дастойную сустрэчу юбілею СССР, яны вырашылі сіламі лясгаса і грамадскасці пасадзіць на пясчаных землях 120 гектараў лесу, азеляніць не менш тысячы сядзіб, школ, прадпрыемстваў, арганізацый, скончыць збудаванне яшчэ трох штучных вадаёмаў і зарыбіць іх. Асабліва ўвага будзе звернута на захаванне правіл ужывання ядахімікатаў у сельскай і лясной гаспадарках.

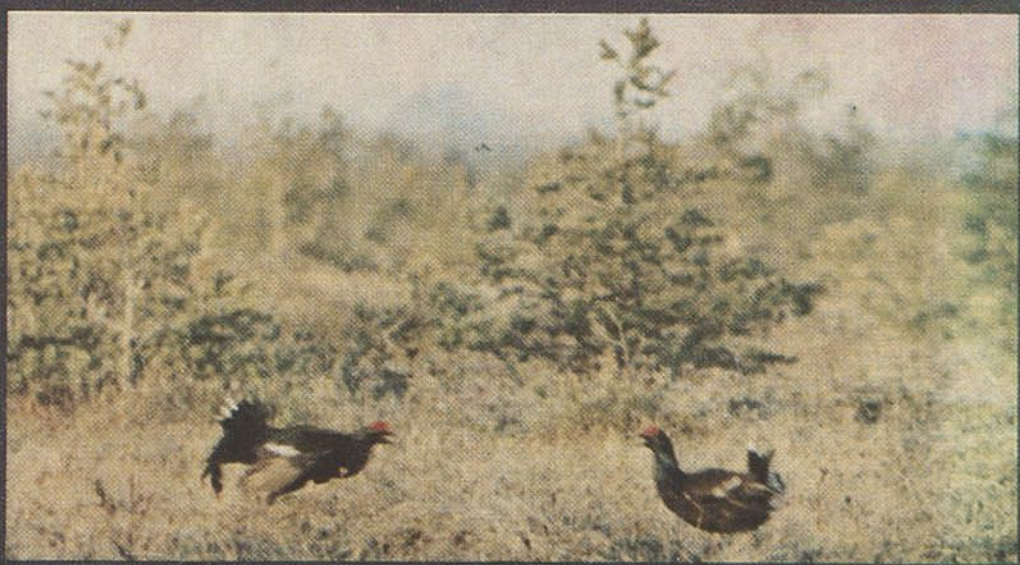
ЛАГОЙСК.

Добрымі справамі вырашылі адзначыць юбілей Саюза лагойскія прыродалюбцы. У гонар гэтай даты ў гарадскім пасёлку Плешчаніцы будзе закладзены парк імя 50-годдзя СССР, добраўпарадкаваны парк культуры і адпачынку ў Лагойску, азелянена больш паўтары тысячы жылых дамоў, узмоцнена прапаганда сярод насельніцтва лясніцкіх дрэў, рашэнняў партыі і ўрада па пытаннях аховы прыроды.

БЫХАЎ.

З кожным годам грамадскасць Быхаўскага раёна ўсё больш увагі надае пытанням аховы і памнажэння багаццяў роднай прыроды. Толькі ў мінулым годзе тут было азелянена больш 700 двараў, сядзіб калгасаў і саўгасаў, школ, абсаджаны дрэвамі некалькі пасёлкаў.

Пасля абмеркавання звароту рэчыцкіх прыродалюбцаў, якія прызвалі ўсіх членаў БТАП, рабочых і калгаснікаў, жыхароў гарадоў і вёсак пачаць новы паход за ашчадных адносінаў да зямлі, лесу, рэк, атмасфернага паветра, дэлегаты раённай канферэнцыі БТАП узялі новыя абавязацельствы па ўзмацненню аховы багаццяў прыроды.

РЫЦАРЫ ВЕСНАВЫХ ЗОРАЎ

Пасля доўгіх зімовых нягод з надыходам цяпла ў жыцці птушак наступае пара песень і шлюбных гульніў. Самцы ў гэты час у адрозненне ад сціплых «сукенчак» сваіх сябровак апранаюцца ў яркія шлюбныя даспехі — прышоў час току.

З аседлых птушак, тых, што зімуюць у нас, раней за ўсіх пачынае такаваць глушэц. Яшчэ не заціхлі завірухі, а на таках глушцоў бачны ўжо першыя сляды птушак. Самцы-глушцы спускаюцца пасля ранішняй кармёжкі з дрэў, ходзяць па снезе, распусціўшы веерам хвост, драпаючы моцнымі крыламі панцыр шарану. «Глушэц чэрпіць» — так гавораць паляўнічыя. Гэтыя сляды — верная прыкмета месца будучага току.

Але вось заціхлі завірухі, і ў стары бор разам з першым капежам, здзіўляльна чыстай ў гэты час блакітнасцю неба і вясёлым спевам вялікай сініцы прыходзіць сакавік. На ўскраіне лесу, каля мохавага балота ў змроку ў гэты час можна пачуць глухі шум — гэта ўсаджаваюцца каля такавішча на дрэвах глушцы-«мошнікі». Цяпер яны заглядаюць сюды ўсё часцей і часцей. Кожны певень выбірае свой, «персанальны» участак, сваё дрэва, свой сук на ім. Але зноў жа гэта толькі падрыхтоўка да току. Толькі зрэдку прыляцеўшы «мошнік», прыслушаўшыся да суседа-саперніка і патупаўшы на месцы, пройдзеца па сукі, закіне барадатую галаву і, распусціўшы хвост, прашчоўкае ўсяго толькі адно калена сваёй таямнічай песні: «тэк-тэк-тэк...»

І замірае ў нерухокасці.

Але вось прыходзіць гэты ўрачысты дзень.

Задоўга да світанку, у чорнай цішыні вясновай ночы пачынаюцца дзіўныя песні: «тэк-тэк-тэк». Шчоўканне становіцца часцей, пераходзіць у нейкае своеасаблівае тачэнне. Не выдзяляюцца гэтыя песні музыкальнасцю, але затое колькі ў іх натхнення, гарачага пачуцця, асабліва ў апошнім яе калене! У гэты момант птушка нават не чуе выстралу.

Пачынае світаць і на такую з'яўляюцца самкі. Іх прызыўнае, млявае квакканне нібы падганяе самцоў. Песні пачашчаюцца. Некаторыя самцы злятаюць уніз і працягваюць спяваць на зямлі. Пачуцці разгараюцца і пераходзяць у лютыя бойкі. Блішчаць тады ізумрудам моцныя грудзі лясных рыцараў, чуюцца трэск крылаў, ляціць на дыван мінулагодняга лісця дымчатае пер'е...

Але вось выявіліся пераможцы і пераможаныя, і з усходам сонца ток сціхае. Птушкі разлятаюцца на кармёжку.

У сакавіцкія ранішнія зоры на лясных высечках, у мохавых балотах сярод безразнякоў можна ўбачыць шлюбныя бойкі і іншыя рыцараў нашых лясцоў — такуючых цецэрукоў-«чарнышоў». Іх галасы пачуеш за кіламетр і больш.

Рассеўшыся на вяршынях дрэў, чырванабровыя пеўні нібы спрабуюць спачатку галасы, настройваюцца на будучыя баталіі. Збірацца ж на

свае такі цецэрукі пачынаюць у той час, калі са схілаў лясных яроў знікае снег, а ў небе ўжо чутны трэлі жаўрукоў, гучыць радасны плач кнігавак.

Там, дзе цецэрукоў мала турбуюць, яны штогод збіраюцца на свае шлюбныя гульні ў адных і тых жа месцах. Асабліва цікавыя такі, калі вясна бывае дружнай, не зацяжной. У адрозненне ад глушца, які любіць такаваць у цёплае, пахмурнае надвор'е, цецэрук аддае перавагу ясным, з марозцам зорам.

На няпуджаных таках цецэрукі збіраюцца з вечара. Певень, які прылятае першы, выдае прызыўнае шыпэнне-чэфыканне, потым пачынаецца доўгае, з надрыўнымі пералівамі мармытанне. Да яго далучаюцца астатнія пеўні. Шматгалосная іх песня праводзіць дзень. Потым птушкі разлятаюцца на начлег.

Але аднойчы на буйным таку, куды зляцелася больш трох дзесяткаў касачоў, мне давалося назіраць і такую карціну. Адляцеўшы пасля вярчэння такавання цецэрукі хутка вярнуліся і на працягу паўгадзіны на палянцы стаяў страшны шум, чэфыканне. Такого мне не прыходзілася назіраць нават раніцай, у звычайны для іх такавання час. Затым раптам, як і пачаўся, шум сціх і птушкі зноў разляцеліся.

Але вось прыйшла раніца, і ля самага шалаша пачулася ваяўнічае чэфыканне. Я асцярожна выглянуў з засады — перада мной прагульваўся прыгажун-касач. Гэта быў такавік-арганізатар, які прылятае на ток заўсёды першым. Ён нібы склікае ўсіх астатніх «рыцараў» на выбранае рысталішча.

Побач зноў пачуўся шум крылаў, потым яшчэ і яшчэ... А праз некалькі мінут на такую ўжо чутны быў шум бойкі. З лютым шыпеннем і нейкім гугнявым клёкатам важак кінуўся ў бок бою.

Сярод рэдкага хмызняку мільгали чорныя сілуэты птушак, якія блішчалі белымі надхвосцямі. Аднак хутка на такую зноў стала ціха. Але калі з-за лесу паказалася сонца, зноў пачуліся пералівы цецэруковых песень. З новай сілай зайграў ток. А калі прыляцела некалькі цяцэрак, пёрыстыя рыцары зноў пачалі бойку. Другія ж пакуль назіралі з дрэў, пераляталі з месца на месца, не звяртаючы ўвагі на сваіх сябровак. Рытм току ўзмацняецца, выяўляюцца першыя пераможцы, але, як не даўна, часцей за ўсё цяцэрка адлятаюць не з імі, а з

адзіночкамі, якія не прымаюць удзелу ў бойцы.

...Сонца ўжо высока, і рытм току паступова гасне. Нават самыя лютыя рыцары сціхаюць, пераходзяць на мармытанне. У праменьнях сонца пераліваецца яркімі блікамі іх пер'е, чырванюць, нібы налітыя крывёй бровы. Беласнежнае пышнае пер'е надхвосцяў робіць яшчэ больш прыгожым шлюбны ўбор птушкі. Цяпер яны, стомленыя ад баёў, перабіраюць, чысцяць пер'е, часам дзяўбуць мінулагоднія журавіны і, пачысціўшыся, разлятаюцца па суседніх безразняках.

З журчаннем веснавых водаў з далёкага поўдня прылятаюць ў нашы лясы яшчэ адны пёрыстыя рыцары — вальдшнепы. У гэты час і пачынаецца іх цяга. Яна ўяўляе сабой своеасаблівы ток гэтага ляснога куліка, які можна ўбачыць на ранішніх зорах ці ў змрок.

Птушка гэтая вельмі цікавая. У яе доўгая тонкая дзюба, прыгожае цела, задуменнасць і нейкі смутак вялікіх цёмных вачэй тонка спалучаецца з узорам пер'я, колеру асенняга лесу. Такая афарбоўка робіць птушку зусім нябачнай сярод лісця. Самец і самка амаль не адрозніваюцца адзін ад аднаго.

«Цягне» вальдшнеп з дня прылёту ў наш край на працягу ўсёй вясны і чэрвеня. Найбольш цікавая цяга ў час масавага прылёту гэтых птушак, як мясцовых, так і тых, што ляцяць у больш паўночныя краі. У Беларусі — гэта канец красавіка і пачатак мая. Цяга праходзіць над ляснымі палянамі, старымі высечкамі, над ярамі.

Пасля заходу сонца самец вальдшнепа аблятае ў пошуках самкі свае любімыя мясціны. Здалёк здаецца, што ляціць ён павольна. На самой жа справе рухаецца ён вельмі хутка. Вось чаму паляўнічыя часта прамахваюцца, страляючы ў гэтых птушак. Вальдшнеп «цягне» з характэрнымі і густымі гукамі — хорр-хорр-хорр, — чаргуючы іх часам са звонкімі, адрывістымі — цвірк-цвірк. Самка лятае моўчкі, а на заклік партнёра адказвае толькі рэзкім «цвірк-цвірк». У ціхіх, з цёплым дожджыкам вечары, цяга, як правіла, узмацняецца. У такія «вальдшнепныя» зоры можна назіраць і паядынкі самоў, якія сустрэліся на сваіх любімых дарогах. На вялікай хуткасці, віяючы з боку ў бок, з тонкім свістам птушкі ганяюцца адна за адной, імкнучыся прыцягнуць увагу самкі.

Невялікая для паляўнічага здабыча — вальдшнеп, ды і веснавое паляванне на яго цяпер забаронена, але сапраўдны паляўнічы ўсё ж не зможа не пабываць на цязе вальдшнепаў, каб палюбавацца такаваннем гэтых маленькіх лясных рыцараў.

Гэта незабыўныя мінуты.

У лесе стаіць духмяны водар маладога лісця. Чутны недзе голас пеўчага дразда і журчанне ляснога ручая. І над усім гэтым — хвалючыя галасы такуючых вальдшнепаў, галасы веснавога абуджэння зямлі.

Р. СУХАЎ.

І ПАД ЗЯМЛЁЙ РЭКІ ЦЯКУЦЬ

Г. БАГАМОЛАУ,
акадэмік АН БССР

Атмасферныя ападкі, як вядома, пранікаюць углыб зямлі часткова. У залежнасці ад рэльефу, структуры глебы, расліннасці і тэмпературы значная колькасць іх сцякае ў рэкі і азёры, а астатняя выпараюцца. Тая частка ападкаў, якая пранікае ў зямлю, носіць назву інфільтрацыі. Яна і стварае падземныя воды, вывучэнне якіх у Беларусі вядзецца ўжо даўно.

У раёнах з рэзкім перападам дзённых і начных тэмператур у папаўненні запасаў падземных водаў удзельнічае і кандэнсацыя вадзяных пароў з паветра. Таму там, дзе глеба пясчаная, інфільтрацыя заўсёды большая ў параўнанні з раёнамі, дзе распаўсюджаны гліністыя ці глеістыя пароды. Сустрэкаючы на сваім шляху такія пласты (водатрываласці), атмасферныя ападкі ствараюць ваданосны гарызонт. У залежнасці ад складу парод і ўхілу паверхні, хуткасць руху падземных водаў можа быць рознай: ад некалькіх метраў у суткі да некалькіх дзесяткаў і нават сотняў метраў. Пры наяўнасці ў зямным пласце парод розных водатрываласцей ствараецца некалькі ваданосных гарызонтаў з прэснай ці мінералізаванай вадой.

Для Беларусі велічыня інфільтрацыі ў сярэднім роўна 100 мм у год—100 000 кубаметраў вады на квадратны кіламетр. Пранікаючы на розную глыбіню, яны папаўняюць запасы нашых падземных водаў, якія, як вядома, усё шырэй выкарыстоўваюцца і для піцця і для вытворчых патрэб.

Атмасферныя ападкі, перамяшчаючыся ў нетрах зямлі, узбагачаюцца рознымі солямі, г. зн. мінералізуюцца. Вада, змяшчаючая ў сабе не больш 1 гр. солей у літры, адносіцца да прэснай. У паўднёвай зоне нашай рэспублікі падземныя воды змяшчаюць у сабе не так і многа солі—не больш 100 млгр. на літр, а жалеза—да 4 млгр. Такія воды характэрны для Карэліцкага, Слуцкага і Любанскага раёнаў. Але некаторыя з іх маюць слабакіслую рэакцыю і таму шкодна ўплываюць на бетон і метал. Каб палепшыць якасць, іх мэтазгодна змешваць з падземнымі водамі больш глыбокіх гарызонтаў, змяшчаючых у сабе менш солі.

Для тэрыторыі еўрапейскай часткі ССРС магутнасць зоны прэсных падземных водаў розная. Гэта звязана з характарам іх руху і глыбінёй залягання парод крышталічнага фундаменту. Па ступені мінералізацыі яны падзяляюцца на прэсныя (да 1 гр), слабамінералізаваныя (да 10 гр), мінералізаваныя (да 50 гр) і расолы—звыш 50 гр солі на літр. Падземныя воды паўночных раёнаў Беларусі, як правіла, змяшчаюць у сабе 15—450 гр. солі на літр, 2000—4000 млгр. брому, а таксама ёд, літый і іншыя кампаненты. Неаднолькавыя яны і па тэмпературы: ад мінус двух градусаў да васьмідзiesiąці градусаў цяпла.

Даследаванні паказалі, што падземныя воды знаходзяцца ў пастаянным руху, узаемадзейнічаюць з акружаючымі іх горнымі пародамі. Ступень іх рухомасці вызначаецца фільтрацыйнымі якасцямі парод і іншымі фактарамі. У зоне актыўнага водаабмену распаўсюджаны прэсныя воды гідракарбанатнага кальцыевага складу. Іх ніжняя мяжа хвалі-

стая і адбівае характар залягання паверхні парод крышталічнага фундаменту.

На тэрыторыі Беларусі магутнасць зоны прэсных водаў найвялікшая (300—400 м) у Брэсцкай упадзіне. У зоне Прыпяцкай упадзіны яна не перавышае 200—250 м. Па запасах падземных водаў і іх выкарыстанню (на адзінку плошчы тэрыторыі) Беларусь займае адно з першых месцаў у Саюзе. Гэта сапраўды наш бяспечны скарб, які будзе выкарыстоўвацца ўсё шырэй і шырэй. Па праектных накідах працэнт іх выкарыстання да 1990 года ў рэспубліцы ўзрастае да 17 працэнтаў ад агульнага запаса. За мінулыя пяцігодку толькі ў адной Магілёўскай вобласці для мэту водазабеспячэння было прасвідравана больш сямі тысяч свідравін, рознай глыбіні. Ці такі прыклад. Цяпер кожны дзевяць з дзесяці нашых гарадоў «п'юць» ваду з падземных крыніц. І ўсё ж, нягледзячы на тое, што запасы падземнай вады ў нас вялікія, у некаторых раёнах рэспублікі ў сувязі з расшырэннем гарадоў і іх прамысловасці чыстай вады для іх ужо не будзе хапаць. Перш за ўсё гэта будзе датычыцца такіх гарадоў, як Баранавічы, Ліда, Маладзечна, Навагрудак, Салігорск, Светлагорск. У сувязі з гэтым у будучыні, відаць, узнікне неабходнасць паракідкі вады з басейнаў Заходняй Дзвіны і Нёмана ў цэнтральныя і паўночныя раёны рэспублікі. Вялікім рэзервам папаўнення запасаў нашых падземных водаў павінна стаць таксама штучнае жыўленне іх за кошт пераводу паверхневага сцёку ў падземны. Над гэтымі пытаннямі вучоныя думаюць ужо цяпер. Гэта дазволіць таксама скараціць трасы вадаводаў і колькасць артэзіянскіх свідравін, знізіць кошт вады, палепшыць яе якасць.

Беларусь багатая не толькі прэснымі, але і мінеральнымі падземнымі водамі лячэбнага значэння, якія ўпершыню былі знойдзены ў Мінску на глыбіні каля 300 метраў пры свідраванні ў парку імя Горкага ў 1928 годзе. Затым у нас былі знойдзены сульфатна-хларыдныя, хларыдна-натрыевыя, кальцыя-натрыевыя, хларыдна-кальцыевыя, радонавыя воды. Цяпер яны выкарыстоўваюцца для лячэбных мэту ў шэрагу беларускіх здраўніц. Мінеральныя воды знойдзены таксама ў раёне Брэста, Оршы, Рэчыцы і іншых месцах рэспублікі. Некалькі гадоў таму назад крыніцы, змяшчаючыя радон, былі знойдзены недалёка ад Наваельні. У раёне Ельска на глыбіні двух кіламетраў ускрыты гарачыя падземныя воды (50 градусаў цяпла), якія нагадваюць па хімічнаму складу вядомыя серавадародныя крыніцы Мацэсты. Усё гэта гаворыць аб тым, што ў рэспубліцы могуць стварацца свае курорты.

На жаль, падземныя рэкі вывучаны пакуль далёка не да канца. Але ўжо сёння нам зразумела, што значэнне гэтых падземных скарбаў беларускай зямлі вялікае. Вось чаму пытанням зберажэння і папаўнення запасаў нашых прэсных падземных водаў мы павінны прыдаваць усё больш увагі, клапаціцца аб іх чысціні, бо яны бяспечны дар нашай зямлі.

ГЭТАЯ НЕСПАКОЙНАЯ ПЛАНЕТА...

У здзіўленні раскрытыя вочы, выраз задавальнення, скепсіс. І толькі аднаго не было на тварах удзельнікаў сімпозіума па «Верхняй мантыі» і «Расцяканні дна» — раўнадушнасці. Яны прыехалі ў Маскву з дзесяткаў краін свету, каб тут, на XV Генеральнай асамблеі Міжнароднага геадэзічнага і географічнага саюза, скрыжваць шлягі. Чаму ўзнікаюць землетрасенні? Чаму гэты рок часта даймае адны раёны планеты і амаль ніколі — другія? Ці сапраўды мацерыкі рухаюцца? І, нарэшце, адкуль бяруцца тыя «дэманічныя сілы», што робяць гэтыя катастрофы?

Сем апошніх гадоў вяліся напружаныя даследаванні зямных глыбін. На працягу гэтага часу геофізікі розных краін, у тым ліку савецкія і амерыканскія, на долю якіх выпаў велізарны аб'ём работ, перыядычна збіраліся, каб падзяліцца вынікамі навуковых пошукаў, скаардынаваць намаганні, бо прырода зямнога шара такая складаная, што адной, нават найбольш развітай краіне не пад сілу вывучаць яе самастойна. Да поспеху можа прывесці толькі міжнародная навуковая кааперацыя. Добрым прыкладам гэтага з'яўляецца, у прыватнасці, сумесная распрацоўка матэматычнай мадэлі ўнутранай структуры Зямлі і тэктанічных працэсаў, якія працякаюць у ёй, а таксама стварэнне спецыяльных «геафізічных праграм» для электронна-вылічальных машын супрацоўнікам Інстытута фізікі Зямлі Акадэміі навук СССР В. Кейліс-Барокам і прафесарам Каліфарнійскага ўніверсітэта Л. Кнопавым. Сёння, калі непасрэдна пранікнуць у глыбіні планеты больш чым на 10 км, мы, на жаль, не можам, матэматычны метады, якія распрацоўваецца савецкім і амерыканскім вучонымі, можа зрабіць вялікую паслугу геофізіцы.

Амаль з «поля бітвы» мы запрасілі за «круглы стол» АДН прафесара Л. Кнопава і яго савецкага калегу доктара фізіка-матэматычных навук Е. Арцюшкова і спыталі толькі адно: «Дык што, нарэшце, адбываецца з Зямлёй?» — У 1960 годзе на аналагічнай асамблеі ў Хельсінкі, — сказаў прафесар Л. Кнопаў, — савецкі вучоны У. Белавусаў прапанаваў міжнародны праект вывучэння верхняй мантыі, г. зн. пластоў рэчываў Зямлі да глыбіні 1000 кіламетраў. Праект быў прыняты, работы пачаліся ў 1963 годзе і да студзеня 1971 года былі закончаны.

Я хачу адзначыць тры выдатныя вынікі, якія дасягнуты ў працэсе работ па праекту.

Першае. У геофізіцы ўзнік новы напрамак, які вывучае «тэктоніку пліт». Прычынай да гэтага паслужылі зусім нечаканыя звесткі, атрыманыя ў марскіх экспедыцыях. Пры свідраванні дна акіяна высветлілася, што самыя маладыя пароды знаходзяцца ў яго цэнтральных абласцях і што па меры набліжэння да мацерыкоў іх узрост павялічваецца. На аснове гэтых даных была выстаўлена новая гіпотэза аб тым, што верхні пласт Зямлі складаецца з велізарных пліт, якія рухаюцца і ўзаемадзейнічаюць адна з другой. Аб кантактах і трэнні плацін сведчаць таксама землетрасенні.

Другое. Нядаўна мы зразумелі, што будова верхняй мантыі, асабліва на глыбінях ад 400 да 1000 кіламетраў, зусім, не такая, як уяўлялася напярэдадні. Былі вызначаны два рэзкія скачкі ў фізічных уласцівасцях рэчыва; адзін — на глыбіні 400 кіламетраў, другі — 600 кіламетраў.

Вельмі цікавы пласт, які ляжыць на глыбіні ад 50 да 200 кіламетраў, атрымаўшы назву асценасфера, — тут хутка распадаюцца сейсмічных хваляў прыкметна памяншаецца. Цяпер амаль упэўнена можна сказаць, што рэчыва асценасферы знаходзіцца ў часткова расплаўленым стане. Гэта і ёсць тая падатлівая подцілка, змазка, па якой слізгаюць вялікія паверхневыя пліты.

Трэцяе. Мы даведаліся, што неаднароднасць зямной кары, добра бачная на паверхні, мае, аказваецца, глыбокія «корні». Яны цягнуцца ўніз да 200 кіламетраў. Гэта прымушае думаць, што назіраемае намі аблічча Зямлі — параджэнне працэсаў, якія адбываюцца на глыбіні сотняў кіламетраў.

Самая пільная задача сённяшняга дня ў тым, каб растлумачыць механізм рухаў верхніх пластоў Зямлі. Але аб гэтым раскажа мой савецкі калега.

— Знаёмства з магутнасцю падземных сіл, — сказаў доктар фізіка-матэматычных навук Я. Арцюшкоў, — сумны вопыт чалавецтва. І калі мы пакуль што не можам змагацца з іх разбуральным буянствам, дык зразумець прыроду гэтых сіл, каб прадбачыць магчымасць іх каварнага абуджэння, неабходна.

Выкананыя ў апошні час назіранні над ваганнямі, якія распаўсюджаюцца ад ачагоў землетрасенняў, паказалі, што ў раёне падводных хрыбтоў, якія цягнуцца сярод акіяна, дзейнічаюць магутныя сілы расцягнення — рэчыва кары імкнецца выйсці адсюль у вобласці глыбокіх акіянічных упадзін. І наадварот, у абласцях астраўных дуг (Японія, Камчатка, Курыльскія астравы) прырода пабудавала сапраўдныя ціскі — тут уладараць магутныя сілы сціскання. Такія ж напружаны характэрныя для Аляскі і Чылі. Яны і вядуць да вялікіх землетрасенняў.

Другое пытанне. Калі мы паглядзім на буйныя разрэзы горных парод (яны добра бачны ў горных далінах) дык убачым, што пароды гэтыя моцна перамяты: у іх можна знайсці шмат скідаў, складак, зрухаў уздоўж нейкіх ліній. Але гэтыя горныя пароды вельмі моцныя, відаць, для іх дэфармацыі патрэбны вельмі вялікія сілы.

Адкуль жа бяруцца гэтыя сілы? Яшчэ параўнальна нядаўна асноўныя погляды па гэтым пытанню зводзіліся да наступнага. Цяпло, якое ўзнікае ў нетрах Зямлі пры распадзе радыёактыўных элементаў, награввае рэчыва мантыі, якое расшыраецца, становіцца лягчэй і імкнецца ўсплыць. Меркавалася, што ў мантыі існуюць магутныя канвектыўныя патокі, якія ўздзейнічаюць знізу на зямную кару і могуць выклікаць катастрофічныя з'явы.

Аднак, калі былі праведзены дэталёвыя разлікі, высветлілася, што цяжэнні ў мантыі могуць стварыць у кары напру-

жанне не больш некалькіх дзесяткаў ці сотняў кілаграмаў на квадратны сантыметр. А гэтага недастаткова, каб выклікаць з'явы, якія назіраюцца на паверхні.

Толькі ў апошні час стала зразумела, што напружаны ўзнікаюць па зусім іншай, проста прычыне. Даўно вядома, што ў раёнах горных утварэнняў таўшчыня кары дасягае 50-80 кіламетраў, а ў акіянах — толькі пяці-шасці. Цяпер успомнім, што ніжэй знаходзіцца асценасфера, пласт часткова расплаўленай мантыі. Атрымліваецца, што кара нібы плавае ў ёй.

З законаў фізікі выцякае, што рэчыва кары заўсёды будзе імкнуцца расцякацца ў гарызантальным напрамку так, каб таўшчыня кары зраўнялася. Значыць, горы, нібы кавалак масла, які плавае па вадзе, павінны «расплавацца» ў бакі. Калі падлічылі, якія напружаны пры гэтым будуць дзейнічаць, высветлілася, што яны каласальныя. Напрыклад, на Паміры, Цянь-Шані сілы расцягнення дасягаюць 2000-3000 кілаграмаў на квадратны сантыметр! Але ж кара неаднародная, гэта суцэльная мазаіка з блокаў рознага памеру (напрыклад, у горных масівах) у дзесяткі кіламетраў. Відаць, на кантактах гэтых блокаў канцэнтруюцца напружаны, і ў выніку ўзнікаюць дэфармацыі горных парод.

Цяпер вернемся да буйнамаштабных пліт, аб якіх гаварыў прафесар Кнопаў. Калі яны сапраўды рухаюцца, дык прычынай да гэтага можа служыць наступнае. Як вядома, пад тоўшчай акіянічных водаў знойдзены хрыбты, якія цягнуцца на многія тысячы кіламетраў. Цэнтральная частка хрыбта — гэта нібы своеасаблівае расколіна, праз якую да паверхні падымаюцца вялікія масы лёгкага і вельмі моцна нагрэтага рэчыва. Вязкасць горных парод пры награванні моцна змяншаецца, яны становяцца рухомымі, хутка расцякаюцца ў бакі ад хрыбта, штурхаючы пры гэтым пліты.

Гэты працэс павінен адбывацца адначасова з нараджэннем участкаў новай кары Зямлі. А так як агульная плошча зямной паверхні не павялічваецца, дык куды ж знікае старая кара? Выказана думка, што ў зоне астраўных дуг яна выгінаецца, і менавіта гэтыя вядзю да стварэння глыбокіх упадзін акіянічнага дна. Дасягаючы ж мацерыкоў, старая кара рухаецца пад іх і, апускаючыся ў мантыю, зноў пераплаўляецца.

Ці так гэта? Адказ на пытанне дадучы даследаванні па новаму міжнароднаму праекту, які атрымаў назву «Геадынамічны». Яго праграма — натуральны працяг праекта «Верхняй мантыі».

Новы праект прадугледжвае даследаванне дынамікі, рухаў розных структурных утварэнняў верхніх пластоў Зямлі. Ставіцца, напрыклад, задача прасачыць характар пераходу геалагічных структур ад мацерыкоў да акіяна і наадварот. У прыватнасці, мяркуецца прамымі метадамі правесці здагадку аб расцяганні акіянічнага дна ў бакі ад сярэдзіна-акіянічнага хрыбта.

У НЕТРАХ ПАЛЕССЯ

У дзевятай пяцігодцы беларускія вучоныя вялікую ўвагу будучы надаваць вывучэнню нафтовых, газавых, сланцавых, каменнавугольных месцанараджэнняў, якімі, мяркуючы па папярэдніх даных, багатая наша рэспубліка.

Адначасова вучоныя працуюць над праблемамі захавання ландшафтаў і чысцінёй акружаючай прыроды.

У недалёкім мінулым Беларусь лічылася беднай карыснымі выкапнямі, такімі як нафта, вугаль, гаручыя сланцы, калійныя солі. Аднак дзякуючы прымяненню глыбокага свідравання і геафізічным работам, якія праводзіліся Упраўленнем геалогіі пры Саўеце Міністраў БССР пад кіраўніцтвам П. Леановіча, у

нетрах Беларусі былі адкрыты прамысловыя запасы мінеральнай сыравіны.

Па многіх відах карысных выкапняў Беларусь займае вядучае месца ў Саюзе. У сувязі з выгаднымі тэрытарыяльнымі ўмовамі ў рэспубліцы набываюць першаступенную значнасць нафта, гаручыя газы і сланцы, вугаль (каменны і бурый), торф, каменная і калійныя солі, кааліны, цэментная і вапнавая сыравіна, цагляна-чарапічныя гліны і пясчана-гравійныя матэрыялы і, нарэшце, медная і алюмініевая сыравіна.

Па ўмовах і часу ўтварэння ўсе карысныя выкапні можна падраздзяліць на дзве групы: глыбінныя, прыстасаваныя да карэнных парод і выкапні прыстасаваныя да паверхневых парод.

ванія да паверхневых (чацвярцічных адкладанняў).

Трэба асобна адзначыць, што пераважная большасць важнейшых карысных выкапняў знаходзяцца ў нетрах беларускага Палесся.

Упершыню нафта была знойдзена ў 1953 годзе недалёка ад Ельска, а яшчэ праз 10 гадоў першы прамысловы прыток быў атрыман са свідравіны надалёка ад Рэчыцы. Усяго ў Беларусі выяўлена больш 70 плошчаў, перспектывных на нафту і газ. Адкрыты Рэчыцкае, Асташковіцкае, Цішкоўскае, Давыдаўскае, Вішанскае і іншыя месцанараджэнні высакаякаснай нафты. Да пачатку 1972 года ў эксплуатацыі знаходзілася больш

ЦІ ПАТРЭБЕН ЛАСЮ ВОЎК?

Перш за ўсё давайце ўспомнім аб тым згуртаванні, аб якім гаварыў яшчэ Карл Лінэй: дрэвы, звяры, птушкі, насякомаыя, бактэрыі, расліннасць і г. д. складаюць здзіўляльнае па сваёй арганізацыі згуртаванне, імя якога — лес. І роўным лікам нічога нельга выключыць з гэтага згуртавання. Калі, напрыклад, загінуць мурашкі, то дрэвы хутка будучы замучаныя насякомымі-шкоднікамі. А калі поўнасцю выбіць з гэтага згуртавання ваўкоў?

Яшчэ раз не спяшайцеся з адказам. Вясной мінулага года ў друку з'явілася паведамленне аб тым, што на Лагойшчыне, якая здаўна славілася сваімі лясамі, засталася ўсяго чатыры ваўкі.

Аб знішчэнні ваўкоў было паведамлена, як аб вялікай перамозе. Амаль у літаўры білі. Услед за гэтым на Лагойшчыне, у Бярэзінскім запаведніку, загінулі ад хваробы амаль усе лісы. А можа паміж гэтымі двума фактамі ёсць нейкая ўзаемасувязь?

Так, гэты шэры разбойнік даўно ўжо ў нашай краіне аб'яўлены па-за законам. Былі для гэтага падставы? Ваўкі нападалі не толькі на дзікіх, але і на хатніх жывёл. Вельмі небяспечныя для чалавека шалёныя ваўкі. Вось чаму чалавек імкнуўся ўсімі яму даступнымі сродкамі знішчыць усіх гэтых драпежнікаў. Выдаваліся (і цяпер выдаюцца) мільённымі тыражамі спецыяльныя інструкцыі па знішчэнню ваўкоў, прыдумваліся і прыдумваюцца спецыяльныя пасткі і яды, усталяваліся прэміі (ад 30 да 100 руб. за галаву). Забіць гэтага зверга да гэтых пор лічыцца доблесцю, верхам мужнасці, удачы.

Калі б чалавек ведаў, да чаго гэта прывядзе, ён, безумоўна, своечасова

перагледзеў бы ўкаранелую практыку адносінаў да ваўка, не дапусціў бы амаль пагалоўнага знішчэння гэтых здзіўляльных драпежнікаў, якія прыносяць пэўную карысць лясным жыхарам і, значыць, чалавеку. У першую чаргу ваўкі знішчаюць слабых і хворых звяроў. Па гэтай жа ваўкі ў пэўнай ступені не даюць распаўсюджвацца эпідэмічным захворванням.

Цікавая ў гэтых адносінах кніга Ф. Мауэта «Не крычы, ваўкі!». Наглядаючы за жыццём палярнага ваўка ў Канадзе, аўтар прыйшоў да вываду, што гэты драпежнік у асноўным харчуецца лемінгамі і палёўкамі (дробныя грызуны), а калі і нападае на аленяў, то перш за ўсё на хворых. «Ваўкі робяць аленяў-карыбу моцнымі. Каб не ваўкі, карыбу зусім вымерлі б ад хвароб», — гаворыць эскімос Утэка, сябра Мауэта.

У Аўстраліі шматгадовымі намаганнямі знішчылі, нарэшце, усіх ваўкоў. Вынік гэтых намаганняў неадкладна сказаўся: прапалі зайцы і алені. У свой час у некаторых абласцях Нарвегіі сталі знішчацца драпежныя птушкі, каб павялічыць лік белых курапатак. Так, пёрыстых драпежнікаў хутка перамаглі, і гэта ў нейкім разе садзейнічала размнажэнню высакародных птушак, якія з'яўляюцца прамыслова-паляўнічымі. А затым сярод гэтых высакародных птушак узніклі інфекцыйныя захворванні, і наступіў масавы мор.

У адным з штатаў ЗША у мэтах зберажэння і павелічэння дзікіх аленяў аб'явілі вайну ваўкам і пуме. Алені сапраўды пачалі пладзіцца хутчэй і патрабавалі больш жыццёвага прастору, пачалі знішчаць маладыя дрэвы, хмызнякі, культурныя расліны. А калі ўзнікла ня-

стача кармоў, голад прывёў да масавага захворвання і гібелі аленяў у такой вялікай колькасці, што іх засталася ў тры разы менш, чым да пачатку знішчэння ваўкоў.

Прышлося спецыяльным законам павялічыць ваўка і пуму і пажадаць ім даўгалецця ў імя размнажэння аленяў і іншых неабходных чалавеку і прыродзе жывёл.

Значыць, такія драпежнікі, як ваўкі, служаць натуральным рэгулятарам колькасці звяроў. Драпежнік перш за ўсё забівае хворых і слабых і тым самым забяспечвае неабходную медыцынскую прафілактыку і натуральную выбракоўку.

Ваўкі, як і іншыя драпежнікі, насякомаыя, з'яўляюцца неабходным звяном у самарэгулюючым арганізме прыроды. Усякая непарадунаная ліквідацыя якога-небудзь звяна ў гэтым механізме біялагічных узаемасувязяў можа прывесці да нежаданых вынікаў.

У некаторых курортных зонах паўночнага Каўказа па просьбах адпачываючых знішчылі камароў. І што ж? Цяпер адпачываючыя спакойна сядзяць ля вадаёмаў, не адмахваюцца ад надакучлівых насякомых. Але вудачкі ім ужо не патрэбны. Замест жывых трэляў птушак, задавальняюцца транзістарамі. Няма ў вадзе лічынак камара — няма чым харчавацца моладзі рыб і насякомаядным птушкам. А ад ліку птушак залежыць здароўе дрэў. А ад здароўя дрэў — здароўе людзей.

І так, знішчэнне аднаго з відаў драпежнікаў, або «шкодных» насякомых абячае чалавецтву не адныя толькі радасці.

У чым жа справа? Чаму людзі такія бязлітасныя да драпежнікаў?

ста нафтавых свідравін. Беларуская нафта падаецца ў нафтаправод «Дружба», гаручы газ забяспечвае палівам многія прадпрыемствы Гомельскай вобласці.

Да 1975 года здабыча нафты ў БССР дасягне 10 мільёнаў тон, а спадарожнага газу — 650 мільёнаў кубічных метраў. Які будзе выкарыстаны для прамысловых патрэб, а таксама газіфікацыі 770 тыс. кватэр, у тым ліку на вёсцы — 420 тысяч.

Надаўна на стыку Гомельскай і Брэсцкай абласцей, а таксама ў Мінскай вобласці быў адкрыты буйны сланцаносны басейн з прагнознымі запасамі ў 11 млрд. тон.

Як паказалі лабараторныя даследаванні, гаручыя сланцы з'яўляюцца добраай хімічнай сыравінай для атрымання високакаларыйнага паліва, сыравіннай базы для развіцця энергетыкі і вытворчасці будаўнічых матэрыялаў.

У нетрах беларускага Палесся выяўлены вуглі каменнавугольнага, юрскага і неагенавага ўзросту. Яны ўпершыню былі знойдзены ў цэнтральнай частцы Прыпяцкага Палесся ў 1954 годзе.

Найбольш буйнымі вугляноснымі плошчамі з'яўляюцца Заазёрная і Ельская. Глыбіня залягання вугальных пластоў тут вагаецца ад 260 да 970 метраў.

Асобнае месца займаюць калійныя солі, прадстаўленыя ў асноўным сільвінітам. Вялікія залежы каменных солей выяўлены ў раёнах Петрыкава і Старобіна. Апошняе месцанарадженне па разведаных запасах і якасці солі займае другое месца ў СССР пасля Верхнекамскага. Калійныя солі залягаюць тут на глыбіні 365—635 метраў. Прамысловыя запасы сыравіны перавышаюць мільярд тон.

Беларускае Палессе выключна багата каменнай соллю. Запасы каменнай солі складаюць больш 22 мільярдаў тон, або 21 працэнт запасаў Савецкага Саюза.

Геалагічнымі работамі апошніх гадоў у раёне Століна адкрыты ўчасткі з меднай мінералізацыяй. Змяшчэнне медзі тут вагаецца ад 0,1-0,5 да 3,0 працэнта. Шырокае распаўсюджванне парод указвае на неабходнасць вывучэння пытання медзеноснасці розных геалагічных утварэнняў. Накапленне фактычнага матэры-

ялу можа прывесці да адкрыцця прамысловых залежаў медзі.

На тэрыторыі Прыпяцкай упадзіны маюцца плошчы для выяўлення россыпных месцанарадженняў цырыконія, волава, тытану. Найбольш перспектыўны ў гэтых адносінах адкладанні мезакайназоя, распаўсюджаныя паблізу Украінскага крысталічнага шчыта і Мікашэвіцка-Жыткавіцкага выступу.

Акрамя таго, на тэрыторыі Беларусі ў розныя часы выяўлены жалезныя руды, фасфарыты, глаўканітавыя пяскі, балотныя жалезныя руды, торфавіваніты, высокамінералізаваныя тэрмальныя воды.

У новай пяцігодцы будуць праводзіцца больш шырока навукова-даследчыя, геалагаразведчыя і здымачныя работы, неабходныя для пазнання заканамернасцяў размяшчэння і ўтварэння карысных выкапняў, якія залягаюць на значных глыбінях зямной кары.

Л. БЫЛІНА, В. СЦЯЦКО,
старшыя выкладчыкі БДУ
імя У. І. Леніна

Для большасці людзей, як гэта не дзіўна, драпежны і шкодны — адно і тое ж! А раз гэта так, то страляй ваўкоў, знішчай соваў, бі каршуноў, атручвай камароў. Між тым у прыродзе няма абсалютна шкодных або абсалютна карысных жывёл. І таму, пакуль яшчэ не позна, трэба павесці рашучую барацьбу супраць пагалоўнага знішчэння ваўкоў і іншых, мы ўжо не баімся назваць КА-РЫСНЫХ драпежнікаў, колькасць якіх можа знаходзіцца пад разумным кантролем чалавека.

Раны, якія чалавек нанёс прыродзе, нават у самых высакародных мэтах, заживаюць павольна, а ёсць і зусім невылечныя і непапраўныя. Акрамя таго любы ўрон, прынесены прыродзе, перш за ўсё паварочваецца супроць чалавека. Навучыцца ахоўваць прыроду — значыць навучыцца так будаваць сваю работу ў гэтай справе, так беражліва і ўдумліва гаспадарыць, каб не парушаць вялікай раўнавагі, дзякуючы якой усё на зямлі — жывёлы, расліны, рэкі і моры існуюць і набываюць тую ці іншую форму не проста так, а ў сілу неабходнасці, якую чалавек толькі цяпер вучыцца разумець, калі ўжо адзіныя віды жывёл поўнасю знішчаны, а другія знаходзяцца на шляху да знішчэння.

Навукова-тэхнічны прагрэс падначаліў сабе сучаснага чалавека. У сілу гэтага ўздзеяння чалавека на прыроду праходзіць з такой быстрынёй, што ён сам проста не паспявае прыстасавацца да гэтых змен, асэнсаваць яго значэнне і магчымыя вынікі. Ці не гэтым выклікана масавае жаданне гараджан, ды ўжо і многіх вясцоўцаў, вырвацца ў лес, адправіцца ў паход, пасядзець каля рэчкі з вудачкай, пахадзіць з ружжом па лесе. Чалавека палюхае перспектыва жыць на планеце, якая можа быць забудавана аднымі небаскробамі, аспрануты ў суцэльны бетон і асфальт, без лясоў, напоўненых гоманам птушак і звярынымі шолахамі. Каб гэтага не здарылася, чалавеку неабходна шукаць прынцыпы суіснавання з

дзікай фаунай, зберагчы яе хоць бы такой, у такім выглядзе, якая дасталася нам у спадчыну.

Адна з форм нашага клопату аб дзікай фауне — поўная або частковая ахова тых ці другіх яе прадстаўнікоў, у тым ліку і драпежнікаў, без якіх прырода будзе абедненай.

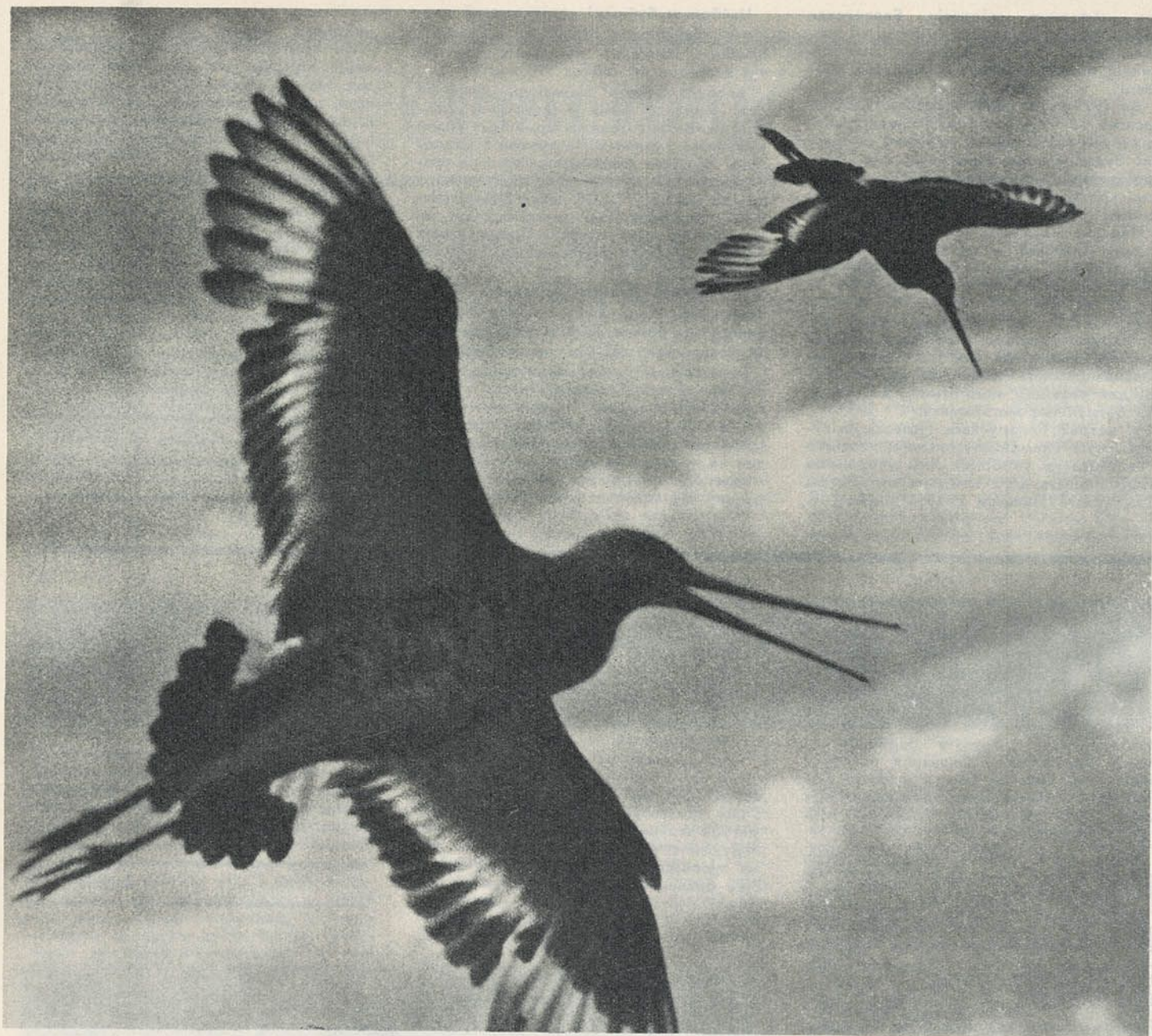
Хочацца верыць, што ў асобы спіс — «Чырвоную кнігу» — будуць занесены і ваўкі, якія прыносяць пэўную карысць, і тым самым узяты пад абарону і нават могуць ахоўвацца дзяржаўнымі законамі, парушэнне якіх будзе карацца з такой жа суровасцю, як, напрыклад, за забойства браканьерамі рэдкіх звяроў і птушак.

Але пакуль такога закону няма, ваўкі — гэта ўнікальныя абразцы дзікай прыроды, у якіх увасоблена прыгажосць, яе сіла, вынослівасць і мудрасць, знаходзяцца ў небяспецы — напярэдадні поўнага знішчэння.

Гэтага нельга дапусціць. У першую чаргу трэба перагледзець сістэму прэмій за забойства ваўкоў. І замест яе прапрацаваць для кожнага раёна мясцовую праграму, якая будзе рэгуляваць колькасць драпежнікаў, не даводзячы справу да іх поўнага знішчэння.

В. ВІКЕНЦЬЕЎ

ЗЯЛЁНЫ

ШУМ

Май — зялёная вясна кветак і птушых спеваў, духмяны месяц бела-ружовых яблынь, белапеннага прыбою вішнёвых садоў. Аксамітна-мягкае паветра разносіць востра-горкі пах белага бурану чаромхі, пяшчотны подых бэзу і ландышу. Цёплы паўднёвы ветрык разгортвае банцікі ў клейка-смалістыя зялёныя лісцікі. Лес апранаецца ў духмяныя карункі першай зелені і кветак. Жыватворны час ад пупышак да поўнага ліста здаўна завецца ў народзе «зялёны шум».

Пройдуць першыя дажджы і пасвяжэе надвор'е. Затым пачнуцца «чаромхавыя халады», якія змяняцца цеплынёй.

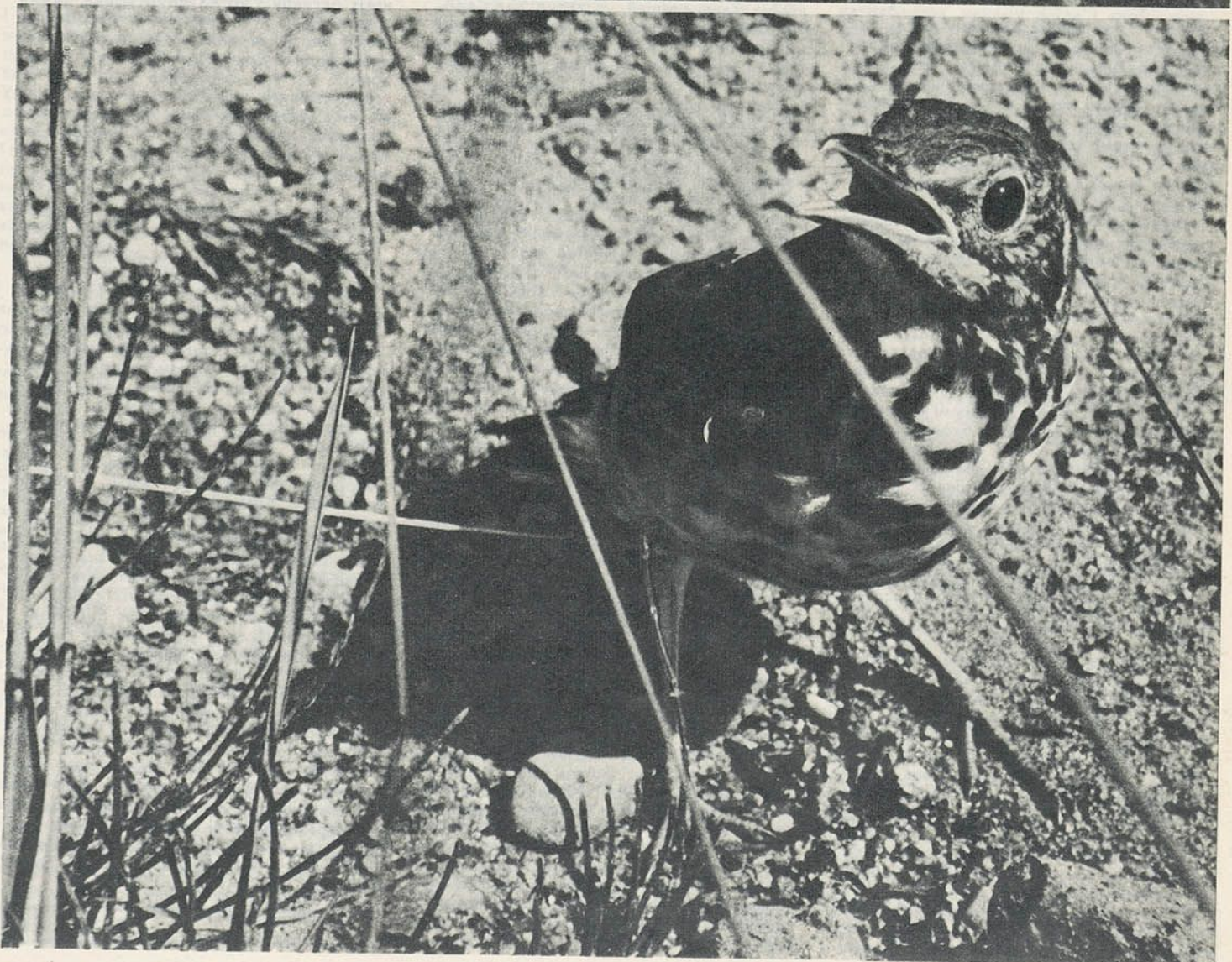
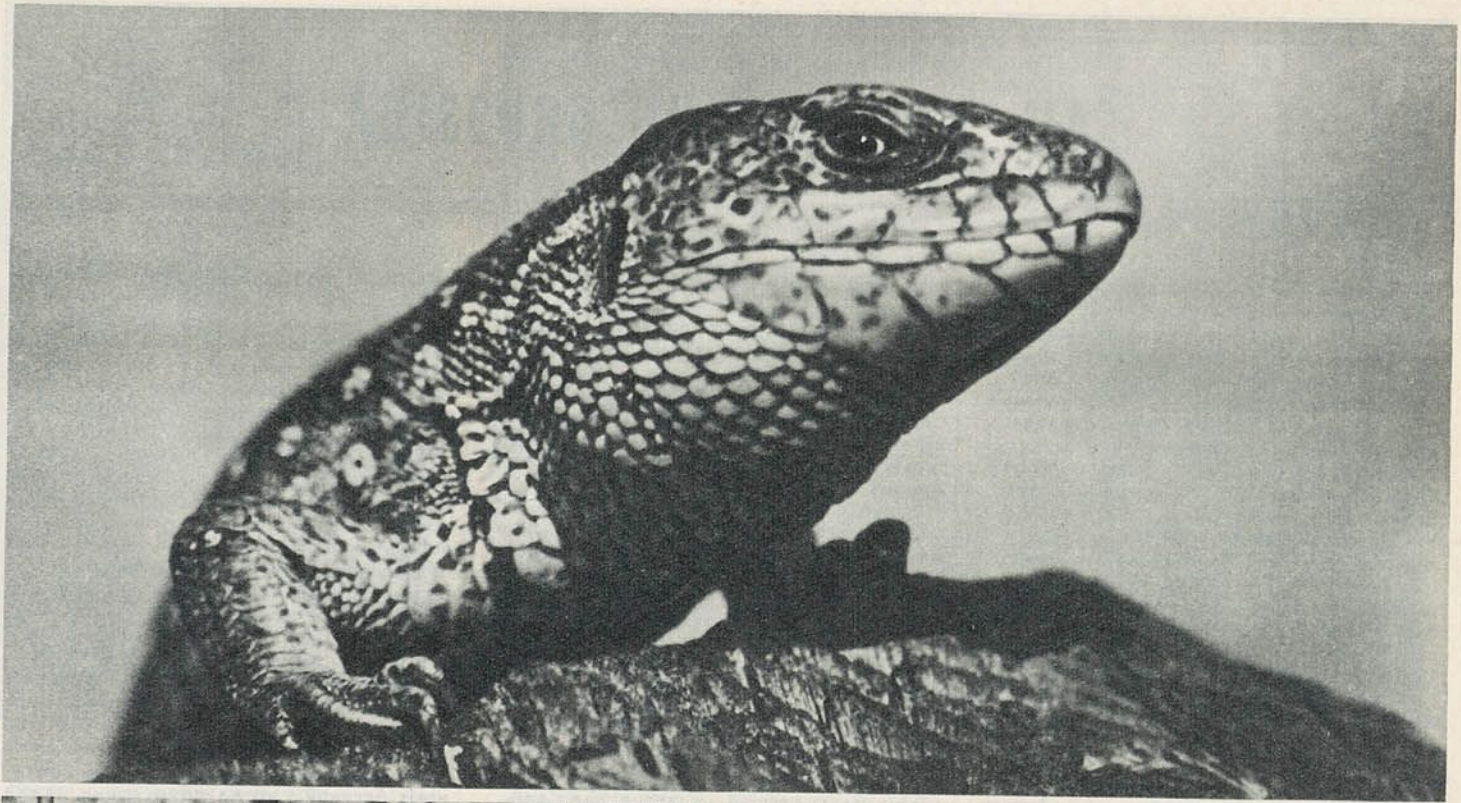
Чэрвень. Чырвоныя дні, ружовыя зоры-незахады, белыя ночы без зацьмення сіняга неба. З раніцы прыпякаюць залацьця праменні сонца. Зацвітаюць травы

лугоў, палёў, лясных палян — важныя меданосы галоўнага ўзятку пчол. Цудоўна некрутая цаліна рамонавых лугоў да пакосу, лугавая зара румяных кветак. Духмянымі воблакамі кветкавага пылку пахнуць залаціста-ліловыя некасі, быццам лета спынілася на ростані траў.

Сціхаюць хоры птушак, на змену ім заводзяць музыку веселуны-конікі. Па стараславянскім календары чэрвень называўся «ізок» — месяц конікаў.

Буйныя белыя шапкі кветак рабін — прыкмета першых росных начэй. Ззяюць сухія маланкі зарніц.

Лясное лета пачынаецца з поўнага ліста дубу, з кветак каліны, крушыны і маліны. Садовае лета лічаць з ападу пялёсткаў яблынь, з цвіцення шыпшыніку і маліны.

ТАМ, ДЗЕ ІМЧЫЦЬ БЯРЭЗІНА

З мяккім шэптам імчыцца скрозь зараслі чароту рака Бярэзіна. А дзесьці побач з ёй у дзікоў выводзяцца маленькія паласатыя парасяты, дзесьці ў трысняговых джунглях яны бурчаць. Апоўначы бабры белымі зубамі пілююць стромкія дрэвы ў ціхіх лясных завадзі, прама на лісце гарлачыкаў...

Як гэта не дзіўна, але менавіта дзякуючы бабрам з'явіўся на карце Беларусі Бярэзінскі дзяржаўны запаведнік. У 1924 годзе прафесар А. Фядзюшын знайшоў у вярхоўі Бярэзіны адну калонію баброў. Гэтая знаходка і вырашыла пытанне аб арганізацыі запаведніка. Ён быў зацверджаны спецыяльнай пастаовай Саўнаркома БССР ад 30 студзеня 1925 года.

ЛЯСНАЯ ПАЛІТРА

Антон Цярэнцьевіч Хацкевіч амаль сорак гадоў свайго жыцця аддаў таксідэрыі — выробліванню чучалаў. Ёсць што паглядзець цяпер у Крайцаўскім заалягічным музеі: лось, воўк, рысь, заяц, каршун, качка, шчупак, плотка... Але ёсць у Антона Цярэнцьевіча і яшчэ адна рыса. З 1946 года вядзе ён дзённік фенолага. За 25 гадоў накоплены цікавы матэрыял. Шмат разумее цяпер гэты чалавек у лясным жыцці.

— Ва ўсе поры года здзіўляе лес чалавек, — гаворыць Антон Цярэнцьевіч. — Асабліва дзіўны ён у пару «зялёнага шуму». Тады ў нас як у тэатры. Маса спектакляў. Хочаш, слухай салаўя, любуйся на такіх азартным турнірам глушчоў альбо цецерукоў, па вечарах прыслухоўвайся да свісту хуткіх вальдшпаў. Вяселька-май уносіць у лясную палітру сваё слова. Зялёнымі стужкамі ўпрыгожвае свае косы бярозка. Цягнуцца да сонца клёны і рабіны. Зацікаўленыя вербы не адводзяць сваіх вачэй ад Бярэзіны. А рака міжволі паказвае ім свае таямніцы, у якія нават чалавеку цяжка заглянуць: парасонамі ўсплываюць на паверхню гарлачыкі. Паволі праплываюць між травінак чароды плотак. Дзесьці блізка іх пастух. Вось і ён. Лёгкі, хуткі шчупак. Рассыпаліся ў розныя бакі плоткі, а вось адна не паспела...

На сухіх узгорках залатымі свечкамі цягнуцца ў неба сёлетнія парасткі маладых сасёнак. Але ёсць і дрэвы без верхавін. Гэта вынік зямля кармёжкі ласёў. А іх у запаведніку каля 1200. Вядома, сасёнкам дастаецца. І калісьці наступіць момант, што колькасць ласёў пераважыць «магчымасці» маладых сасоннікаў. Таму ўжо цяпер навуковыя супрацоўнікі Бярэзінскага запаведніка падводзяць лічы апытальнага размнажэння ласёў. Ужо цяпер вядзецца тут адлоў маладняку...

Ярка-зялёныя маладыя парасткі абляпілі і елку; рубінавымі пералівамі гараць на сонцы яловыя шышкі. Ва ўсю

сваю моц запрацавала хімічная фабрыка кіслароду.

Над палямі льюцца пералівы жаўрукоў. Дзесьці ў межах іх гнёзды. Куды ні глянь — буяе вясна. У гаях і на сонечных пагорках гараць незабудкі. Сарві яе — і тут жа завяне. Нічым ужо не выратуеш гэтую кветку, якая жыве толькі тады, калі карань яе моцна трымаецца за зямлю-матку.

Цалуе сонца былое пажарышча. Каля пнёў распуцілі сваё лісце суніцы. А побач на вільготным імху завязалі прывабныя хусцінкі чарніцы і брусніцы. Срабрыстымі спалохамі гараць пацеркі расы на званочках ландышаў.

Бліскучы жэмчуг пакідаюць ранкам росы на травах лугоў. А калі з усходам сонца знікае раса, то ведай, што сёння наведзецца да цябе цёплы майскі дожджык і можа нават грывне першы гром у бярдонным небе. І напалохае адзінокага спадарожніка яскравая бліскавіца. Тады спяшай, чалавечка, пад бярозу. Невядома чаму, але маланка ніколі не параніць бярозку. Яна можа падпаць елку, зламаць сасну, расшчапіць дуб, а бяроза застаецца некранутаў.

Цёплымі начаі адкрывае музычны сезон салавей. Некалькі дзён самец вывучае мясцовасць і шукае месца для гнязда. І вось куст аблюбаваны. Цяпер трэба «запасіць» гаспадыню. Але... для гэтага патрэбна авалодаць усімі сакрэтамі спеву. Хутка пачынае добры спявак сумеснае жыццё, а вось у маладога салаўя душэўная траўма: мінаюць яго маладыя гаспадыні. Але кожная ноч спеваў прыносіць яму новае калена. І вось ужо па ўсім канонам ён падабаецца гаспадыні. Цяпер галоўнае — не пусціць у свой квартал другую сям'ю. І заліваецца салавей песняю. Абмінаюць яго калегі. Бо ведаюць: на малой плошчы дзве сям'і пракарміцца не могуць. Бо не любіць салавей вялікіх пералётаў у пошуках ежы. Затое «свой» раён агледзіць дасканальна. Ад святання да цёмнага несяць салавей з салаўіхаю травінкі і плятуць сваю будучую «хатку». А ноччу салавей зноў пусціць над стужкай воднай плыні каскад пераліваў, а дзесьці на беразе Бярэзіны яго моўчкі слухаюць закаханыя...

А на досвітку у птушыны аркестр уплятаюцца гукі пеўчага дразда, срабрыстая песенька заранкі. З першымі промнямі сонца пачынаюць слаўкі, заводзіць сваё «сіа-сіа-сіа» лясны «канёк-гарбунок». Паветраныя ягняты — бакасы носяцца над палянкамі і дапаўняюць аркестр сваім «бе». І цікава, што бляюць толькі самцы. І робяць яны гэта... хвастом.

Над завадзямі Бярэзіны і на берагах азёрнаў запаведніка — бадзёры крык качак. Трубныя клічы жураўлёў пранізваюць балотныя туманы. Усе свае струны нацягнуў май і звініць, гудзе запаведнік. А з высокіх дубоў, з адрамантаваных «палацаў» паглядае навокал чорны бусел. Аглядае свае «маэнткі» яго брат — белы бусел. Гэтага цікавіць адно:

ці хопіць корму на нас з бусліхаю і на нашых дзетак. Бо людзі не разумеюць, чаму калі-нікалі мы выкідаем яйкі, або буслянят з гнязда. Калі няма вакол добраў «пашы» — не будзе бусел выконваць абавязкі бацькі. Няма побач кармоў — няма і прыплоду ў буслаў. Гэта ўжо з дыялектыкі прыроды...

Аднак не ўсё п'я і радуецца ў гэты час у запаведным лесе. Сядзіць не вярхнецца на гняздзе цяцёрка. У трох кроках ад яе праклала сабе дарогу да лагава лісіца. Кожны дзень ходзіць яна пад носам у птушкі, а не бачыць, не чуе. Бо гняздо сваё цяцёрка робіць прама ў зямлі побач з ягаднікамі, дзе з цягам часу корміцца вывадак. Таксама маўчаць і зліваюцца з мясцовасцю ў гэты час на сваіх гнёздах глушцы і рабчыкі.

Сярод галін бегаюць маладыя вавёркі. Па маладняках гоісаюць зайчаняты.

У самых цёмных кутках запаведніка прывялі патомства ласі і алелі. Даўга-ногіх бегуноў ужо на другі дзень цяжка злавіць. Але ў запаведніку вядзецца невялікі адлоў ласянят. А восенню іх адпраўляюць у другія куткі краіны, або за мяжу.

Вось аб чым прыблізна раскажаў мне Антон Цярэнцьевіч Хацкевіч, чалавек, які амаль усё сваё жыццё прысвяціў прыродзе. Але пачуў я тут і другое апавяданне...

БЕРВЯНО НА ДАРОЗЕ

Валодзя Філіпаў, навуковы супрацоўнік запаведніка, займаецца даследваннем падводнага свету рэк і азёр запаведніка. У нашай размове ён часцей за ўсё спыняўся на адным пытанні. Вось ужо колькі гадоў існуе запаведнік. І, вядома, кожнаму зразумела, што ніякіх прамысловых работ у зоне запаведніка весці нельга. Але іначай на гэта глядзіць Міністэрства лясной і дрэваапрацоўчай прамысловасці. Колькі ўжо гадоў Пleshчаніцкая сплаўная кантора працягвае карыстацца «благітным» шляхам для сплаву лесу вярхоўем Бярэзіны. І нявыгадна гэта, і не эканамічна ў час машын, аднак некаторыя людзі баяцца пакінуць без работы сплаўшчыкаў. І пльвучы па Бярэзіне бярвенні, і забруджваюць яны русла ракі і гіне ад гэтага шмат рыбы. Дастаецца, вядома, і галоўным жыхарам гэтай зоны Бярэзіны — бабрам. Сплаўшчыкі не толькі перашкаджаюць ім займацца сваімі справамі, але нават калі-нікалі не цураюцца і злавіць гэтага каштоўнага звера.

Відаць, настаў час запаведную зону зрабіць сапраўды запаведнай. Для гэтага Міністэрству лясной і дрэваапрацоўчай прамысловасці патрэбна не на словах, а на справе спыніць сплаў лесу. Гэта адна з актуальных праблем запаведніка.

Л. ЗДАНОВІЧ

ДЫРЫЖОР

ДОБРЫХ

СПРАЎ

Ва ўсім адчуваўся ўжо подых вясны. І хоць бялеў яшчэ ў скверах і на задворках снег, а ранішнія марозцы калюча пашчывалі твар, сонца было вясным — яркім, маладым, сляпіла вочы. Усюды была чутна сварка вераб'ёў, галак-непасед, буркаванне галубоў. Словам, вясна была ля гарадскога парога. Гомель з нецярплівацю чакаў па-спраўдному цёплых дзён, каб прымераць свой новы зялёны ўбор. Адчувалася, што вось-вось усё зменіцца на вуліцах, адразу памаладзюць яны, стануць непазнавальнымі.

Мне заўсёды падабаўся гэты горад. І перш за ўсё нейкай уласцівай толькі яму хатняй утульнасцю вуліц, плошчаў, сквераў. Выгляд яго не падобны на выгляд другіх нашых старых гарадоў, не гавораць ўжо аб новых, яшчэ неабжытых.

Гомель не пераблытаеш з любым другім беларускім горадам. І не толькі Сож гэтаму прычына, не ўмяшанне Растрэлі, а перш за ўсё, яго зялёны ўбор. І архітэктурай дамоў сваіх і вуліц ён таксама своеасаблівы, хаця як і многія другія нашы гарады адбудаваны пасля ваеннага ліхалецця амаль нанава, але тым не менш не страціў свайго выгляду, наадварот, гамяльчане збераглі яго, палепшылі. Як і трэба было чакаць, іх старанні не засталіся незаўважанымі: па выніках рэспубліканскага агляду-конкурсу на лепшае ўбранне горада (пры гэтым улічваліся вельмі многія паказчыкі, аж да чысціні задворкаў), у мінулым годзе Гомель быў прызнаны самым ухаджаным горадам рэспублікі.

Але, прызнацца, бываючы ў Гомелі, любуючыся ім летам, або вясной, я неяк не задумваўся над тым, хто ж стварае яго прыгажосць, хто пастаянна думае аб яго абліччы, зялёным убору, хто шукае для яго ўсё новыя колеры, і, нарэшце, хто дырыжыруе мноствам людзей, якія ўдзельнічаюць у гэтай вялікай справе.

Можа гэта клопаты зелянгасаўцаў?

Але ва ўсіх нашых вялікіх гарадах таксама ёсць зелянгасы, а Гомель усё ж аказаўся ўперадзе.

Дык у чым жа справа? Не бывае ж дыму без агню.

І толькі людская пагалоска прывяла мяне ў адзін з дамоў Гомеля, які тут называюць «штабам Трондзінай». Трондзінай Марыі Трафімаўны, адказнага сакратара гарадскога савета Таварыства аховы прыроды.

Аб ёй і павяду размову. Аб ёй і, зразумела, аб яе сябрах і памочніках. Аб ёй і васьмідзесяці тысячах прыродалюбцаў Гомеля.

Я не агаварыўся — аб васьмідзесяці тысячах, аб кожным, лічы, чацвёртым гамяльчаніне, які з'яўляецца членам гарадской арганізацыі БТАП, факце, шчыра кажучы, здзіўляльным.

Гавораць, першаму ўражанню патрэбна давараць з асцярожнасцю. Гэта меркаванне адных. Другія ж сцвярджаюць наадварот: госьць мала гасціць, але многа бачыць.

Трондзіна мне спадабалася з «першага погляду»: прыветлівая, усмешлівая, непаседа. Праўда, спачатку гэта, натуральна, было чыста знешняе ўражанне. Але, прабывшы ў яе «штабе» некалькі гадзін (на жаль, гэта цесны пакойчык у старым доме, у якім жывуць яшчэ і работнікі абласнога таварыства паляўнічых і рыбалоўцаў), я упэўніўся, што гэта сапраўды той «штаб», той дом у Гомелі, адкуль, калі можна так сказаць, зыходзяць імпульсы, якія прыводзяць у рух энергію тысяч тутэйшых прыродалюбцаў, уключаюць яе ў патрэбны час, пасылаюць на штурм новых і новых «крэпасцяў». І, знаходзячыся ў «штабе», я ўвесь час адчуваў гэта.

Зноў і зноў раздаваўся тэлефонны звянон, зноў Марыя Трафімаўна з некім гаварыла, некага запэўнівала, ад некага

патрабавала, некаму раіла і зноў схілялася над лістом паперы.

Я пацікавіўся: чым заняты чалавек? Аказалася: яшчэ раз удакладняліся пункты сацыялістычных абавязацельстваў на 1972 год для зацвярджэння іх на савеце БТАП — планаў новага паходу гомельскіх прыродалюбцаў у імя прыгажосці свайго горада.

Так, шчыра кажучы, я аказаўся ў становішчы чалавека, які перашкаджае другім сваімі размовамі аб справах мінулых, аб якіх дзелавыя людзі не памяць, як толькі яны зроблены, іх цікавяць ужо новыя, больш важныя справы.

Я не думаў быць нечым накштат біографа Трондзінай. Але намяраючыся пачаць гэтае апавяданне аб гомельскіх прыродалюбцах, зразумеў, што ўсё ж абавязаны стаць як бы летапісцам іх добрых спраў, у тым ліку і Трондзінай. Затым, калі я да адказу спісаў бланкот лічбамі і расказаў людзей, зразумеў, што змагу выкарыстаць толькі частку запісаў, самае галоўнае. І хаця лічбы і выпіскі не лепшы спосаб пазнаёміць чытача са справамі гомельскіх прыродалюбцаў, усё ж я выкарыстаю іх.

Такім чынам слова лічбам. І фактам. «Акенца» для грунтоўнай гутаркі з Трондзінай доўга не адкрывалася, і Марыя Трафімаўна па зразумелай прычыне, прапанавала мне пазнаёміцца з журналам, на вокладцы якога было выведзена: «Улік мерапрыемстваў Гомельскага савета БТАП за 1971 год». Я ўважліва прагледзеў запісы ў ім і атрымаў даволі яснае ўяўленне аб маштабах клопатаў гомельскіх прыродалюбцаў. Аб маштабах і дзейнасці мерапрыемстваў. Прыстаў толькі некаторыя з іх.

«Зімовы букет». Маецца на ўвазе выстаўка кветак, якія вырошцілі члены секцыі кветкаводства. Наведала больш шасці тысяч чалавек.

«Заняткі ў народным універсітэце ахо-

вы прыроды. Присутнічала 150 чалавек. Прачытаны лекцыі: «Жывёльны свет БССР» і «Лекавыя расліны».

«Пачаўся мясячнік па ахове зялёных насаджэнняў горада». (У ім прынялі ўдзел усе члены БТАП Гомеля).

«Пасяджэнне секцыі аховы атмасфернага паветра».

«Лекцыя ва ўніверсітэце: «Дасягненні сучаснай біялогіі і ахова прыроды». Прачытаў кандыдат сельскагаспадарчых навук М. Беразенка».

«Свята «Дзень птушак».

«Падрыхтаваны чарговы тэлеальманах «Чалавек і прырода». Вядучыя: члены гарадскога савета БТАП А. Гаранскі і Д. Бурый».

«Па просьбе Навабеліцкага выканкома райсавета прынялі ўдзел у правярцы ходу выканання Закона аб ахове прыроды».

«Для ўдзельнікаў абласной нарады работнікаў сельскай гаспадаркі арганізавана выстаўка «Біялагічная абарона раслін».

«Абследаваны зоны адпачынку вакол горада Гомеля».

«Арганізаваны курсы грамадскіх інспектараў аховы прыроды»...

І гэтак далей, і гэтак далей. Больш сямідзесяці мерапрыемстваў за год, на падрыхтоўку якіх патрабавалася часам шмат дзён, вынаходлівасці, і, я б сказаў, таленту іх галоўных арганізатараў — М. Трондзінай, М. Кузьменкі, Д. Буряга, М. Беразенкі, К. Дарашэнкі і іншых.

Больш сямідзесяці мерапрыемстваў за год, лічы, кожную нядзелю — адна вялікая добрая справа. І, галоўнае, не для «галачкі», а для карысці справы, з душой, дзеля прыгажосці горада і людзей, якія ў ім жывуць, дзеля іх будучыні.

Калі «штаб» гомельскага савета БТАП праводзіць сваё чарговае мерапрыемства, напрыклад, на стадыёне «Лакаматыў», там збіраецца некалькі тысяч чалавек. І, як гаворыцца, не па камандзе. Для гэтага дастаткова аб'явы.

Калі вясной (гэта стала ўжо традыцыяй) «штаб» аб'яўляе дату правядзення «Дня птушак» і юнаты з усіх гарадскіх школ выходзяць з плакатамі, транспарантамі і домікамі для птушак на галоўную вуліцу Гомеля — Савецкую, — міліцыя вымушана часова спыніць па ёй рух транспарту.

Калі ва ўсіх раёнах горада з'яўляецца раптам маляўнічы плакат, які заклікае гамяльчан прыняць удзел ў масавай віктарыне на тэму аховы прыроды, у вызначаным месцы зноў жа збіраюцца тысячы людзей, як на свята.

На некаторыя лекцыі народнага ўніверсітэта аховы прыроды, якія чытаюцца знаўцамі сваёй справы (у асноўным гэта вучоныя Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта), прыходзяць не толькі іх «штатныя» слухачы, а ў некалькі разоў больш, больш тысячы чалавек. Для некаторых лектараў «з боку», такая аўдыторыя была нечаканасцю, як, напрыклад, для загадчыка ўпраўлення геалогіі пры Савеце Міністраў БССР П. Леановіча, якая запрасіла Трондзіна выступіць з лекцыяй аб прыродных багаццях Беларусі. Ён прызнаўся, што не зусім гатовы выступаць перад такой колькасцю слухачоў.

— Нічога, усё будзе добра, — сказала Трондзіна. — Але папярэджваю: рыхтуйцеся адказаць на самыя сур'ёзныя пытанні...

Лекцыю гэту праслухала больш тысячы чалавек, пытанняў было, сапраўды, шмат і не простых.

— Ну і ну! — толькі і сказаў лектар. — У другі раз да сустрэчы з вашымі «студэнтамі» прыдзецца рыхтавацца вельмі грунтоўна.

За той час, што я прабыў у «штабе» Трондзінай, там перабывала столькі людзей, як на прыёме ва ўрача, імя якога не патрабуе рэкламы. Заходзілі добра знаёмыя Трондзінай людзі — настаўнікі-біёлагі, старшыні нізавых аддзяленняў таварыства, кіраўнікі секцый (іх тут каля дзесятка), проста знаёмыя прыродалюбцы. І тады ў пакойчыку становілася зусім цесна.

— Гэта яшчэ што! — сказалі мне. — Вось прыйдзе вясна, лета, тады тут не працінешся...

Гэтану нельга было не паверыць. І я міжволі задумаўся вась над чым: што іменна служыць прычынай гэтаму, чым узяла Трондзіна, як ёй удалося за шэсць хуткіх гадоў, якія яна з'яўляецца адказным сакратаром савета, дабіцца такой папулярнасці сваёй «установы», паставіць справу аховы прыроды ў Гомелі на такую вышыню? І чым больш я імкнуўся зразумець з гутарак з рознымі людзьмі, якія ведаюць Трондзіну па рабоце, тым больш пераконваўся, што складаецца яе поспеху не новыя: асабістая ўпэўненасць у важнасці той справы, якую яна робіць, талент арганізатара, умненне знаходзіць патрэбных справе людзей, і, нарэшце, дакладнае ўяўленне ўсёй глыбіні і важнасці работы па ахове прыроды ў сучасным горадзе. У гэтым, уласна кажучы, і сакрэт поспехаў яе «штаба».

Безумоўна, усяго гэтага ўдалося дабіцца не адразу, гэта зразумела, настойлівасць узяла нарэшце сваё. А яе Трондзінай не займаць. І такту ў рабоце з людзьмі, і веданні справы, і, нават, спрытнасці, калі жадаеце, і ўменне пастаяць за прыроду ў прынцыповай спрэчцы з «уладу маючымі». Не выпадкова ж, што цяпер да прапановы савета ўважліва прыслухоўваюцца і ў партыйных органах Гомеля і ў гарвыканкоме саветаў працоўных, ахвотна ідуць на сустрэч, дапамагаюць.

Усё гэта растлумачвае і масавасць мерапрыемстваў савета аховы прыроды, іх карысць, шырыню і глыбіню і, нарэшце, павягу да іх. А гэта, ў сваю чаргу, растлумачвае і здзіўляльна хуткі рост радыё гомельскіх прыродалюбцаў. Толькі за мінулы год яны папоўніліся васьмнатцаю тысячамі чалавек. Толькі на «Гомсельмашы», напрыклад, іх пяць тысяч!

Пры знаёмстве са справай гомельскага гарадскога савета БТАП міжволі звяртае на сябе ўвагу яшчэ вось якая дэталі: большая палова тутэйшых абаронцаў прыроды — школьнікі і юнакі. Пагэтану зусім законна задумацца вась над чым: выпадковасць гэта ці не? А можа, Трондзіна мае якую-небудзь «прынаду» для іх?

Ніякай такой прынады, зразумела, у яе няма. Высветлілася другое, а, іменна, зноў жа ўменне Трондзінай і яе калег глядзець, як гаворыцца, у корань, бацьчы галоўную мэту сваіх намаганьняў.

Я маю на ўвазе пытанне немалаважнае, а іменна, неабходнасць і важнасць выхавання высокага пачуцця любіва да прыроды ў моладзі, аб чым часам забываюць. Асабліва важна памятаць аб тым, хто мае справу з моладдзю гарадскою, якая адарвана ад прыроды. Зрабіць з іх сапраўдных яе абаронцаў, прывіць ім пачуццё павагі да кожнага дрэўца, кветкі, птушкі, рэчкі, неба. Што можа быць важней за гэтую найчалавечнюю работу! Зрабі мы гэта паўсюдна — і лёс нашай зямлі будзе назаўсёды ў надзейных руках.

Вось гэта даўно і зразумела Трондзіна і яе калегі. Таму яны і зрабілі ў сваёй рабоце асноўную стаўку на моладзь.

Можа слова «стаўка» гучыць некалькі і здзіўна ў даным выпадку, але сутнасць не ў гэтым. Галоўнае, гэта правільны крок, разлік на тых, хто ўступае ў жыццё, каму выхоўваць новае пакаленне, каму застанецца ў спадчыну наша вялікая, зялёная зямля.

Таму і не здзіўна, што большасць памочнікаў Трондзінай, самыя актыўныя члены таварыства — вельмі маладыя. Але менавіта яны — гэта і «зялёныя патрулі», і ўдзельнікі «Дня птушак», усялякіх выставак, мясячнікаў пасадкі і аховы зялёных насаджэнняў, і рэйдаў па зонах адпачынку і па рацэ Сож, члены рэдкалегій прыродаахоўных газет, слухачы народнага ўніверсітэта і спецыяльных тэле- і радыёперадач «Чалавек і прырода», члены секцый таварыства, словам, завадатары добрых, патрэбных спраў.

У акно пакойчыка «штаба» зазірнула сонца, напаміла: ідзе вясна 1972-га, юбілейнага для нашай краіны года.

Чым жа яго вырашылі адзначыць гомельскія прыродалюбцы? Як заўсёды, добрымі справамі. І, перш за ўсё, падтрымкай вялікага пачынення рэчыцкіх прыродалюбцаў, якія звярнуліся да ўсіх жыхароў рэспублікі з заклікам уключыцца ў актыўную барацьбу па навядзенню на сваёй зямлі сапраўднага парадку.

Гамяльчане адгукнуліся на гэты заклік першымі і ўзялі на сябе канкрэтныя абавязальствы. Вось яны.

У бягучым годзе будзе азяленена яшчэ 1500 двароў, дзіцячых пляцовак, бальніц, навуковых устаноў і школ. Будзе прачытана каля тысячы лекцый і праведзена паўтары тысячы гутарак на тэмы аховы прыроды, а таксама пяцьдзесят тэматычных вечароў у школах і навучальных установах. Прыродалюбцы ўзмоцняць кантроль над зялёнымі зонамі адпачынку і ракой Сож, спецыяльныя камісіі абследаюць усе прыгарадныя вадаёмы і прапануюць план іх добраўпарадкавання. Больш разнастайнай стане і работа народнага ўніверсітэта аховы прыроды. Будзе створана яшчэ некалькі нізавых калектываў БТАП...

Ды ці ўсё пералічыш.

Словам, паход гамяльчан за прыгажосць свайго горада працягваецца. Вялікі, мэтанакіраваны паход тысяч энтузіястаў. І наперадзе іх, як заўсёды, будзе ісці Марыя Трафімаўна Трондзіна — іх прызнаны ваяк.

Віктар ХЛІМАНАУ

ШЭСЦЬ НОЖАК, СЕМ КРОПАК...

Яблыня змагалася: імкліва выкідвала ўверх маладыя парасткі, але яны тут жа пакрываліся мірыядамі тлі. Ні вецер, ні дождж не маглі дапамагчы яблыньцы.

Прыляцела божая кароўка. Села на галінку яблынькі і здзівілася: «Колькі ж у цябе, сяброўка, смачных пацерак у празрыстых сукенках!»

Так сказала жук-кароўка і пачала амаль па-каровінаму жаваць тлю. Яна з'ядала іх сотнямі, перапаўзала з галінкі на галінку і ні на хвіліну не пераставала знішчаць гэтых, толькі з выгляду прыгожых стварэнняў. Яблынька баялася, што кароўка можа лопнуць.

Спадалася яблыньцы работа божай кароўкі. І яна расказала ёй дзіўную гісторыю.

«Восенню, калі падзьмулі халодныя вятры, маленькая чорная мурашка па імені Лізіус, зняла з маёй галінкі самую тоўстую тлю і панесла яе ў сваю норку пад суседнюю старую яблыню. Узрадаваліся мы, яблыні, думалі, што яна загубіла нашу мучыцельку. Але аказалася, што мурашка падманула нас. Вясной, калі прыгрэла сонца, Лізіус шмат раз прыносіла тлю на маё клейкае лісце, а вечарамі зноў адносіла яе ў сваю падземную хатку, баялася, што гэтая пачвара можа прастудзіцца. Пазней, калі і ночы сталі цёплымі, мурашка ўжо не адносіла тлю ў падземелле, а пасвіла яе тут, на маіх галінках. Перад дрэнным надвор'ем «пастух» пераносіў свой статак у спецыяльна пабудаваны на галінках «тліны кароўнік».

«А навошта мурашцы тля?» — пацікавілася божая кароўка.

«Тля — гэта дойны статак, які дае сваім пастухам-мурашкам малачко», — адказала яблынька.

«Як так!» — яшчэ раз здзівілася божая кароўка.

«Ды так», — працягвала яблынька. «Тля выдзяляе маленькія светлыя кропелькі — астаткі ежы — раствор незасвоеных рэчываў, якія з'яўляюцца смачнай ежай для мурашак. Мурашкі пасуць тлю. Час ад часу шасціногія чабаны «дояць» іх, прымушаючы вусікамі выціскаць кропелькі любімага напітку. Пагэтакі мурашкі арганізуюць цэлыя плантацыі сваіх «кароў», перакідаючы іх з галінкі на галінку, з лісціка на лісцік, і, такім чынам, маленькія чорныя мурашкі самі становяцца шкоднікамі садоў».

«Такая малая і бездапаможная гэтая тля — усяго ад 1 да 6 міліметраў, што, здаецца, на ўсім белым свеце не знайсці істот больш бяскрыўдных, больш лагодных і пяшчотных жывых ізумрудных кропелек. А на самай справе гэта сокапіўцы, якія знішчаюць усе маладыя парасткі дрэў».

Пакуль яблынька Дыяна вяла размову з жучком-кароўкай, паднятыя па трывозе мурашкі Лізіус кінуліся ў атаку на ворага сваіх кароў. Божая кароўка насярожылася: прысела на сваіх кароткіх шасці ножках, і з іх суставаў паказалася аранжавая вадкасць — малачко — незвычайная па свайму паху хімічная зброя. Маленькія чорныя байцы спыніліся. Але ў гэты момант круглы жучок у чырвоным лакавым фракі з чорнымі кропкамі страціў сувязь з лісцікам і камячком упаў на зямлю. Кароўка прыкінулася мёртвай. Праз паўмінуты яна зноў пакараскалася на дрэва і зноў сустрэла адпор з боку мурашак, якія былі агрэсіўна настроены. І дапамагчы яблыньцы трэба і апетыт разгарэўся, але і «пастухі» тлінага статаку не дрэмлюць. І кароўка пачала рабіць хуткія налёты на асобныя галінкі. Сядзе на галінку, хуценька ачысціць яго ад шкоднікаў, і марш на другую галінку. Іншы раз прыходзілася бачыць, як маленькая мурашка, учапіўшыся за ножку кароўкі, планіравала разам з ёй унутры яблынькі.

Каб быць здаровай, божай кароўцы (коцынеліды па латыні) штодзень трэба з'ядаць да двухсот тлей. А лічынкі гэтага цудоўнага жучка яшчэ больш пражор-

лівыя. За тры дні яны цалкам ачышчаюць ствалы дрэва ад тлі. Калі, безумоўна, ім не перашкодзяць чорныя мурашкі. Лічынкі каровак у большасці шэрыя ці чорныя і нагадваюць маленькіх яшчарак, але з трыма парамі ног. Каб лічынцы стаць дарослай кароўкай ёй трэба з'есці тысячу тлей!

Пражорліваць божых каровак і іх лічынак — гэта вялікая мудрасць прыроды. Падлічана, што маленькая, не больш макавай расінкі самка тлі, здольна ў кароткі тэрмін размножыцца так, што патомства яе магло б затапіць усю зямлю тоўстым слоём студэністай тлі. Яны размнажаюцца так хутка, што раніцай з'явіўшаяся на божы свет тля да вечара становіцца бабуляй. Жукі-кароўкі спраўна выконваючы свае абавязкі ў свеце насякомых, надзейна стрымліваюць колькасць небяспечных і пладавітых сокапіўцаў. І хто ведае, што адбылося б у прыродзе, калі б не нашы маленькія сябры з шасцю ножкамі і сямю кропкамі.

«А чаму цябе завуць божай кароўкай?» — спытала выратаваная яблынька.

«Восенню мы не гінем, як гэта здарэцца, скажам, з майскімі жукамі, — адказала жук-кароўка. Восенню мы збіраемся ў вялікія гурты, знаходзячы адзін аднаго па паху і хаваемся пад апалае лісце, ў кары дрэў і там зімуем. А вясной, як толькі растае снег мы раптам з'яўляемся, — нібы з неба, вось у старажытнасць людзі і вырашылі, што мы — «божыя».

V. ДАНИЛАЎ

У БЯДЗЕ НЕ ПАКІНУЛІ

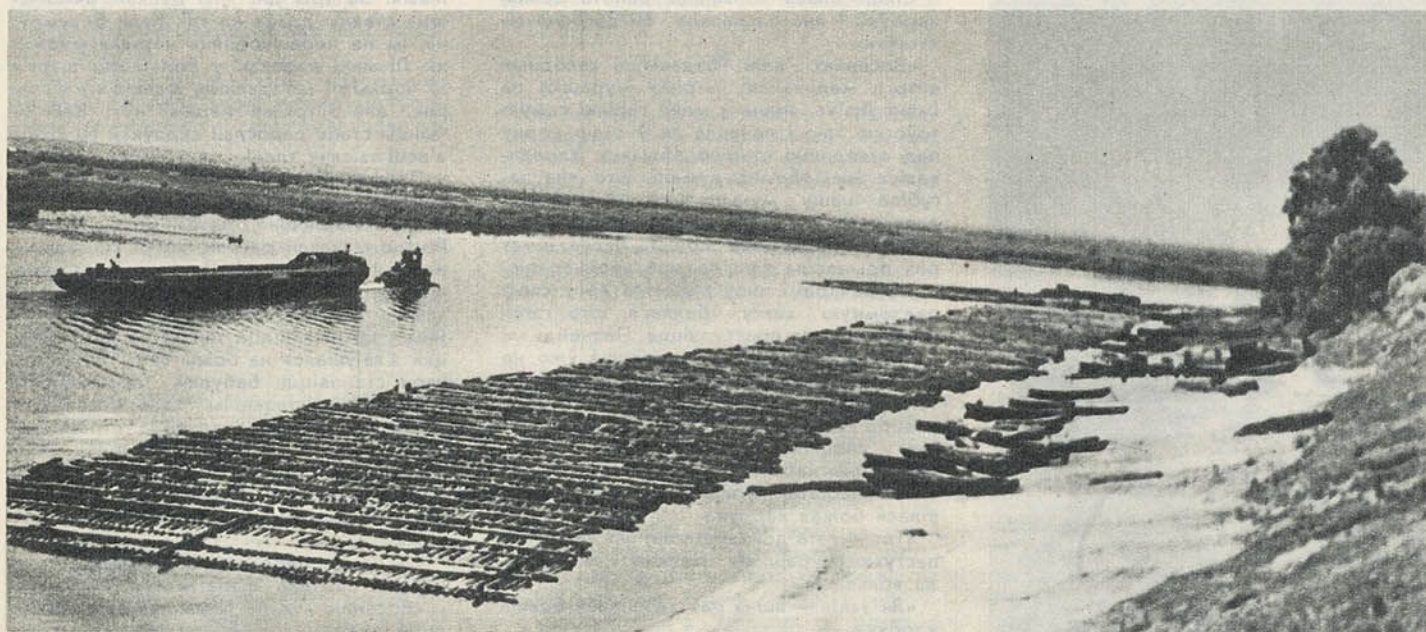
Многія ставяцца да вераб'я-задзіры некалькі няўважліва. І дарэмна. Вераб'і не толькі карысныя, але і разумныя птушкі. І пацвярдзенняў гэтаму я сустрэкаў шмат. Раскажу толькі аб адным выпадку.

Некалькі мінутым летам дзеці прынеслі аднекуль птушанё вераб'я. Выпаў, відаць, з гнязда, што было пад страхой. Вырашана было змясціць яго на балконе. Паставілі птушаняці вады, накрышылі хлеба. Аднак, бедалага, ні еў, ні піў. Толькі папскваў. Што ні рабілі — не есць. Упалі духам рабяты.

Раніцай мы прагнуліся раней звычайнага ад нейкага шуму: за акном на дрэве сядзела чародка вераб'ёў. Час ад часу які-небудзь са старых вераб'ёў зрываўся з дрэва і падлятаў да птушаняці, соваў яму ў рот муху. І так па чарзе, як толькі птушанё давала знаць, што прагаладалася.

Яшчэ некалькі дзён старыя вераб'і дзяжурлілі каля свайго малодшага, трапіўшага ў бяду сабрата, кармілі яго да таго часу, пакуль ён не паляцеў. І што цікава, не забыў гэты верабейчык балкон, на якім яго выратавалі сабраты. І людзей, якія выратавалі яго, таксама доўга помніў, зрэдку залятаў нават у кватэру, не баяўся.

С. ШКАДЗІНСКІ

НА ПЛЫТАХ

Мы плывем па Прыпяці на караване. Гэта звязка плытоў даўжынёй у 400 метраў, глыбінёй у паўтара. Яшчэ ўчора ў затоцы за Петрыкавам вязалі гэтыя плыты-грабёнкі. Па ціхіх лясных рэчках самаплавам сюды ідзе лес, з дашчаных масткоў бяровенні чапляюць баграмі, абмяраюць і накіроўваюць у спецыяльную машыну. Яна вяжа іх сталёвымі тросамі.

— Бяроза-14, сасна-18, бяроза-24,— гучна выкрыкае абмяраючы, а праз колькі мінут уся гэта «бяроза 14 і 18» аказваецца звязанай, быццам венік. Гэты воз бяровенняў мае зусім непадыходзячую назву — «пучок».

Цяпер пучкі схаваны пад вадой. Зверху роўныя радкі мокрых і бліскучых круглякоў. Такая падлога цягнецца да самага буксірнага кацера, і плытагоны час ад часу нетаропка прагульваюцца ў той бок: правяраюць сваю гаспадарку.

Да апошняй «грабёнкі» прывязаны наш плывучы домік, маленькі човен (прагулачны) і вялізная лодка з двума цяжкімі якарамі — дуб. Перад домакам скрыня з пяском для вогнішча і кусочак палубы — кают-кампанія.

Нас сямёра. Галоўны лоцман, камандзір лодкі-дуба, «дубовік» (вось адкуль узялося папулярнае беларускае прозвішча) Пятро Міхайлавіч Фіндзюкевіч, яго настаўнік — адзін з самых вопытных прыпяцкіх дубовікаў, Рыгор Герасімавіч Ручко, ён жа добраахвотна згадзіўся быць і кухарам. Брыгадзір Дзімітры Пятровіч Новік.

Абавязкі рыбака мы ўсклалі на Івана Ягоровіча Малашкевіча, а Якім Тарасавіч

Малешчанка, Аляксандр Фёдаравіч Дрыга і я засталіся без пасада.

Маленькі буксірны кацер вывёў нас на сярэдзіну Прыпяці, і калі Петрыкаў застаўся ззаду, пачалася ліквідацыя маёй непісьменнасці ў сплаўной справе.

— Першую і апошнюю грабёнку мы вязалі ўручную, дубцамі. Яно мацней, чым ланцугом. Калі звязаў, то не бойся, не парвецца.

— А вунь бакен плавае, чырвоны... То там мель...

— Якар навшта? Ubачыш, як кідаць будзем. Гэта на паваротах, каб хвост плыта разварнуць. Ён доўгі, сам не раскруціцца без адцяжкі.

— Ланцуг, што ззаду, па самым дне цягнецца. Каб не было яго, то ўсё рвала б, ламала б...

Найбольшую інфармацыю я атрымліваю ад Дзімітрыя Пятровіча, брыгадзіра. Ён хуткі, рухавы і гаваркі. Часамі, быццам бянтэжыцца маўчаннем другіх, перапыняе расказваць і пытаецца: «Ці не праўду кажу, хлопцы?» І «хлопцы» паважна пыхкаючы «Памірам», дружна адказваюць: «Так... Яно праўда...»

Пятро Міхайлавіч, «дубовік», больш маўчыць. Ён траха малодшы, хаця ўсім тут пад 60, першы раз плыве «дубовікам», крыху саромеецца і не адважваецца падаваць каманды сваім настаўнікам. Тады Рыгор Герасімавіч камандуе сам. «Ну што маўчыш, Пятро? Трэба ў дуб лезці, якар кідаць». І Фіндзюкевіч ціха просіць: «Ну, то пайшлі».

У «дубе» работа цяжкая. Якар вялікі, цяжкі. І міжволі шкадуеш «дзядоў» —

не для іх работа, не для іх, тут малодшых трэба. Але глядзіш — праз колькі хвілін, самы старэйшы Якім Тарасавіч ціха шыбуе да кацера, дзе-нідзе тыркаючы багром, правярае крапёж Рыгор Герасімавіч, вылоўлівае тонучых «шчупачкоў» Дзімітры Пятровіч.

— Яно, канешне, Яленачка, прывычка. Ды і лёгка цяпер ганяць, кацер цягне. Ты ж сабе глядзі. А раней плавалі да Днепрапятроўска, 100 кіламетраў самаплавам, Крамянчуг, Чаркасы...

— Вось скалы з гэтага боку і з гэтага. Ляціць караван проста ў скалу, здаецца 3—4 метры не далятае. А вада як кіне справа налева! Гэта Днепрапятроўск...

— А даўно так плавалі?

— Да вайны на шастах. Бяруць 150—200 кубоў на дваіх і пайшлі. А цяпер на такіх рэчках узяў цеплаход ды і цягні.

Прыпяць у тыя дні была ціхай, сонечнай і незвычайна багатай. Крутыя адкосы — нібы соты, на іх тысячы дзірачак. Аказваецца, гнёзды рачных ластавак. Крычаць драчы, булькаюць перапёлкі, млосна крумкаюць жабы і нават камарыны піск здаецца прыемным, калі дым кастра не падпускае гэтых крывапіўцаў занадта блізка.

А раніцой палыхнулі на сонцы заліўныя лугі. Кветкі да самага гарызонту. Трава — паўтара метра! І на ёй ружовыя вялізныя палёсткі. На гэтым воблаку аксамітнымі брошкамі ўжо ўселіся чмялі: іх рабочы дзень пачынаецца рана.

Спачатку я не выказвала ўголос свайго захаплення, было няёмка. Можа для

людзей усё гэта будзённа, плавалі ж тут сотні разоў, жывуць на Прыпяці. Але мае «дзяды» не-не ды і перарвуць гаворку. «Прыгажосць якая, хлопцы!» — нібы ўздыхне каторы, і ўсе моўчкі згодзяцца, пазіраючы на люстэрка вады, на вербалозы, на начныя кастры касцоў. Гэтыя касцы раз моцна пакрыўдзілі плытагонаў. Заўважышы мяне на плыце, хтосьці гарэзліва крыкнуў:

— Гэй, варона! Каша прыгарэла, а ты вытарашчылася!

— Сам ты варона! — раптам пакрыўджана гаркнулі ўсе шэсць дзядоў. — Нечэга на людзей кідацца, сам нябось і кашы зварыць няўмееш!

Я ўжо казала, што «карэспандэнцкі пункт» на іх плыце быў затоенай гордасцю сплаўшчыкаў. Знаёмых на Прыпяці ў іх мноства: бакеншчыкі, рыбакі і капітаны рудавазоў, з усімі вітаюцца, усіх ведаюць не адзін год. Ніхто не мінае караваны: закурыць, папытаць навіны, папрасіць, каб асцярожней там, барані божа, бакен не сарваць.

І кожны з падплываючых шчыра здзіўляўся: «Глянь, сплаў пабагацеў! Кухарку выдзелілі!»

І дзядзькі, нібы чакаючы гэтага пытання, сабіраліся ўсе шасцарых і ціха расказвалі, што то не кухарка, што то нават не з Гомеля, а з самога Мінска, што іх нават фатаграфуюць.

Слухачы паважна пыхкаюць папярочай і заключаюць амаль аднолькава:

— А яно і трэбо, хлопцы. Ці не заслужылі, столькі гадоў, глянь, ганяецца плыты!

Сплаўшчыкі ведаюць Прыпяць лепш, чым свае пяць пальцаў. Здаўга да якой берагавой захарбуты пачынаюць рыхтаваць якар, трымаць багор напатагове перад кожным (каварным) кустом. І што асабліва было дзіўным, не размаўляючы з людзьмі, ведалі адкуль хто.

— Ну, пайшоў гарадоцкі, з Гарадка...
— А то нараўлянскі луціць, нішто, сабе ідзе.

Аказваецца і лодкі-маторкі, і чаўны ў кожнай мясцовасці сваёй канструкцыі.

Аказалася, ведаюць дзяды не толькі вёскі, але і размяшчэнне гандлёвых кропак, бо ранічкаю ля нейкага сяла хуценька абвясалі «прагулачны» човен, і праз пару хвілін на нашым сталі красавалася паўлітроўка. На кожнага прыйшлося па кроплі, але гаворка пайшла яшчэ латвей, тым больш, што караван ішоў па шырокім плёсе і работы не было.

— Я ехаў на першай машыне. Камандзір быў з намі, чатыры байцы і палітрук роты. Прыехалі ў мястэчка, як наляцела тых самалётаў нямецкіх, што прасавікоў у просе, — успамін настолькі яркі, што Іван Рыгоравіч нат замаўкае на хвіліну, прыпомніўшы тыя першыя дні вайны. Але Рыгор Герасімавіч перакідае гаванду на больш вясёлую хвалю:

— А Капуста тых прасавікоў як ганяў! Немцы сцягнулі ўсіх паліцаў у Тураў. А ён як уехаў, як даў! Усіх перабіў! І пайшоў далей, і ніхто яго не спаймаў.

Ад вайны гутарка пераходзіць на сённяшні свет, на неспакой, на новы фашызм. Дзядзькі сядзяць на бярвяне ля сцяны доміка, а я, затаіўшыся на стразе, слухаю маленькі справядлівы мітынг у абарону в'етнамскіх дзяцей, прамовы людзей мудрых і добрых.

Мне хочацца абняць гэтых паляшчкіх мудрых «палітыкаў». Але баюся перабіць гутарку і ціха ляжу на даху доміка, смажуся на сонцы.

Рака, як і дарога, мае свае дарожныя знакі: верставыя паласатыя слупы, сігналы капітанам, указальнікі паваротаў, звужэнняў, і, вядома, шыльды з назвамі прыбярэжных вёсак. На адной красуецца «Навасёлкі». Гэй! Можна гэта Талашовы Навасёлкі?

— Яны самыя, — не знаходзячы ў маім адкрыцці нічога дзіўнага, адказвае Дзімітры Пятровіч. — Ты запытайся Якіма, ён раскажа. Ён сам з Талашом ваяваў.

Вечарам ціха пабульквае чорны ад сажы чайнік. На ражончыку пяцэцца шчупачок, адзіная здабыча Івана Ягоравіча, нашага штатнага рыбака. А Якім Тарасавіч нетаропка расказвае пра Талаша. І не зразумець, ці то палешукі напамыць вывучылі вобразную коласайскую кнігу, ці то вялікі майстар так ярка перадаў прыгажосць і сакавітасць іх гаворкі, дасцігнаць народнага слова.

— Гэта ж не то, што было. Я буду гаварыць па праўдзе, Яленачка. — Дзімітры Пятровіч ад хвалявання ажно ўскок вае на ногі. — Я як у свайго бацькі быў, дык была рубашка доўгая, штаноў не было, а рубашачка. І ў адной гэтай рубашцы і хадзіў, босы. А есці (гэта быў такі час: як прыдзе «Пятро», дык галадоўка!) Калоссе зжыналі яшчэ няспелае, хоць бы блінчыкаў напекці. Ну так жа, хлопцы?

— Правільна, правільна ўсё...

— Людзі аднаасобна жылі. Ноччу запаліць газюльку, бо карасіну не было, а запалку ламалі на тры кавалкі, каб сэканоміць. Праўда, Рыгор Герасімавіч?

— Праўда. Карасіну хапала па лаўках, але не было за што купіць. А зараз нашы дзеці паняцця не маюць, і ў вёсках лепш нат, чым у горадзе жывуць...

— А лапці? Не, хлопцы...

І дзяды са смехам успамінаюць, як прыехаў у Петрыкаў адпачываць прафесар з Кіева, дык вялікі грошы даваў, каб хто лапці сплёў. Пазабываліся людзі, як гэта робіцца. Ды і людзі хто? Пляменнік Якіма Тарасавіча — доктар навук, выкладчык Гродзенскага педінстытута, сын Фіндзюкевіча — афіцэр. А хто па дзядоўскай дарозе — дык вось Шалота толькі інстытут закончыў, а ўжо начальнік сплаўнога ўчастка.

Караван вітаюць гудкамі быстраходных «Каметы» і вялізныя рудавазы, цікаўныя хлапчукі доўга ідуць услед на лёгкіх і гонкіх байдарках, паважна падплываюць у маторках і чаўнах бакеншчыкі і рыбакі. А караван ідзе міма духмяных лугоў і ластаўчыных гнёздаў, міма Мазырскага ДАКа, дзе стагамі грамаздзяцца бяровенні з такіх жа плытоў, міма ніцых вербаў і звонкіх медных бароў.

За двое сутак мы прайшлі 120 кіламетраў, да Нароўлі.

Загнаўшы плыты ў затоку, дзядзькі ўзялі свае клункі і кошыкі селі ў аўтобус і паехалі назад у Петрыкаў, каб праз некалькі дзён зноў гнаць па Прыпяці караван. І, быццам першы раз убачыўшы, захапляцца яе прыгажосцю: заліўнымі лугамі, стромкімі барамі. І я ўяўляю: спыняюць яны сваю бясконцую гутарку і, як вялікае дзіва, слухаюць спеў нейкай птушкі, ці ўдыхаюць мядовы водар лугу, каб праз мінуць сказаць: «Эх, браце! Жыццё якое харошае! Ці не праўду кажу, хлопцы?»

Алена ТРУКШЫНА

ПА НАЛІБОКАХ

Стаўбцы — в. Барок — возера Кромань — п. Клеццішча — г. п. Івянец — п. Ракаў — Мінск. 186 кіламетраў. 9 дзён.

Што можна і патрэбна паглядзець у Стаўбцах? На цэнтральнай плошчы горада ў 1966 годзе быў адкрыты скульптурны помнік, на мармуровых дошках якога высечаны імёны чатырохсот войнаў і партызан, загінуўшых у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Каля шашы Брэст — Масква стаіць манументальны помнік палымнаму рэвалюцыянеру Ф. Э. Дзяржынскаму. Аўтар гэтай цікавай работы — таленавіты малады беларускі скульптар Анатоль Анікейчык.

На мясцовых могілках пахаваны ў 1935 годзе А. М. Кастанінчык — капітан першага ў свеце чатырохматорнага самалёта «Ілья Мурамец».

Першыя чатыры кіламетры мэтазгодна ісці па шашы, у напрамку Івянца. Затым павярнуць да Кінталава. Далей лясной дарогай выйці на правы бераг Нёмана. У вёсцы Жукаў-Барок — пераправа. Гадзіна ходу і можна рыхтавацца да начлегу.

Дзень другі. Мінаем вёску Беражное. Сцежкай па левым беразе выходзім на сяло Ярэмчы.

Затым трымаем кірунак на вёску Занямонь. На трэцім кіламетры збочваем налева, перасякаем меліярацыйны канал. Ідзем лугам. Пачынаюцца крыху забалочаныя ўчасткі. Неўзабаве убачым два домікі. Гэта — хутар Дорчычы. На нагрэтым за дзень беразе Нёмана ставім палаткі.

Дзень трэці. Дабіраемся да Занямоні. Ля хаты лесніка — лепшы прытулак. Побач лясное, дзіўнае возера Кромань. Багата рыбы. А колькі тут ракаў! Адпачынак — адным словам.

Дзень чацвёрты. Прапануем не спыняць. Пабудзьце яшчэ ля возера. Параўнайце яго раслінны і жывёльны свет, яго амаль нечапаную прыгажосць са станам азёр і вадаёмаў, што ляжаць у непасрэднай блізкасці ад гарадоў. Будзе над чым паразважаць.

Дзень пяты. Старой, маляўнічай дарогай крочым на поўнач. Хутка шлях разыходзіцца. Бярэм улева. Рэчка Бабрыная. Названа так яна не выпадкова. На ёй жывуць бабры. Калі будзеце асцярожнымі і ўважлівымі, то вам пашануе пазнацца з гэтымі рэдкімі зьяркамі. Беражліва абыходзьцеся з прыбярэжнымі хмызнякмі. Заўважце нехайнасць, безгаспадарчасць — паведальніце мясцовым уладам, грамадскаму актыву.

Дасягнуўшы Шубінскага канала, павярніце направа, супраць цяжэння. Адсюль — на пасёлак лесарубаў Клеццішча.

Дзень шосты. Па правым беразе канала — да вёскі Рудня Налібокская, ад яе — да хутара Паўдарожжа. Спярша будзеце ісці берагам Усы, потым лесам. Прыпынак на начлег лепш за ўсё зрабіць каля Івянца, на беразе Валмянік.

Дзень сёмы. Горад Івянец. Яго рада-слоўная пачынаецца ў XIV стагоддзі. Тут у 1916 годзе жыў выдатны дзеяч нашай партыі, славуці палкаводзец М. В. Фрунзе. Ён вёў рэвалюцыйна-агітацыйную работу сярод салдат 10 арміі, штаб якой размяшчаўся ў Івянцы. Захаваўся дом (Камсамольская, 87), дзе спыняўся праслаўлены бальшавік. Гаспадар дома, народны ўмелец Апалінар Пупко заўжды рады наведвальнікам. З яго слоў вы даведаецеся шмат чаго цікавага.

Вы пабываеце і ў музеі Фелікса Эдмундавіча Дзяржынскага. Ён — адзіны ў краіне, заснаван у 1959 годзе.

Дні восьмы і дзевяты. Па квяцістым беразе Валмянікі дайце да яе ўпадзення ў Іслач. Павярнуць на ўсход і па Іслачы — да Баравікоўшчыны. Наваколле маляўнічае. Чаромхавыя кусты. Грыбы, ягады. Лес повен таямнік. Ля вёскі Ільявец — начлег. Ад яе па азміту 365 — на Яршвічы. Затым выйці на скрыжаванне дарог Валожын — Ракаў і Радашковічы — Ракаў.

З Ракава на Мінск праз ножны час курсуе аўтобус.

Б. ЛАПО,
інспектар Белсавета
па турызму і экскурсіях.

АБ РЫБАКАХ І РЫБЕ

Рыба была і застаецца адным з каштоўнейшых харчовых прадуктаў. У нашай рэспубліцы, напрыклад, яе вылоўліваецца дзесяткі тысяч цэнтнераў.

Зараз мы павядзём размову аб ахове рыбных запасаў у вадаёмах Беларусі. Пачнём з напамінання. У чэрвеньскія дні заканчваецца двухмесячнік па ахове, — вясенне-нерастуючых рыб. На вадаёмах, вызначаных Белрыбводам сумесна с аблвыканкамі, забараняецца карыстацца матарнымі лодкамі. Для аматарскага і спартыўнага лову адводзяцца спецыяльныя ўчасткі. Абавязковая ўмова для ўсіх: на аднаго рыбака не больш адной вуды.

Здаецца, усё ясна. Цярпі, рыбак! Твой час прыйдзе. І калі пашанцуе — зловіш сваю самую вялікую рыбу. Пацярпі. Бо нераст — гэта якраз той час, калі дзень год корміць.

...Яны крадуцца звычайна на золку. Гародамі пакідаюць вёску. Стараюцца лішні раз не лягнуць почапкай вядра. А той, хто з горада, не прадраўшы вачэй, выпайзае з палаткі: усю ноч правёў у чаканні. Азіраючыся па баках, з нейкім пражэрлівым жаданнем яны закідваюць густыя капронавыя сеткі, глушаць, б'юць восцямі, страляюць з ружжаў... У такую мінуту браканьер страшней зверга. Захоплены з палічным, ён не забывае агрызацца. Іншы раз, прымяняючы зброю. Так у схватцы з рыбалавамі-

живадзёрамі быў паранены У. Лук'яновіч, інспектар з Мазыра.

Хто выходзіць на крывую сцежку злачынства? Называць браканьерства дробным хуліганствам не паварочваецца язык. Сацыяльны састаў разнастайны: напрыклад, служачыя — 778, пенсіянеры — 223 чалавекі. Лічбы — за мінулы год. Нават самы прасты аналіз іх наводзіць на неясныя разважанні. Пенсіянеры, якім здавалася б пара ўзяцца за розум, складаюць значны «атрад». Служачыя, сярод якіх многа дыпламаваных асоб, у працэнтных адносінах да свайго асяроддзя «абганалі» і рабочых, і калгаснікаў. Памяляецца і той, хто лічыць, што браканьераў больш сярод гарадскога насельніцтва. Мясцовага парушальніка выявіць куды цяжэй. Ён, як правіла, спрактыкаваны: ведае ўсе сцежкі-дарожкі. Паспрабуй усачыць за такім!

Пра што яшчэ гаворыць нам статыстыка? Крывая парушэнняў упарта паўзе ўгору. Як ні парадасальна, але ў гэтай з'яве ёсць нешта і дадатнае. Штат платных інспектараў амаль не мяняецца, а спіс аштрафаваных расце. Няўжо браканьеры з кожным сезонам губляюць сваю «кваліфікацыю»? Не! На іх шляху ўсё часцей паўстаюць грамадскія інспектары, якія дзейнічаюць не менш рашуча і ўмела. З кожных трох выяўленых браканьераў — два выкрыты прадстаўнікамі грамадскасці.

Зразумела, штраф для браканьераў не знаходка. Але ёсць яшчэ адна рэч, якой баяцца больш за ўсё. Гэта — паведамленне па месцу працы. Тых, хто знішчае жывую прыроду, не любяць нідзе. Нярэдка ў якасці меры ўздзеяння адміністрацыя скасоўвае браканьерам прэміяльныя, «13» зарплату. Дзейсны сродак!

Адной з важных задач рыбааховы з'яўляецца рэгуляванне прамысловага рыбалоўства. Ад таго, як вядзецца промысел сёння залежыць узровень рыбных запасаў у будучыні.

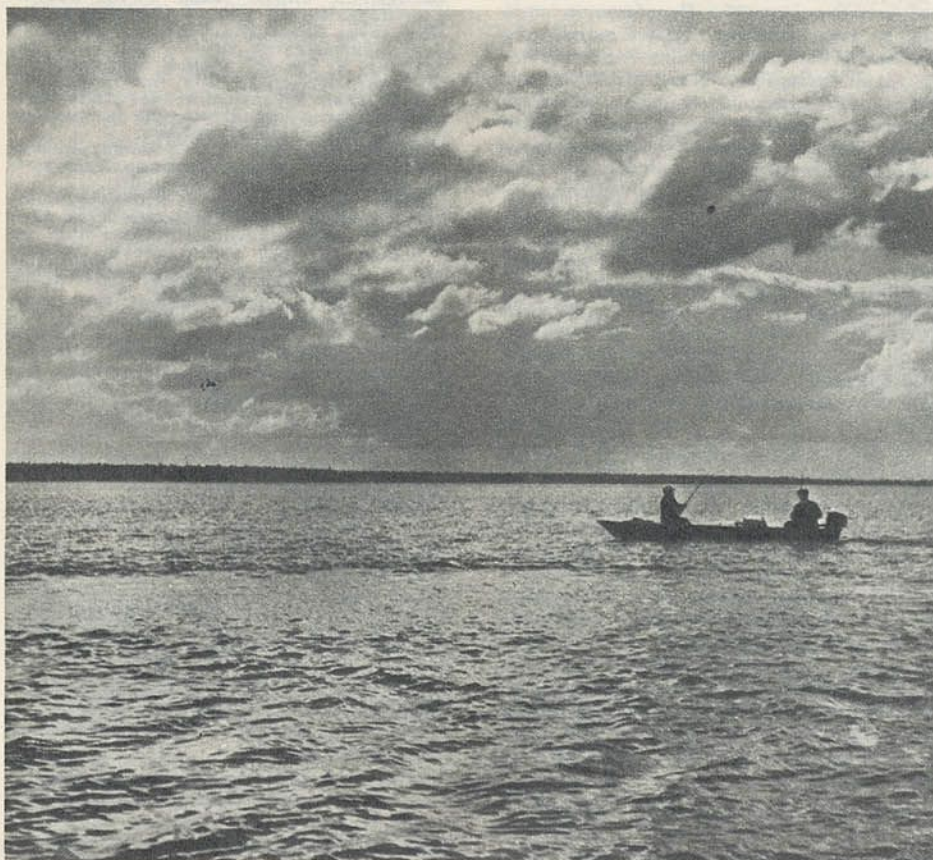
Згодна існуючых правіл ячэя ў матку невада — 18, у прывадах — 22, у крыллях — 30 міліметраў. Такім невадам вылоўліваецца многа дробязі, рыбы трэцяй групы, гэта значыць менш 12 сантыметраў. Тут пападаюцца і каштоўныя віды. Дазваляецца прылоў дробязі не больш 8 працэнтаў. На практыцы атрымліваецца зусім інакш. Асобныя рыбалоўныя брыгады даводзяць гэты працэнт да... 70! Злоўленую моладзь рыбакі абавязаны выпускаць назад у вадаёмы. Аднак у пагоні за кілаграмамі і планам яны рады кожнай рыбіцы. Асабліва стараецца Віцебскі рыбзавод, дзе сістэматычна груба парушаюцца правілы прамысловага рыбалоўства. Дырэктар заводу т. Анікееў відаць, рашыў пабіць рэкорды безгаспадарчасці. Не дапамагаюць яму і неаднаразовыя штрафы. А пара ўжо адумацца. Дзе, калі не на буйным рыбзаводзе павінна быць высокай культура рыбалоўства!

Органам рыбааховы дано права прад'яўляць іск прадпрыемствам, арганізацыям і ўстановам, вінаватым у гібелі рыбы. За дзесяць месяцаў мінулага года інспектарамі было правэрана звыш пяцісот прадпрыемстваў. За забруджванне вадаёмаў 311 чалавек былі аштрафаваны. У апошні час мор рыбы адбываецца ў асноўным, па віне работнікаў сельскай гаспадаркі. Крыніцамі забруджвання з'яўляюцца аміячная вада і гноевая жыжга. Найбольш частыя выпадкі гібелі рыбы па гэтай прычыне бываюць у Маргалеўскай і Гродзенскай абласцях.

Пад неаслабны кантроль трэба ўзяць і будаўніцтва ачышчальных устаноў. Часта яны ўводзяцца вельмі марудна, праектныя тэрміны не вытрымліваюцца. Як прыклад можна прывесці гісторыю з Мінскай станцыяй аэрацыі. Яе магутнасць ужо даўно не адпавядае колькасці паступаючай сюды вады. Адсутнічае і біялагічная ачыстка вады. У 1975 годзе павінна ўступіць у строй другая чарга станцыі. Узвядзенне яе патрэбна трымаць пад пастаяннай увагай грамадскасці. Інакш паўторыцца цяперашні малюнак.

У заключэнне звернемся да таго, з чаго мы пачыналі артыкул. Праходзячы двухмесячнік па ахове нерастуючых рыб патрабуе да сябе самай пільнай увагі. У перыяд нерасту вырашаецца лёс натуральнага ўзнаўлення ляшча, шчупака, срабрыстага карася, сазана і іншых рыб. Закладаецца трывалая аснова будучай здабычы. Тэрмін забароны лову на лешчавых вадаёмах вызначан у 40 дзён, на ўсіх астатніх — 30. Лічым, што гэтага недастаткова. У другіх рэспубліках, дзе кліматычныя ўмовы блізкія да нашых, час забароны значна большы: на Украіне — шэсцьдзесят дзён, у Прыбалтыцы — да дзевяноста. Было б добра, каб пры разглядзе нашых прапановаў Савет Міністраў БССР падтрымаў Белрыбвод.

А. ПРАКАПЕНКА,
інспектар Белрыбвода

АТЛАС У ДАРОГУ

Бывае так: вадзіцель спыняе машыну і пытае, як праехаць, скажам, на Гальшаны?

У такіх выпадках патрабуецца спецыяльная карта. На радасць усіх аўта-мотатурыстаў, а таксама і шафёраў-прафесіяналаў такая падрабязная карта з'явілася. У свет выйшаў першы атлас аўтамабільных дарог БССР.

У пачатку яго прыводзяцца звесткі аб прыродзе, насельніцтве, дасягненнях у развіцці народнай гаспадаркі рэспублікі. Дастаткова ўвагі ўдзелена і найбольш вядомым на тэрыторыі Беларусі помнікам архітэктуры. Атлас багата ілюстраваны.

Галоўнае месца ў атласе займаюць 64 маршрутных схемы аўтамабільных дарог, на якіх акрэслены тэрыторыі ўздоўж шляху, прыкладна на 60 кіламетраў. Паказаны ўсе бязрэйкавыя дарогі, сярод якіх рознымі ўмоўнымі знакамі выдзелены дарогі агульнадзяржаўнага, рэспубліканскага, абласнога і мясцовага значэння. Адлегласць даецца ўказальнікамі. На картах удала перанесена геаграфічнае асяроддзе (рэкі, азёры, лясы), а таксама паказаны чыгункі, прыстані і аб'екты сферы абслугоўвання: (бензакалонкі, гасцініцы, кемпінгі і г. д.).

У канцы змешчаны схемы 30 буйных населеных пунктаў, дзе абазначаны галоўныя вуліцы, выхады дарог і многае іншае.

Атлас мае і некаторыя недахопы. Асноўны — не зусім удала кампазіцыя і адсутнасць карты, на якой было б паказана размяшчэнне ўсіх маршрутаў, як гэта зроблена на развароце вокладкі атласа аўтадарог СССР.

На выхадах дарог, перацякаючых маршрутных схемы, побач з назвай напрамку пажадана было б напісаць нумар старонкі і карты атласа, дзе паказаны гэтыя дарогі, што значна паскорыла б арыентацыю. Не лішне ўвесці лічбавую сістэму абазначэння маршрутных дарог і алфавітны ўказальнік геаграфічных назваў. Апісанне музэяў, помнікаў Мінска і другіх гарадоў варта было б размясціць у адным месцы, побач са схемамі гарадоў.

Па свайму зместу атлас можна аднесці да турыстычных. Па гэтай на адным з разваротаў вокладкі мэтазгодна даць турыстычную карту Беларусі. Усё гэта можна будзе паправіць пры паўторным выданні атласа.

Б. МЯДЗВЕДЗЕУ.

ДАСЬЕ «РП»

АБКРАДЗЕНАЕ ВЯРХОЎЕ

Уздзеншчына здаўна славіцца высокімі ўраджаямі бульбы. У 1969 годзе сярэдні паказчык па раёне — 181 цэнтнер з гектара. Пры якаснай адзнацы мінеральных глеб не вышэй сарака балаў.

Поспех быў дасягнут дзякуючы прымяненню перадавой агратэхнікі. Большасць калгасаў і саўгасаў укаранілі новыя, устойлівыя да хвароб гатункі: «Лошніцкі», «Тэмп», «Разварысты» і іншыя.

Здавалася, што ўраджай будучы стабільнымі. Ва ўсякім разе, уніз не спаўзуць. Але спад адбыўся. Ды такі моцны, што не можа не выклікаць трывогі. У 1970-71 гадах асабліва. У мінулым годзе сабралі па 96 цэнтнераў у сярэднім. У асобных гаспадарках і таго менш: па 55,66... Падлікі паказалі, што страты па раёне — каля двух мільёнаў рублёў!

Іншыя старшыні, дырэктары, аграномы, а таксама некаторыя кіруючыя работнікі раёна згодны ўсё растлумачыць летняй засухай.

Ці можна поўнаасцю пагадніцца з такой думкай? Канечне, не. Безумоўна, надвор'е ў значнай ступені адмоўна сказалася на росце раслін. У перыяд, калі адбываецца інтэнсіўны рост клубняў, наступіла спякота. Ліпень і жнівень прайшлі без дажджоў. Ападкаў было ў тры разы менш звычайнай нормы. Усё гэта так. Але столькі ж атмасферных ападкаў выпала і ў суседніх раёнах. А вось ураджай бульбы там не даў такога рэзкага зніжэння. У Чэрвеньскім і Капыльскім, напрыклад, мінус 24,23 цэнтнеры. На Уздзеншчыне — 80!

Ёсць рацыя думаць, што адно надвор'е не вінавата. А што тады? Мы і падыйшлі да галоўнага.

У апошнія гады на тэрыторыі раёна у басейне ракі Лошы, прытока Нёмана, праводзіліся вялікія меліяратыўныя работы. Пачатыя ў 1962 годзе, яны к канцу 1968 года былі закончаны. Асушэнне вялікай плошчы сказалася на ўзроўні грунтовых вод не толькі на асушаных балотах, але і на пагранічных мінеральных глебах. У час засушша вада знаходзілася ад паверхні глебы ў ліпені — на 140, у жніўні — на 152 сантыметры.

Такое зніжэнне грунтовых вод пашкодзіла не толькі бульбе. Таксама слаба ўрадзілі цукровыя буракі, кукуруза, агародніна.

Гэтага не здарылася б, калі б меліяратары не толькі выконвалі план па асушцы, але і забяспечвалі б у тэрмін будаўніцтва вадасховішч, якія ажыццяўлялі б двухбаковае рэгуляванне воднага рэжыму.

На паперы ўсё выглядала як найлепей. Схемай было прадугледжана ўзвядзенне вадасховішча на тэрыторыі калгаса імя Леніна. Работы пачаліся чатыры гады назад. Вяліся яны як мокрае гарыць...

Па прычыне аднабаковага асушэння і скідання вялікай колькасці вады па каналах сходзіць у выпраменьную і паглыбленую Лошу, якая затым нясе свае воды ў Нёман і Балтыйскае мора.

Такога галавацтва не было б, калі б будаўніцтва вадасховішч пачыналася раней асушэння, а не пасля яго. Выйграўшы грош, губляем алтын. Вывад направаецца прасты: пры стварэнні асушальных сістэм патрэбна кіравацца не толькі часовымі эканамічнымі выгодамі, але і працяглыя вострыя клопаты па ахове прыродных рэсурсаў.

Далей. Усё тое ж аднабаковае асушэнне прывяло і да прыкметнага абмялення, як Лошы, так і Нёмана. У гэтым сказваюцца не толькі пралікі меліяратараў, але і няправільнае вядзенне лясной гаспадаркі. З году ў год паўтараюцца частыя высечкі. Асабліва ў лясах мясцовага назначэння. Лес, як вядома, іграе важную ролю як натуральны рэгулятар воднага балансу.

Абмяленне Нёмана адбываецца разам з абмяленнем і яго прытокаў: Усы, Уздзянкі... Не так даўно яны былі яшчэ паўнаводнымі, зараз — не пазнаць. Мы, аўтары гэтага артыкула, нарадзіліся на Уздзеншчыне і добра памятаем вясновыя разлівы гэтых рэчак. Заліўныя лугі за два ўкосы давалі па 30—40 цэнтнераў з гектара. Цяпер скошваюць у тры разы менш.

Неабходна прыняць тэрміновыя меры па распрацоўцы комплексу мерапрыемстваў, якія дазволілі б захаваць вярхоўе Нёмана і яго прытокі ад рэзкага абмялення і нават высыхання. Пераўвельчэння тут няма. Ахова вялікай беларускай ракі — праблема нязатурашняга дня, а сённяшняга. Відавочна, што паспеў час і больш сур'ёзных і дбайных адносін да лясных угоддзяў раёна. Асабліва ў месцах водазбора Нёмана і Лошы. Гэтыя мясціны мэтазгодна ператварыць у лясны запаведнік.

Стварэнне нармальнага воднага рэжыму на асушаных балотах і прылеглых, да іх мінеральных глебах будзе садзейнічаць атрыманню высокіх ураджаяў сельскагаспадарчых культур. А гэта значыць — садзейнічаць нашаму дабрабыту, нашай камуністычнай справе.

К. ГУЛЕЙЧЫК,

кандыдат сельскагаспадарчых навук,
І. БАРЫСЕВІЧ, аграном

ЧЫМ ХВАРЭЮЦЬ ЗВЯРЫ

Ландшафт і кліматычныя ўмовы Беларусі вельмі разнастайныя і спрыяльныя для размнажэння дзікіх жывёл. У нашых лясах жывуць прамыслова-пушныя зьяры (лісіца, тхор, норка, куніца, гарнастай андатра, выдра, бабёр і інш.), а таксама парнакапытныя жывёлы (лось, алень, дзік, казуля), якія з'яўляюцца прадметам спартыўнага і прамысловага палявання. Створана шырокая сетка арганізацый таварыства паляўнічых, якія аберагаюць, садзейнічаюць размнажэнню дзічыны, робяць планы адстрэл пушных зьяроў, жывёл.

Дзікая фауна ажыўляе і ўпрыгожвае нашу прыроду. Пачуццё радасці адчуваюць людзі, калі яны сустракаюцца з дзікімі зьярамі ў лесе. Але разам з тым ёсць і ценявыя бакі ў згуртаванні дзікіх жывёл. Напрыклад, сярод іх, як і хатніх жывёл, ёсць хворыя з прычыны паражэння іх кляшчамі і паразітычнымі чарвякамі. На некаторых захворваннях дзікіх жывёл і затрымаем нашага чытача з тым, каб ён сам, мог засцерагчыся ад непрыемнасцей. Разгледзім гэтыя захворванні паасобку.

Кароста зудневая. Нярэдка сустракаецца сярод чырвоных лісіц, рэдка ў дзікоў, барсукоў, казуль, тхор, куніц. Гэтыя жывёлы заражаюцца пры наведванні лісіных нораў, у якіх знаходзіліся хворыя зьяры. Узбуджальнікам з'яўляюцца кляшчы, якія паразітуюць у скуры, робяць хады глыбінэй да 1—2 мм, адкладаюць яйкі, з якіх вылупляюцца членістаногія лічынкі, пераносяць дзве лінькі і праз 3—4 дні становяцца дарослымі кляшчамі.

Карослівыя жывёлы часта імкнуцца пасці ў населеныя пункты. Яны кусаюць авечак, свіней, птушак. Здраюцца выпадкі, калі людзі забіваюць карослівых лісіц, здымаюць з іх скуру і заносзяць у жылыя памяшканні. Часта ў такіх выпадках, людзі, якія здымаюць з карослівых лісіц скуру, самі хварэюць каростай.

Таму чалавек, які сустракаецца з дзікімі жывёламі, павінен быць асцярожным і памятаць заўсёды, што здаровыя жывёлы рэдка трапляюцца на вочы. Зразумела, што хворая дзікая жывёла павінна быць забіта і знішчана разам са скурай. У выпадках выяўлення лісінай нары ці месцаў жыцця іншых зьяроў, якія хварэюць каростай, неабходна апрацаваць іх чатыроххлорыстым вугляродам.

Трыхінэлэз. Да яго ўспрыімлівыя 74 віды жывёл, абсалютная большасць іх жыве сярод дзікай прыроды. У хатніх жывёл большасць паражэнняў сустракаецца сярод кошак. Аднак асноўным ачагом трыхінэлэзу з'яўляюцца зьяры, якія жывуць сярод дзікай прыроды. Напрыклад, сярод зьяроў, што знаходзяцца на тэрыторыі Бярэзінскага запаведніка, найбольшае распаўсюджванне трыхінэлэза заўважана ў янотападобнага сабакі — 56, чырвонай лісіцы — 50, мядзведзяў — 10, ваўкоў — 30 працэнтаў. Гэтыя лічбы ўзяты ў працэнтных адносінах да адстрэленых. Важна адзначыць, што трыхінэлэзная інвазія сустракаецца, хоць і рэдка,

сярод дзікоў. Асабліва частыя выпадкі заражэння старых дзікоў. Трэба памятаць, што трыхінэлы вельмі хворатворныя для людзей. Людзі заражаюцца пры ўжыванні трыхінэлэзнага мяса дзіка, мядзведзя, барсука.

Узбуджальнікам гэтага захворвання з'яўляецца чарвяк трыхінэласпіраліс (валасацік спіральны). Заражэнне адбываецца пры ўжыванні сырога мяса жывёл, у мышцах якіх знаходзяцца трыхінэлы, акружаныя капсулай. Яны бачныя толькі пад мікраскопам. У стрававальнай трубцы трыхінэлэзныя капсулы ператраўляюцца, лічынкі вызваляюцца. Трапіўшы спачатку ў лімфу, затым у кроў, у лёгкія і ў шкілетную мускулатуру яны выклікаюць цяжкія пакуты ў захварэўшых.

У людзей, якія з'елі паўсырое трыхінэлэзнае мяса, праз 6—8 дзён з'яўляюцца прыкметы захворвання: павышэнне тэмпературы цела, агульнае недамаганне, ацёк твару, катаральная бронхпнеўманія, нярэдка на цэле з'яўляюцца чырвоныя плямы. Праз 3—4 тыдні вострае цячэнне захворвання нібы сціхае і ператвараецца ў хранічны стан, які застаецца на ўсё жыццё ў выглядзе міазіта. Хворыя людзі пры хранічным трыхінэлэзе трацяць працаздольнасць, радасць да жыцця, заўсёды раніцай адчуваюць цяжкае недамаганне асабліва пры змене надвор'я. Пры моцным заражэнні трыхінэламі хворыя паміраюць.

Як засцерагчыся ад заражэння трыхінэламі? Трэба памятаць, што мяса хатняй свінні і дзіка, мядзведзя, барсука, не правераным на трыхінэлэз, нельга дапускаць для ўжывання ў ежу. Тушы мяса, пашкоджаныя трыхінэлэзам, знішчаць спальваннем. Лясная ахова запаведнікаў і прыпісных паляўнічых гаспадарак павінна сачыць і не пакідаць незахаванымі (ці знішчанымі) тушы адстрэленых ці трупы дзікіх драпежнікаў. Нельга заносіць у сёлы тушкі адстрэленых пушных зьяроў (тхара, гарнастая, куніцы, лісіцы, ваўка, рысі, янотападобнай сабакі і інш.) і карміць імі хатніх свіней таму што яны нярэдка заражаюцца, а праз свіное мяса заражаюцца і людзі.

Эхінакакоз. Гэта захворванне травяядных і драпежных жывёл. Лічынкавая стадыя эхінакока ў выглядзе пузыроў паразітуе ў буйнай рагатай жывёлы, авечак, козаў, аленьяў, ласёў, у хатніх і дзікіх свіней успрыімлівыя і людзі. Эхінакакозавыя пузыры развіваюцца ў печані, лёгкіх, радзей у нырках і ў мышцах сэрца.

Хворыя жывёлы худзеюць, кашляюць. У іх пры паражэнні печані праяўляецца жаўтуха. Людзі, якія заразіліся эхінакакозам, таксама цяжка хварэюць.

Меры барацьбы з эхінакакозам — дэгельмінцізацыя паляўнічых сабак, знішчэнне сабак, якія бадзяюцца. Забарона кармлення сабак унутранымі органамі, паражанымі эхінакакозавымі пузырамі.

Фасцыёлез — матыліца, якая бывае ў ласёў, аленьяў, дзікоў. З хатніх жывёл хварэюць: буйнарагатая жывёла, авечкі, свінні (рэдка).

Гельмінт — двухвустка фасцыёла пячонкавая (вялікая) ў жывёл паразітуе ў пячонцы, у жоўцевых хадах і выдзяляе яйкі, з якіх у вільготным і цёплым асяроддзі праз 4—6 тыдняў выходзіць лічынкі, акружаныя вейкамі (мірадыцыяй). У лужыне яна знаходзіць малюска-прудавіка, пранікае ў яго цела і праходзіць стадыі спорацысты, затым рэдыі, нарэшце, цэркарыі — хвастатыя. Яны пакідаюць малюска, выходзяць у знешняе асяроддзе і плаваюць у лужыне вады. Жывёлы, якія п'юць такую ваду, заражаюцца цэркарыямі, якія затым ператвараюцца ў мэтацэркарыі, і, нарэшце, у дарослую фасцыёлу, якая асядае ў жоўцевых хадах пячонкі ці ў лёгкіх, дзе яна ўтварае гнайнік. Хворыя жывёлы церпяць знясіленне, часам у іх пачынаецца жаўтуха. Таму лепей за ўсё не выкарыстоўваць ваду з лужын.

Т. ГАРАГЛЯД, акадэмік АН БССР.
В. ЛІТВІНАЎ

«ЧЫРВАНШЧОКІ» ІДЗЕ НА ПОЎНАЧ

Абрыкосы ў садах Беларусі сустракаюцца рэдка. І не таму, што ім не хапае цяпла, ці глеба непадыходзячая.

Прычына — у прымітыўных спробах вырошчвання з першых жа саджанцаў і семя, што пападуцца пад руку. І без падрыхаднай акліматызацыі. У выніку з'яўляюцца дрэўцы, якія гінуць пры холадзе ў 25—30 градусаў і ад падправання кары. Да таго ж яны не здатны да самаапылення і ранняга плоданашэння. Іх нярэдка высыкаюць.

А між іншым, абрыкосы маюць надзвычай высокую прыстасаванасць. У гэтым я пераканаўся, акліматызаваўшы ў Літве сорт «Чырванашчокі», завезены з Крамянчугскага раёна Украіны.

Спачатку семя было аднесена на трыста кіламетраў к паўночнаму захаду і пасеяна ў Белгарадзе. Клімат тут набліжаецца да літоўскага. Дрэўцы выраслі.

Саджанцы ад насення — костачак белгарадскіх абрыкосаў, пасаджаныя ў Вільнюсе на адкрытым грунце, перанеслі ў 1956 годзе мароз у 37 градусаў, які за-

губіў у рэспубліцы дзве трэці сліў і груш, большую палову чарэшань, амаль столькі ж яблынь.

А ў 1961 годзе здарыўся мароз (якраз у час буйнага цвіцення) каля трох градусаў, і ўраджай абрыкосаў быў усё роўна багатым.

Якасць пладоў ацэнена Віцэнскай сортавыпрабавальнай станцыяй у чатыры балы, аднесена да групы Эліта.

Новыя пакаленні ад пладоў вільнюскіх дрэў распаўсюджаны па ўсёй Літве, добра прыжыліся ў Калінінградзе, Гвардзейску, а таксама ў Гомелі, Добрушы, Жлобіне. Праходзяць выпрабаванні і ў больш паўночных і ўсходніх абласцях, дзе пераносяць марозы за сорок градусаў. Сарты гэтыя не патрабуюць прывіўкі, кара не прэе, плоданашэнне з 4—5 год.

Назіранні паказалі:

Пры ўсёй любві к сонцу, абрыкосы марозаўстойлівыя, крпчэй многіх сартоў сліў, груш, яблынь і нават ясеня; Карнявая сістэма саджанцаў вытрымлівае двухматровае, бяснежнае прамярзанне глебы, напрыклад, у Акцубінску

пры марозах —37, у Свядлоўску —40—45 градусаў;

Абрыкосы лёгка пераносяць буры і вятры, плады абвальваюцца толькі тады, калі паспеюць;

Цвіценне абрыкосаў выпадае на апошняю дэкаду красавіка, але ў мінулым годзе бутоны раскрыліся (былі замаразкі) толькі 9 мая і ўсё роўна ўраджай быў добрым;

Нягледзячы на розныя паясы, абрыкосы захавалі смакавыя якасці крамянчугскіх пладоў, а наяўнасць вітамінаў нават узрасла;

З пазамінулага года вырошчванне саджанцаў перанесена мною ў Гомель, вядзецца яно ад першых пладоў, цяпер ужо дваццацігадовых дрэў з паўночных раёнаў Літвы. 200 такіх саджанцаў на Гомельшчыне прыжылося.

Няма сумнення, што перасяленне «чырванашчоек» з Літвы ў больш паўднёвыя раёны праводзіць куды лягчэй, чым на поўнач.

Д. БУРЫ.
Гомель.

Нядаўна адбылося, напэўна, самае дзіўнае за ўсю гісторыю пасаджэнне англійскай палаты лордаў. Група яе членаў прапанавала закон па ахове... страшлішча Лох-Нэсс. А крыху пазней што-тыднёвік брытанскіх вучоных «Нью сайенціст» выйшаў у свет з сенсацыйным паведамленнем на вокладцы: «Санар (гукавы лакатар) устрывожыў страшлішча Нэссі».

Упершыню ўдалося зняць на кінаплёнку жывёліну, якая плавае ў глыбінях возера Лох-Нэсс. Артыкул падпісаны вядомымі вучонымі — прафесарам Таккерам і яго памочнікам Брайтвайтам (абодва з універсітэта ў Бірмінгеме).

Шматгадовае спрэчка разгарэлася з новай сілай. Сотні людзей завяралі, што бачылі жывёліну, якая па памерах нагадвае кіта. І гэта ў замкнутым вадаёме, даўжынёй 56, шырынёй каля трох кіламетраў, дно якога не апускаецца ніжэй 250 метраў! «Гэтага не можа быць! — сцвярджалі спецыялісты. — Для гіганцкага млекакормячага тут цеснавата, а старажытныя яшчары вымерлі мільёны гадоў назад».

Знайшліся людзі, якія з гэтым не згадзіліся: англійскі вучоны Дэндэйл сам многа разоў бачыў дзіўную істоту. Ён запісаў расказы 400 відавочцаў аб Нэссі, сабраў зробленыя ім партрэты жывёліны. «Масавы самагінноз», — заявілі скептыкі. Выраслі зрабіць эксперыменты. На беразе возера пачуліся выбухі. Устрывожанае страшлішча пакінула глыбіню: за-

ХТО Ж ТЫ, НЭССІ

пяць дзён жывёліна з'яўлялася сорака разоў на паверхні возера! Яго зарысавалі, фатаграфавалі.

Урад Вялікабрытаніі забараніў палаванне на Нэссі і аб'явіў, што жывёліна знаходзіцца пад аховай дзяржавы. Апошняе азначала таксама, што страшлішча нельга турбаваць выбухамі.

А што калі панягладаць за Нэссі непасрэдна ў глыбінях возера? І прафесар Таккер направиў у глыбіні імпульсы гукавога лакатара. Акустычныя хвалі адбіліся ад нечага вялікага і рухомага, і на кінаплёнцы была зафіксавана «гукавая цень» Нэссі.

Вось як пішуць вучоныя. Даўжыня прадмета прыкладна 20—30 метраў. Цяжка ўявіць траекторыю яго руху. Аднак аб хуткасці руху можна зрабіць вынік па праекцыі яе вектара на гарызантальную і вертыкальную восі: у першым выпадку — 3,3 метры ў секунду, у другім — паўметра ў секунду. Можна гэта прадмет, які нясе цяжнем? Безумоўна, не: воды возера амаль нерухомыя.

Пытанне ў тым: ці не рыба гэта? Вучоныя паказвалі плёнку вядомым іхтыёлагам, і яны казалі: не, рыбы так хутка ныраць і ўсплываць не могуць. Тады прафесар Таккер заявіў: «Мяне мучыць спакуса прызнаць, што мы ўпершыню назіраем за падводным жыццём

Нэссі. І ўсё ж я не хачу рабіць канчатковых вынікаў. Хай іншая, спецыяльная экспедыцыя вывучыць праблему, толькі тады мы зможам сказаць, хто яна, гэтая загадкавая жывёліна».

Вядомы фізік пакідае апошняе слова за біёлагамі. Праўда, і сярод іх няма аднагалосся. Некаторыя адносяцца да праблемы з вядомай доляй скептыцызму. Але гэта не бянэжыць аптымістаў. Успамінаецца гісторыя адкрыцця жывога цэлаканта — аднаго з тых старажытных істот, якія, па аднадушнаму меркаванню вучоных, вымерлі 70 мільёнаў гадоў таму назад. Калі заолаг Сміт вывучыў і апісаў сучаснага цэлаканта, некаторыя нават абвінавацілі яго ў фальсіфікацыі. Цяпер работа Сміта — у радзе вялікіх адкрыццяў.

У наш касмічны век лічыцца само сабой зразумелым, што на зямлі ўжо ўсё пазнана. А між тым мы жывём на планеце сярод пыталіных знакаў, якія шчодро паставіла перад намі прырода.

Нешта падобнае ўжо адбылося ў заалогіі. Савецкія вучоныя, якія плаваюць на экспедыцыйным судне «Віцязь», паднялі з дна Ціхага акіяна многа відаў новага, дасюль невядомага тыпу жывёл — паганатор. Да васьмі вядомых нам тыпаў арганізмаў дабавіўся дзевяты.

Хто ты, Нэссі: прадстаўнік цэлакроўных ці гіганцкі яшчар? А можа ты жыхар невядомага дзесятага кантыненту свету жывёл?

А. ХАРКОВСКИ.

У старажытных часы паляванне вялося з мэтай забяспечыць чалавеку штодзённы харч, дыктавалася жыццёвай неабходнасцю. Цяпер паляванне ў Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы выконвае задачу — дабіцца і падтрымліваць такую колькасць дзічыны, якая забяспечвала б гаспадарчыя, культурныя і навуковыя патрэбы краіны.

Паляванне ў Германіі багата слаўнымі традыцыямі.

З адкрыццём у Прусіі 1 верасня 1848 года палявання пачаліся кровапралітныя сутычкі паміж сялянамі і юнкерамі. Першыя стаялі на тым, што сакавіцкая рэвалюцыя скасавала феадальнае права палявання, дваране ж, як і раней, лічылі паляванне выключна сваёй прывілегіяй, працягвалі таптаць сялянскія палі. Улічваючы пратэсты сялян, Нацыянальны Сход Прусіі адмяніў права паляваць на чужых уладаннях. Сам кароль не мог адмовіць у зацвярджэнні гэтага ўказу. Аднак права палявання заставалася ў руках буйных землеўладальнікаў і капіталістаў.

Толькі пасля разгрому фашызму Савецкай Арміяй перад нямецкім народам адкрыўся шлях мірнага дэмакратычнага развіцця.

Аднак у Заходняй Германіі да ўлады зноў вярнуліся капіталісты і юнкеры, у інтарэсах якіх бундэстагам і была прынята спецыяльная пастанова аб паляванні. Працоўныя сяляне і рабочыя па гэтаму закону зноў аказаліся ні з чым.

Зусім іншы шлях быў выбраны ў Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы. Мы ўжо не задаём пытаньня: якім імем ты ўладаеш, якую суму паляўніча-арэнднай платы ты можаш нам унесці? Мы пытаем толькі: а якую карысць прынясеш ты як паляўнічы нашай грамадскасці? І толькі пасля гэтага вырашаецца ўдзел гэтага таварыша ў паляванні і перш за ўсё ў адстрэле аленяў, казлоў і іншых капітных. Пры гэтым у нас ніколі не аддаецца перавага паляўнічому, які валодае ружжом, кошт якога нават у Заходняй Германіі складае 1000 марак і вышэй. Такія ружжы рабоча-сялянскі ўрад бясплатна выдае паляўнічым на час палявання.

Згодна прынятаму Народнай Палатай у лістападзе 1953 года закону аб упарадкаванні палявання, правядзенне яго адпаведна грамадскаму ладу ў ГДР знаходзіцца ў руках працоўных. Закон, рэгулюючы паляванне, складаецца з 11 раздзелаў (34 параграфы), якія вызначаюць права палявання, правы і абавязкі паляўнічых, абмежаванне палявання, задачы аховы і ўзнаўлення дзічыны ў паляўнічых угоддзях, бяспека палявання, органы кіравання паляваннем, санкцыі, якія прымяняюцца да парушальнікаў правілаў палявання і г. д. Дапаўненнем да закону служаць шэсць інструкцый аб прымяненні той ці іншай зброі для розных відаў палявання.

Паляўнічы закон ставіць мэтай

АДКАЗНАСЦЬ ПАЛЯЎНІЧАГА

Д. МАНН.

стварэнне арганізаванай, адзінай паляўнічай гаспадаркі, падтрыманне пагалоўя птушак і звяроў на гаспадарча мэтазгодным узроўні, які забяспечвае нашы як культурныя, так і навуковыя патрэбы.

Неабходныя для правядзення палявання веды набываюцца на спецыяльных курсах і ў гуртках, арганізаваных Спартыўна-тэхнічным таварыствам, і замацоўваюцца выпрабаваннямі. Апошнія падзяляюцца на тры часткі — праходжанне практыкі, здачы экзаменаў па тэорыі ахотазнаўства, і, нарэшце, выпрабаванне па стральбе.

У ГДР дазваляецца толькі калектыўнае паляванне. Гэта, вядома, не азначае, што павінны праводзіцца толькі загонныя паляванні ці аблавы; адзіночныя стралкі могуць паляваць невялікімі групамі. Калектыўныя выезды арганізуюцца паляўнічымі секцыямі Спартыўна-тэхнічнага таварыства.

Адстрэл пушных звяроў, аленяў, казуль, зайцаў і трусоў, глушцоў і цецерукоў, курапатак, фазанаў, дзікіх качак, гусей і іншай дзічыны вядзецца па плану, які зацвярджаецца органамі сельскай і лясной гаспадаркі. Законам прадугледжана таксама, каб планы адстрэл не прычыняў страты колькасці матачнага пагалоўя звяроў і птушак. З другога боку, у межах кожнай акругі адстрэл павінен утрымліваць колькасць дзічыны на аптымальным, мэтазгодным узроўні, які выключае гібель розных відаў ад эпізотыі, недахопу кармоў і іншых вынікаў перанасялення дзічынай паляўнічых угоддзях. У кнізе адстрэлу, якая вядзецца кожным адказным акруговым упаўнаважаным, павінна быць бачна не толькі дынаміка выканання плану нарыхтовак, але і павідавы стан запасаў дзічыны на даны момант.

Паляўнічыя калектывы ствараюцца пры наяўнасці не менш дзясці членаў і зацвярджаюцца раённым праўленнем Спартыўна-тэхнічнага таварыства. Паляўнічы калектыв падзяляецца на групы, не менш пяці членаў у кожнай. Кожная група адказвае за адно паляўнічае ўгоддзе. Работа калектываў узначальваецца раённымі паляўнічымі камісіямі, якія складаюцца з найбольш актыўных паляўнічых. Акруговая паляўнічая камісія накіроўвае работу раённых камісій. Цэнтральная паляўнічая камісія зацвярджаецца Цэнтральным праўленнем Спартыўна-тэхнічнага таварыства для ажыццяўлення ўсіх палітычных, арганізацыйных і прафесійных мерапрыемстваў у галіне паляўнічай гаспадаркі.

Дзейнасць нізавых калектываў вядзецца на сродкі, якія паступаюць у выглядзе членскіх узносаў паляўнічых. У распараджэнні калектыву застаецца 90 працэнтаў гэтых сродкаў, а 10 працэнтаў адлічваецца Цэнтральнаму праўленню Спартыўна-тэхнічнага таварыства праз яго раённыя аддзяленні.

ба 5218

ПОГЛЯД У БУДУЧЫНІЮ

Нямнога часу прайшло з дня арганізацыі нашага таварыства аховы прыроды, усяго дзесяць гадоў, а калі паглядзіш назад, бачыш — зроблена нямала. Спачатку гэта была невялікая арганізацыя, у якой налічвалася некалькі дзсяткаў сапраўдных аматараў прыроды, а цяпер у яе радах больш 18 тысяч чалавек — дарослых, моладзі, навучэнцаў.

Як мы арганізавалі прыродаахоўную работу?

Перш за ўсё, адразу пасля свайго «нараджэння» раённы савет таварыства звярнуў асаблівую ўвагу на стварэнне боездольных нізавых калектываў ва ўсіх калгасах і саўгасах, на прадпрыемствах, у школах, а таксама на прапаганду пытанняў аховы, класіфікацыі адносін і памнажэння ўсіх багаццяў нашай прыроды.

З гэтай мэтай пры Савецце была арганізавана лектарская група з васьмі чалавек. Узначалі яе настаўнік сярэдняй школы № 5 А. Татарчык. Такія ж групы былі створаны і ў саўгасах «Зара», «Рось», «Ваўкавыскі», «Подраск», на цэментным заводзе «Перамога» і камбінаце будматэрыялаў, усіх сярэдніх і васьмігадовых школах, у шэрагу арганізацый і прадпрыемстваў раёна. Лектары гэтых груп толькі ў мінулым годзе прачыталі 170 тэматычных лекцый, правялі больш ста гутарак на прыродаахоўныя тэмы, якія праслухалі тысячы чалавек.

У прапагандзе пастаноў партыі і ўрада аб ахове прыроды вялікую дапамогу аказала і аказвае нам раённая газета «Сцяг Кастрычніка». Калектыву рэдакцыі ахвотна дапамагае і ў выпуску розных плакатаў, лістовак і брашур, у якіх прапагандуецца вопыт лепшых пяровічных арганізацый таварыства, іх канкрэтныя справы і планы. Асобае месца ў клопатах нашых калектываў займае, вядома, работа з навучэнцамі школ. У нас, напрыклад, традыцыйнымі сталі такія мерапрыемствы, як «Дзень птушак», «Залатая восень».

Падрыхтоўка да «Дня птушак» пачынаецца з асенняга збору корму для птушак, збудавання штучных гняздоўяў і кармушак. Затым ва ўсіх школах арганізуюцца тэматычныя вечары і ранішнікі, прысвечаныя птушкам. Заканчваецца «Дзень птушак» вясеннім раённым злётам, у час якога юныя сябры прыроды — дэлегацыі з усіх школ — рапартауюць аб рабоце, якую зрабілі за год.

Традыцыйнымі сталі ў нас і выстаўкі кветак. Праводзяцца яны цяпер штогод. У апошнія гады гэтае своеасаблівае прыгожае свята адзначаецца таксама ў пасёлках «Рось» і «Перамога». Выстаўкі кветак з'явіліся добрым прыкладам для ўсіх жыхароў раёна. З'явіліся сотні новых энтузіястаў-кветкаводаў. І вось вынік: хаця ў Ваўкавыску няма зелянгаса, наш

горад патанае летам у кветках. Журы абласнога конкурсу-агляду «За лепшае азеляненне гарадоў і населеных пунктаў» не адзін раз прысуджала нашаму гораду першае месца. У гэтым немалая заслуга і членаў пяровічных арганізацый таварыства аховы прыроды, у прыватнасці, Р. Мартынава, Н. Дружылоўскай, Т. Жаброн і іншых актывістаў.

Вялікая ўвага надаецца і пытанням аховы глебы ад эрозіі. На гэтую тэму ў раённым народным універсітэце было прачытана некалькі лекцый. Па ініцыятыве раённага Савета таварыства была праведзена таксама канферэнцыя па ахове і рацыянальнаму выкарыстанню нашых зямель. І як вынік, у калгасах і саўгасах спынена ворыва зямлі ўздоўж схілаў, а землі, непрыгодныя для выкарыстання ў сельскай гаспадарцы, перадаюцца лясніцтвам.

Дзякуючы клопатам нашага Савета і яго пяровічных арганізацый у раёне пабудавана больш дваццаці новых сажалак агульнай плошчай 70 гектараў. Усе гэтыя вадаёмы заселены ляснымі карпам і амурскім карасём.

Мы добра разумеем, што аднымі толькі пастановамі, няхай і добрымі, нельга абараніць прыроду ад яе ворагаў, захаваць і памножыць багацці зямлі. Таму і далей мы павінны звяртаць асаблівую ўвагу на нашу моладзь, прывіваць ёй любоў да беларускай зямлі, выходзіць у яе пачуццё асабістай адказнасці за яе прыгажосць. Вось чаму амаль ва ўсіх школах раёна створаны куткі, прыроды, аформлены маляўнічыя стэнды, рэгулярна праводзяцца экскурсіі па родным краі. Нашы навучэнцы прымаюць актывны ўдзел у пасадках лясоў, дэкаратывных і пладовых дрэў. Мы прыцягваем іх таксама да аховы зялёных насаджэнняў, а ў час нерасту рыбы «школьныя дзюры» дзяжураць каля вадаёмаў, ахоўваючы іх ад браканьераў.

Гэта толькі асноўныя клопаты членаў нашага Савета, яго нізавых калектываў, усіх сапраўдных сяброў прыроды. І тое, што ўжо зроблена ў нашым раёне мы лічым толькі пачаткам вялікай і шматграннай работы ў будучыні.

Ф. СУШКЕВІЧ,
адказны сакратар Ваўкавыскага райсавета БТАП.

ПАРК
НА ФАБРЫЧНЫМ ДВАРЫ

Прадукцыя Баранавіцкай швейнай фабрыкі даўно вядома жыхарам нашай рэспублікі, але няшмат хто ведае, што з 1966 года, калі кіраўніком пяровічнай арганізацыі таварыства аховы прыроды быў выбраны Ф. Д. Пушкарскі, змянілася сама фабрыка. Рыхтуючыся да дастойнай су-

стрэчы 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, пяровічная арганізацыя правяла паход за культуру вытворчасці, за ператварэнне фабрыкі ў фабрыку-парк, фабрыку-сад.

Шмат аматараў прыроды (а іх тут 1800 чалавек) актывна ўключыліся ў ажыццяўленне гэтага важнага мерапрыемства. За некалькі гадоў актывнай работы яны дамагліся таго, што фабрыка стала прадпрыемствам высокай прадукцыйнасці працы, чысціні і культуры; тэрыторыя фабрыкі стала велізарным паркам з участкамі саду, клумбамі, басейнамі і фантанамі. Цяпер фабрычны двор патанае ў зялені і кветках. У 1970 годзе на тэрыторыі фабрыкі пасаджана 310 дрэў, 35 тысяч кустоў кветкавых раслін 25 назваў і 10 тысяч кустоў кветкавай расады было раздадзена іншым установам горада.

Але дрэвы і кветкі ўпрыгожваюць не толькі фабрычны двор, яны ўпрыгожваюць і аздараўляюць цэхі і аддзелы фабрыкі.

Па ўзгадненню з партыйным і прафсаюзным камітэтамі пытанні аховы прыроды абмяркоўваюцца на семінарах сакратароў партыйных арганізацый і старшын цэхавых камітэтаў прафсаюза, а таксама на семінарах сакратароў камсамольскіх арганізацый з мэтай прыцягнення шырокай грамадскай фабрыкі да аховы прыродных багаццяў, практыкуецца правядзенне конкурсаў, аглядаў, заахвочванне актывістаў.

На пасяджэннях фабрычнага савета грамадства з інфармацыяй выступаюць кіраўнікі цэху і служб, па віне работнікаў якіх дапускаюцца факты няправільных адносін да прыроды.

Члены пяровічнай арганізацыі, акрамя работы па азеляненню і ахове зялёных насаджэнняў, прымаюць актывны ўдзел і ў правядзенні іншых мерапрыемстваў. Так, напрыклад, па ініцыятыве пяровічнай арганізацыі і пры дапамозе адміністрацыі фабрыкі ўздоўж ракі Мышанка закладзены парк, які стаў добрым месцам адпачынку. Па вуліцах Свядлова і Ціміразева з'явіліся новыя скверы, азялены дзіцячы сад. Калектыву фабрыкі ўзяў шэфства над гарадскім паркам.

У конкурсе за лепшае азеляненне прадпрыемстваў горада, фабрыка заняла першае месца.

Савет аховы прыроды надае сур'ёзную ўвагу агітацыйна-масавай рабоце. З гэтай мэтай чытаюцца лекцыі, даклады, праводзяцца гутаркі, дэманструюцца кінафільмы аб прыродзе, перыядычна афармляецца наглядная агітацыя. Сістэматычна выступаюць з лекцыямі перад рабочымі фабрыкі Федаровіч Людміла Іванаўна і Пятюцкая Марыя Рыгораўна.

Дзейнасць пяровічнай арганізацыі Баранавіцкай швейнай фабрыкі пацвярджае правільнасць курсу на шырокае прыцягненне да справы аховы прыроды самых шырокіх слаёў грамадскасці.

Ба 5218

ЛЮДЗІ І ПТУШКІ

Успамінаецца даўняя спрэчка, якая пачалася з невялікай сутычкі і закончылася праз год паўнейшым прымірэннем.

Стары прыяцель спытаў аднойчы:

— Над чым бы ты хацела цяпер прапрацаваць? Я адказала, што хацелася б напісаць аб пеўчых птушках, аб мінчаных — іх заўзятых прыхільніках і знатках, аб той таямнічай узаемасувязі, якая кожны раз узнікае паміж сапраўдным сябрам прыроды і пёрыстым спеваком.

Субсяседнік слухаў мяне насцярожана:

— Скажы, а навошта ўсё гэта? Чаго дамагаюцца твае, з дазволу сказаць, «птушкаводы»? Няўжо ты сур'ёзна верыш, што яны што-небудзь ведаюць аб птушках? Гэта ж недарэчна. Іх занятак не проста бескарысны, ён, калі хочаш, у нечым шкодны. Таму, што стварае ілюзію пазнання, адводзіць чалавека ў свет дылетанцтва. Ён на нешта прэтэндуе, але нічога не дае. Я, напрыклад, цаню генетыку, арніталогію, малекулярную біялогію: яны даюць дакладныя веды, раскрываюць загадкі паводзін і арганізма птушак. А тут — нейкія саматужнікі-адзіночкі з клеткамі!

А ці вядома табе, што гадавое заключэнне (ён падкрэсліў «заклучэнне») у клетку аднаго жоўтагаловага каралька выратаўвае жыццё дзесяці мільёнам шкодных насякомых?

А біялагічная раўнавага? У Мінску нядаўна нарадзіўся мільённы жыхар. Што будзе, калі кожны завядзе сабе хаця б па адной птушцы? Нарэшце, чыста маральныя аспекты: на свабодзе шпак прыносіць карысць усяму грамадству (ён, так сказаць, грамадска карысны), а ў клетцы, будучы дармаедам па няволі, — толькі аднаму гаспадару... Ды ці гуманна гэта — вольная птушка ў клетцы?

І ён адыйшоў, здавалася, несакрушальны ў сваім прагматызме.

Хай прабачыць мяне чытач за некалькі доўгі і «мемуарны» пачатак майго апавядання. Гэта патрэбна не для таго, каб пацешыць аўтарскае пярэ, а каб раскрыць сутнасць праблемы. Сутнасць жа яе ў тым, што яшчэ многія адносяцца да развядзення і ўтрымання птушак як да недарэчнай, нават шкоднай забавы, а да аматараў птушыных спеваў, як да дзівакоў, якія не ведаюць, што яны творцаць. Такое раўнадушша — сур'ёзная перашкода для патрэбнай і карыснай справы.

А між тым захапленне пеўчай птушкай мае шматвекавую гісторыю. Не выпадкова ёй прысвечаны цудоўныя творы мастацтва. Не дарэмна Эдуард Багрыцкі ганарыўся прызнаннем адэскіх і маскоўскіх птушкалоўваў не менш, чым прызнаннем літаратурных крытыкаў, а Горкі і Шаляпін спецыяльна хадзілі ў тракцір палізу Сітнага рынку ў Пецярбургу, каб паслухаць канараў, аддаючы перавагу іх спевам перад аркестрам.

У развядзенні і ўтрыманні птушак у хатніх умовах няма нічога забавоннага. Хутчэй наадварот: чалавек, які не мае карыслівых мэтай, пры правільным доглядзе за птушкамі праяўляе да іх своеасаблівы гуманізм. Вядома, што больш паловы асенняга прыплоду пічуг за зіму памірае ад голаду і холаду.

А шматлікія ворагі? Пеўчыя птушкі зусім безбаронныя перад імі. У іх няма ніякай зброі для актыўнай абароны: ні магутнай дзюбы, ні вострых зубоў, ні моцных кіпцюроў, ні шчыльнага панцыра. У акружэнні самых разнастайных драпежнікаў пёрыстыя спевакі захоўваюць сваё жыццё толькі дзякуючы здзіўляльнай чуткасці і ўменню маскіравацца. Ніякіх іншых спосабаў пазбегнуць гібелі яны не ведаюць. Але ў самыя важныя перыяды іх жыцця — выседжванне яек і вывядзенне птушанят — нават гэтыя пасіўныя сродкі абароны губляюць сваё значэнне для прадаўжэння роду. Гнёзды птушак з-за сваёй нерухомасці ў большасці выпадкаў становяцца лёгкай здабычай драпежнікаў. Па даных вядомага савецкага арнітолага Л. Бёме, у вялікіх гарадах паспяхова выкармліваюць патамства не больш 10 працэнтаў усіх птушак, якія там гняздзяцца. У хатніх умовах — каля 95 працэнтаў.

У няволі нават дарослыя птушкі часта жывуць даўжэй, чым у натуральных умовах, дзе ім заўсёды прыходзіцца весці ўпартую барацьбу за існаванне. Да таго ж вясной, калі жыхарка клеткі добра падрыхтавана да палёту, яе можна выпусціць, і яна атрымае магчымасць размнажацца на свабодзе.

«Заклучэнне», як выказаўся мой сябра, пеўчых птушак у клетку не парушае і біялагічнага балансу. Па-першае, няма нічога страшнага ў тым, што толькі аграрнічаны круг асоб ловіць і трымае ў сябе зноў-такі абмежаваную колькасць дзікіх птушак. Па-другое, сам выбар парод таксама абмежаваны: як правіла, ён не ідзе далей шчыгла, снегіра, дразда, заранкі, чыжа. Гэтыя віды ў Беларусі даволі шматлікія.

Сёння ў мільённым Мінску ўсяго некалькі соцень аматараў пеўчых і дэкаратыўных птушак. Працоўныя і студэнты, настаўнікі і ваеннаслужачыя, урачы і інжынеры, з якімі мне давялося сустракацца, аддаюць сваім гадаванцам столькі часу і любові, колькі неабходна для таго, каб безбаронная, даверлівая істота адчула сябе «сваёй» у гарадской квартэры і аддзякавала сваім гаспадарам за турботу свабодным і радасным, на ўвесь голас, спевам.

Розныя матывы ў гэтага міралюбівага занятку. Старэйшыя навуковыя супрацоўнікі Рэспубліканскага інстытута педагогікі Б. Нікановіч марыць выгадаваць канарэйку, якая ззяла б усімі колерамі вясёлкі. Яго нельга назваць дылетантам у гэтай справе. Філолаг па адукацыі, ён дасканальна вывучыў шматлікую навуковую літаратуру па канараводству і генетыцы, пастаянна кансультуецца ў відных спецыялістаў. Яго цікавасць да хатніх канарэек аснова на не на адным імкненні захаваць арыстакратычную чысціню «блакітнай» крыві сваіх нарфалькаў і лізардаў, а на вывучэнні пытанняў аб спадчынай перадачы прызнакаў паводзін, інстынктаў і афарбоўкі апярэння. Пачуццё прыгожага і жаданне пашырыць круг сваіх ведаў аб свеце — вось аснова яго захаплення птушкамі.

Вось яшчэ адна каларытная фігура,

тыпова для сучаснага мінскага «птушніка» — Л. Гермацкі, слесар кантрольна вымяральных прыбораў завода імя У. І. Леніна. З сямі гадоў разводзіў вавёрак, трусоў, акварыумных рыбак. Затым цікаўнасць стабілізавалася на пёўчых птушках. Яны настолькі арганічна ўвайшлі ў жыццё хлопца, што нават у час службы ў радах Савецкай Арміі сумаваў аб іх. Сваім захапленнем ён зацікавіў маці, жонку, сяброў. Цяпер яго невялікая кватэра па Віленскім завулку нагадвае сапраўдны музей. Мяркуюць самі, яго жывая «музыкальная скарбонка» налічвае 48 відаў крылатых салістаў. Пяцігадовы снягір, трохгадовыя дразды, івалгі, канарэйка, якая другую зіму жыве ў вальеры на дварэ, выведзены ім гібрыд канарэйкі з канаплянкай — гэта хатнія артысты са стажам. А вось ярка-пярэсты саракапутжулан, адзіны ў прыродзе спявак-драпежнік, смела ўступіў на цяжкі шлях прафесійнага акцёра: за сваё кароткае жыццё ўжо здымаўся ў трох фільмах, прысвечаных жыццю птушак.

У. Ушаковіч, А. Нікіценка, У. Садарановіч, В. Немогай, В. Міронаў... іх сурэзны падыход да свайго складанага, парою няўдзячнага і заўсёды цікавага, хобі сам за сябе гаворыць, што ніяк нельга назваць мінскіх прыхільнікаў пёрыстых «саматужнікамі-адзіночкамі з клеткай!» Дарэчы, некалькі гадоў таму назад споўнілася іх мара: пад эгідай гарадскога аддзялення таварыства аховы прыроды была ўтворана секцыя аматараў пёўчых, дэкарэтыўных птушак і галубоводства. Нягледзячы на некаторыя пралікі, яе дзейнасць прымусіла другімі вачыма паглядзець на сваіх сабратаў па макраміру, нават скептыкаў.

Перш за ўсё прыкметна ўмацаваліся арганізацыйныя і дзелавыя сувязі паміж сябрамі пёрыстых. Гэта дазволіла працаваць больш мэтанакіравана, па адзінай навукова абгрунтаванай праграме рабіць нагляданні над птушкамі ва ўмовах няволі на больш высокім узроўні весці селекцыйную работу і самае галоўнае — рэзка актывізаваць прапагандысцкую работу, накіраваную на ахову крылатай фауны. Адною з самых дзейсных і ўражлівых форм гэтай прапаганды з'явілася арганізацыя выставак пёўчых і дэкарэтыўных птушак. Апошняя, дзесятая па ліку, адбылася ў памяшканні Мінскай станцыі юных натуралістаў.

Кожная выстаўка не толькі знаёміла нас з жывымі экспанатамі, а раскрывала акрэсленыя тэндэнцыі і заканамернасці, якія складваліся ў вобразе хатняга ўтрымання птушак. Дзесятая юбілейная ад папярэдніх адрознівалася перш за ўсё сваімі маштабамі. На ёй было прадстаўлена звыш 50 відаў пярнатых. Гэта перш за ўсё — кенары, галубы, дэкарэтыўныя куры, папугайчыкі, паўлін, бусел, фазаны. Была там і вялікая разнастайнасць дзікіх спевакоў: салаўі, іх бліжэйшыя родзічы — нівідзімкі-варакушкі (любімыя птушкі кампазітара Глінкі), аб якіх птушкаловы гавораць, што іх могуць убачыць толькі шчасліўцы, кольчатыя горліцы, івалгі, клясты, каралькі, слаўкі, жаваранкі, свірысцелі, усялякія сініцы, снегіры і г. д. Адзін толькі Л. Гермацкі прапанаваў мінчанам з сваёй калекцыі 38 відаў (80 птушак). У цэлым выстаўка наглядна паказала ўзмацненне цікавасці сярод аматараў да дзікіх пёрыстых — жыхароў беларускіх лясоў і паркаў.

З. ФЭДАРАВА

ГЕНАДЗЬ БУРАЎКІН

ВІШАНЬКА

Юная вішанька тонкая
Поруч з разгалістай грушаю.
Голая чорная кронка
Дробным сняжком зацярушана.
Тут

раўнадушна

раз тысячу

Бегаў я раніцай кожнаю.

Сёння ж,

на ганак ледзь выскачыў —

Так і прыціх,

заварожаны.

Раннія ветры вясення

Гэткім прыгожым зрабілі ўсё:

Быццам хусцінай вясельнаю,

Вішанька цветам акрылася,

Стала ля грушыны стройнаю,

Белаю, чыстаю, юнаю,

З горда узнятаю кронаю —

Дзеучынай-прыгажуняю...

ЯЗЭП ПУШЧА

САЛАВЕЙ

Не спяваў ён ясным зорам

За далёкім сінім морам.

Не спяваў на скалах голых,

Сумаваў па родных долях.

Салавей, пясняр крылаты,

Прыляцеў вясной дахаты.

Пад лістком расінку соку

Выпіў чыстага, як вока.

Пакланіўся зорцы ў пояс

І папробаваў свой голас.

Над крыніцаю, у вербах,

Ліўся пошчак чыстым срэбрам.

АПОШНІ СКАЧОК

Яна заўважыла чалавека вельмі позна, кінулася ў зараслі, нешта аякло яе нагу, але казуля працягвала бегчы і бегчы. Ад доўгага бегу ў яе пацямнела ў вачах, ногі сталі быццам ватнымі. Толькі дабраўшыся да адной са знаёмых палян, казуля спынілася, па звывчы пачала прыслухоўвацца да лясных гукаў і ўпэўніўшыся, што нікога блізка няма, прылегла. Да моцнага рэзкага болю ў назе далучыўся яшчэ боль крыўды на чалавека, сустрэча з якім ледзь не стала для яе пагібельнай...

Кульгаючы, яна з цяжкасцю забралася ў самы гушчар і пралажыла там да таго часу, пакуль боль у назе не пачаў сціхаць...

А вакол, у лесе, ўсё мянялася на вачах. Шумлівымі ручаямі пранеслася вясна. Вярнуліся знаёмыя ёй птушкі, якія гасцілі ў далёкіх краях, наліліся водарам травы на лугах. А праз некалькі тыдняў у казулі з'явіўся лапавухі малы. Нязграбны, танканогі, ён радаваў маці, і яна клапацілася аб ім, як толькі магла. Плямістае адзенне добра хавала малага, і маці

ўсё часцей пакідала яго аднаго, ідучы на пашу.

У гэты дзень казуля-маці чамусьці доўга не вярталася да малага. Парадкам прагаладаўшыся, ён устаў і пайшоў па густым папаратніку, часам прыслухоўваўчыся да ляснога шэпту. Хутка яго тонкі нюх улавіў зусім новы для яго пах і тут жа ён нос у нос сутыкнуўся з нейкім смешным, брухаценькім звярком. Ад нечаканасці абое застылі на месцы. Першым аправіўся ад спалоху незнаёмец, пацягнуўся да малага. Казулёнак тут жа адскочыў у бок. Тады звярок ветліва завіляў хвостом, як зразумеў казулёнак, запрашаючы яго пайграцца. Малы згадзіўся, забыўшы нават аб тым, што яго чакае маці, і што ён галодны...

Яны гулялі доўга, як усе дзеці. Час ляцеў непрыкметна. Раптам брухаценькі звярок насцярожыўся, потым радасна запішчаўшы, кінуўся некаму насустрач. Малы азірнуўся і замёр ад жаху: у некалькіх метрах ад яго гарэлі страшэнныя воўчыя вочы. Не ведаючы нават адкуль і ўзяліся ў яго сілы, малы спружынай уз-

ляцеў у паветра і, нічога ўжо не бачачы і не чуючы, паймаў сам не ведаючы куды.

Казулёнак доўга не спыняўся, ўсё бег па зачараваным крузе. Ад жаху ён зусім страціў розум і некалькі разоў прабег побач з ваўчыным логовам, на вачах у ваўчыцы, але яна не кінулася за ім, строга захоўваючы свае законы: ля логова не паляваць!

Некалькі разоў малы спыняўся, але сэрца, якое вельмі моцна білася, не дала магчымасці, прыслухацца да лясных гукаў, потым жах прымусіў яго бегчы зноў. Але хутка малы зусім выбіўся з сіл. Заплятаючыся нагамі, ледзь рухаючыся, ён ужо абыякава назіраў за жывой ценню, якая ішла да яго. На шчасце, гэта была маці...

Напіўшыся малака, адпачыўшы і супакойшыся, малы пайшоў за маці, стараючыся ісці нячутна, асцярожна, як і яна. Хутка маці прывяла яго на паляну, якая зарасла маладымі асінамі, там пасвілася яшчэ некалькі казуль. Яны, як па камандзе, паднялі галовы, замёрлі, але ўпэўніўшыся, што ніякай небяспекі няма, зноў прыняліся за траву.

Малы правёў з маці на пашах усё лета. Потым усё часцей і часцей раніцамі лясны пачалі ахінаць туманы. Асядаўшыя на лісцях кропелькі вады, застывалі ноччу халодным лёдам. Любімае асінавае лісце становілася жорсткім, нясмачным— прыйшла восень.

Маладая казуля памянла сваё плямістае адзенне на цёплае, буро-шэрае футра. Цяпер яна ўсё радзей звяртала ўвагу на маці і адчужанасць гэтай ўвесь час расла.

У небе часцей кружыліся белыя сняжынкі і спаць на мёрзлай зямлі становілася ўсё няўтульнай. Часцей прыходзілася мяняць і месца кармёжкі, часцей выбірацца на небяспечныя адкрытыя высечкі.

Ночы становіліся ўсё больш халоднымі, небяспечнымі...

Нечакана ўвесь статак сарваўся з месца і паймаўся па лесе. Ніхто яшчэ не бачыў ворага, але ўсе адчувалі, што ён побач. Усе кінуліся хто куды. Старая казуля пабегла сваёй дарогай, пятаючы, у надзеі збіць ваўкоў са следу. Але яны не адставалі. Доўгая пагоня і параненая нага ўсё больш давалі ведаць аб сабе моцным болям. Пні, паваленыя дрэвы, яры, якія раней не былі перашкодай для яе, цяпер абярнуліся ў пакуту.

А ваўкі насядалі. Але сіл у яе ўжо амаль не было. Казуля спынілася, цяжка дыхаючы, пайшла, потым зноў пабегла. Аднак хутка ёй зноў прыйшлося спыніцца— у пяці кроках ад яе была круча, а ўнізе рака.

Яна падыйшла да самога краю абрыву і азірнулася: ваўкі былі амаль побач. Тады, горда ўскінуўшы галаву, лёгка, быццам і не было болю ў назе, яна адштурхнула ад зямлі.

А. САБАДАШ.

ЛІРЫЧНЫЯ МІНІАТУРЫ

ЗАЛАТАЯ ЛОДКА

Азёрная вада на вачах гусцела, зялёная трысняговая аблямоўка берага стала чорнай, злілася з цёмнай з украпінамі першых зорак вадой. Толькі злева ад мяне частка возера яшчэ глянцавіта святлілася заравым святлом.

Усё спяшалася заснуць, толькі зрэдку падавалі галасы жабы, ды парыпваў на лузе драч. Голас яго чуўся то справа, то злева і я хацеў уявіць сабе гэтую дзіўную птушку, напэўна, зусім мокрую ад беганіны па роснай траве. Можа яна шукала згубленых птушанят, можа скардзілася на адзіноцтва.

Сядзеў я так доўга, пакурчваючыся ад прахалоды, якая запаўзала пад кашулю, і калі вырашыў ужо залезці ў шалаці, ля краю трыснягу нешта ўспыхнула жоўтым, пачало разгарацца гарачым вугальком, а яшчэ праз некалькі хвілін загардавае для мяне святло пераўтварылася ў залатую лодку. З плаўна выгнутымі кармой і носам, бяшумна слізгацела яна ўздоўж трыснягу, плыла да мяне.

Я азірнуўся. Зваду, над лесам, вісела аранжавая луста маладога месяца.

НАЧНЫ ВЫБУХ

Цёплая ўжо пясчаная лясная зямля была пакрыта роўным, нібы ўкатаным пластом чырванаватай ігліцы. Па ёй вандравалі адзінокія мурашкі, якія як і я, відаць, цешыліся доўгачаканым цяплом.

Прыходзіў я на палянку ўжо не раз і вывучыў кожны яе куток. Але калі прыйшоў неяк раніцай зноў, заўважыў, што ў некалькіх месцах нехта прыўзняў ігліцу, узварушыў яе.

Я аспярожна разгроб адзін з шалашыкаў і ва ўсёй сваёй прыгажосці перада мной паўстаў першынец-страчок.

Ён быў падобны на маленькі застышы выбух: карычневае, воблачка-завітушка капялюшка, тоўсты слуп-нага, які расшыраўся ўнізе.

За адну ноч узарваўся згустак зямнога соку. Узарваўся і застыў незвычайнай прыгажосцю.

Нарадзіўся страчок.

В. ВІКТАРАЎ.

ЗЯЛЁНЫ ГАРАДОК

У нашай краіне ў выхаванні падростаючага пакалення прымае актыўны ўдзел уся грамадскасць. Аднак галоўная роля па выхаванню ў моладзі правільных гаспадарчых адносін да прыроды належыць агульнаадукацыйнай школе. Гэта тая адзіная дзяржаўная ўстанова, праз якую ў абавязковым парадку праходзяць усе грамадзяне нашай краіны. Школа дае не толькі веды аб законах прыроды і грамадскасці, але і фарміруе камуністычныя перакананні ў савецкай моладзі, непарыўна звязаныя з выхаваннем беражлівых і любіўных адносін да роднай зямлі і яе багаццяў.

Бяроза — невялікі, патанаючы ў кветках і зелені гарадок Брэстчыны. Стваральнікамі і пастаяннымі гаспадарамі гэтай прыгажосці з'яўляюцца навучэнцы школы № 1. Кветкавы свет стаў для іх жывой акадэміяй. У любы час года тут можна набыць кветкі. А толькі чатыры гады назад школу акружала пустэча. Ці проста гэта — ператварыць пустэчу ў квітнеючую прышкольную зону? Безумоўна, не. Перш за ўсё ў школе стварылі пярвічную і юнацкую групы таварыства аховы прыроды.

Эфектыўнасць работы па выхаванню любові да прыроды і свядомых да яе адносін залежыць ад таго, як вывучаецца прырода і як ведаюць яе навучэнцы. Нельга любіць і ахоўваць тое, чаго не ведаеш, таму ў школе першай умовай для дасягнення такой мэты з'яўляецца цесная сувязь навучання з акружаючай прыродай. Працавітымі рукамі навучэнцаў было сабрана і знішчана будаўнічае смецце. Нават у лютаўскія сцюжы ў школьнай цяпліцы квітнеюць гваздзікі, прымулы, астры, вяргіні, гладыёлусы, півоні, папараці і акацыі.

Тут, на прышкольным участку, школьнікі выконваюць самую разнастайную работу. Вучацца перасаджваюць расліны і

даглядаць іх, знаёмяцца з пашпартамі раслін, размнажаюць расліны лісцем, карэннямі, сцябламі і клубнямі. Дасканальна авалодваюць мастацтвам выраблення гербарыяў і маляўнічых панно. Па баках сцежак перад школай кучаравіцца вечназялёны самшыт. А на клумбах у гарадзе і ў школе да позняй восені кветкі, клапатліва дагледжаныя рабяткамі.

Накопленым вопытам работы ахвотна дзеліцца з кветаводамі-аматарамі, іншымі школамі, дзіцячымі ўстановамі, прадпрыемствамі і арганізацыямі. Вядуць перапіску з секцыямі кветкаводства краіны. З мэтай выхавання ў школьнікаў умення бачыць і разумець прыгажосць роднай прыроды ў школе арганізуюцца турыстычныя паходы. Пасля кожнага паходу яго ўдзельнікі збіраюць вялікі матэрыял для папаўнення школьнага краязнаўчага кутка і кутка аховы прыроды.

На вялікім стэндзе «За лясны адносін да прыроды», рэгулярна змяшчаюцца матэрыялы аб карысных справах школьнікаў па вывучэнню і ахове роднай прыроды.

Рэгульную работу школьнікаў вопытны педагог біёлаг Марыя Мікалаеўна Станкевіч. За паспяховае выкананне работы па прывіццю навучэнцаў любові да прыроды яна ўзнагароджана бронзавай медаллю і зацверджана ўдзельнікам ВДНГ 1971 года.

Знаёмства з вялікай колькасцю кветкава-дэкарэтыўных раслін не толькі па літаратурных крыніцах, але шляхам іх вырошчвання, прымяненне розных прыёмаў гадавання, маюць вялікі пазнавальны і выхаваўчы сэнс і садзейнічае развіццю густу ў школьнікаў. Умела арганізуючы навучальны працэс і адпачынак навучэнцаў, настаўнікі тым самым дапамагаюць рабяткам прайсці той «душэўны ўніверсітэт», які дапамагае навучыцца цаніць і любіць прыроду, берагчы яе.

М. ЛАЗЬКО.

НЕ ВЕРЫШ — ПРАВЕР

Начны матылён залятае ў хату — да халоднага ветру.

Жукі лятаюць увечары — да добрага надвор'я.

Камары і машкара слупам — да добрага надвор'я.

Увечары моцна стракочуць конікі — да добрага надвор'я.

Машкара лезе ў твар — на дождж.

Мухі гудуць ажыўлена — да цяпла.

У мурашніну хады адчынены і прыкметны бойкі рух мурашак на кучы — да добрага надвор'я.

Хрушчы лятаюць з гудзеннем — да яснага надвор'я.

Перад добрым надвор'ем мухі прычынаюцца назолку і пачынаюць гусці, перад сырым — сядзяць ціха па сценах.

Каля жоўтай акацыі кружыцца шмат насякомых — чакай непагадзі.

Павук нерухома сярод павуціння — да непагадзі.

Павукоў бачна мала — да пераменнага надвор'я, шмат — чакай добрага надвор'я.

ЧОРТАВЫ ЖОРНЫ

Як часта мы чуем: «Калі б камні гаварылі...» На самай справе. Што гэта былі б за паданні! Адзін толькі Чорны камень — святыня мусульман (знаходзіцца ў мячэці Бейт алах, Саудаўская Аравія) паведаміў бы пра паломнікаў столькі, што любы летапісец разгубіўся б. Гучала б бясконца сага пра людскі фанатызм, пра распач і пакуты, пра водбліскі надзей і расчараванні.

А колькі гісторый, змрочных і наіўных адначасова, спластавана ў кавалку граніту, які змешчан у вільнюскім кафедральным саборы! Гэты камень — сімвал павергнутага язычніцтва. Нездарма яго ўмяравалі пад алтаром. Некалі ён ляжаў сярод дубоў у Свяшчэнным гаі. Нашы продкі прыносілі да яго ахвяры. Самай лепшай, дарагой ахвярай лічылася дзяўчына-прыгажуня. Перш чым «адаць» ахвяру багам, яе ўпрыгожвалі, абкладалі вянкамі кветак... Маўкліва глядзіш на гэты пляскаваты цымяны камень. Ён выступае з шэрай сцяны, як вузел на мяшку, згарнуўшы увесь боль мінуўшчыны. Калі б камень мог сказаць хоць слова!

Камні, біяграфіі якіх маюць эпічны характар, не так ужо і густа ляжаць на зямлі. Затое камняў, звязаных з рознымі легендамі і павер'ямі, не пералічыш. І гумар там перамешваецца са смуткам, а праўда з выдумкай.

...Двое пакахалі адну. Што рабіць любай? Сэрца не падзеліш. А хлапцы адзін аднаго лепей, адзін аднаго прыгажэй. Паспрабуй выбраць і ўгадаць, дзе тваё шчасце. І тады хтосьці падказаў: няхай кожны з каханцаў возьме па камню і бяжыць пад высокую гару. Хто першым акажацца на вяршыні — той і стане нарачом. Сталі дзецюкі плячо ў плячо, прыціснулі да грудзей камні і чакаюць каманды. Пабеглі... Першым дабраўся Адам. Ці то ад нястрымнага бегу, ці то ад вялікай радасці, а мо ад усяго разам, але сэрца ў юнака не вытрымала і разарвалася. На тым месцы і цяпер ляжыць Адамаў камень. Горка таксама названа яго імем. Здарыцца пабываць у вёсцы Дубровы на Міншчыне, то пры выпадку вам раскажучь гэтую поўную журбы легенду. Класічны трохвугольнік, «ён, яна і ён» у народзе вырашаюць іншы раз зусім нечакана.

...Быў Чорт маладым — мала клапаціў-

ся аб сваёй гаспадарцы. Папросіць жаб і тыя сырадою ўранку прынясуць, птушкі пірагоў накрадуць. Ніхто не жадаў сварыцца з дужым маладым Чортам: мала чаго? А пастарэў лясны бадзяка — усе ад яго адварнуліся. Прышлося самому пра хлеб думаць. Знайшоў раз Чорт вялікі камень і давай дзяўбсці яго — жорны рабіць. Скваннасць не дазваляла адлушчваць тоўстыя кавалкі, і атрымалася кола цяжкае-цяжкае. Толькі асілку такія жорны круціць! Але Чорт мала пра гэта думаў. Запрог ён каня, ледзь узваліў камень на воз і паехаў. Млынчок ля ракі стаяў, а да яе паўдня ехаць. Сіўка стамілася, адпачыць хоча, а Чорт усё дубасіць і дубасіць яе. Разлавалася жывёліна і звярнула воз у канаву. Скаціўся камень на самае дно, а разам з ім і Чорт. Яго жорны ляжаць да гэтай пары. На старым Даўгінаўскім тракце, як ісці на Жукаўку. Пад кронамі соснаў. Камень-кола зарос зялёным учэпістым мохам, пасярэдзіне чарнее дзірка. Так і не пасыпалася ў яе зерне. Чортавы жорны... Падняць іх — трэба талачу збіраць.

...Наклаў аднойчы селянін воз саломы. Не воз, а цэлы стог. Здавалася, залезеш на яго і граблямі неба дастанеш. Ледзь з месца крануўся. Неўзабаве конь прыпынацца пачаў. А мужык упарты і дурны быў: давай біць. Біў, біў, а конь ні ўзад ні ўперад. Але нішто не магло прыпыніць разлавананага гаспадара. І раптам не стала ні калёс, ні саломы, ні мужыка. Адзін конь у поле вырваўся. Замест усяго — камень вырас. Ён так і называецца цяпер — Вялікі камень. Вёска, што побач ляжыць — Камень. Знаўцы тапанімікі, магчыма, скажучь, што не з легенды пайшла назва. Спрацацца не будзем. У нас ёсць другі козыр. І гэта, і папярэдняя легенда нясуць глыбокі і важны падтэкст: ні чорт ні чалавек не застаюцца непакаранымі, калі яны ўзнімаюць руку на жывое.

Падумаўце толькі: нарадзіліся легенды, калі сяляне жылі бедна пад пастаянным прыгнётам, ім было не да сантыметраў. Але не! У глыбіні душы хавалі яны свае ўяўленні аб справядлівасці і чалавечай годнасці. Таму і ўзніклі легенды. Колькі іх рассыпана па Беларусі!

На Навагрудчыне можна сустрэць камні філарэтаў, пастаўленыя ў часы Адама

Міцкевіча. Такі камень — знак вернасці тайнаму таварыству. Ставілі іх з пэўнай мэтай. Прайшлі гады, з'явілася легенда зусім іншай афарбоўкі. Рамантычная і ўзнёслая, як сама паэзія Міцкевіча... Сілуэт крыжа на камні, аказваецца, выкалупаў іголкай сам Міцкевіч. Такой моцнай і гарачай была яго любоў да Марылі Верашчакі, якая жыла ў тутэйшым маёнтку. Ён, «камень філарэтаў» узвышаецца да нашых дзён — ля вёскі Завоссе. Ёсць і другі: вясной і летам да яго вядзе сцежка, засыпаная кветкамі. Збірае іх мясцовая моладзь. Камень каханья... Воранаўскі раён, лясок непадалёку ад Беньяконя. Дакладней укажучь месца не варта. Прыемна будзе самім адшукаць.

А заглянеце ў вёску Крамянец на Лагойшчыне, разгаворыцеся па часе з якой-небудзь кабетай і даведзецеся яшчэ пра адну гісторыю. Ляжаў тут на гары камень. Хадзіў некалі па зямлі бог і пакідаў на ім свой след. Пакладзеш камень «следам» угору — пойдзе дождж, уніз — быць сухому надвор'ю. Вельмі здаўна вялося гэтае павер'е. Нейкаму мясцоваму атэісту прыйшло ў галаву... скінуць камень з гары. Звярнулі. Ён каціўся, каціўся і лёг «следам» уверх. Стаяла якраз засуха. Назавтра пайшоў дождж. «Аўтарытэт» камня яшчэ больш падняўся.

Пра камні-легенды можна гаварыць бясконца. Нам жа пара заканчваць. Заўважым: вялікія валуны, што сям-там сустракаюцца, узяты пад ахову дзяржавы, як помнікі прыроды. Такі, напрыклад, Аршанскі валун. У Эстоніі кожны больш-менш значны і цікавы валун пранумараваны, абмеран і абвешчаны як каштоўны аб'ект. А камень у Арменіі? Вядома якой увагай і пашанай карыстаюцца камні ў Японіі. І што далёка хадзіць. Жыхары маладога беларускага горада Новалукомля таксама маюць «свой» камень. Яго не завярнулі ў яму, а пакінулі ў скверыку — у гонар заснавання горада.

Камні — вяртаўнікі традыцый, скарбонкі народнай творчасці. Знікнуць яны з дачынення і прападзе казка. Перш чым ссунуць які-небудзь валун, варта падумаць: а ці так ужо ён перашкаджае? Каб не прыйшлося потым даставаць яго наверх.

В. ДАШКЕВІЧ

ПЛАЦІКАДОН

У дзінім стане ён расце на сухіх лугах, па схілах і шчэбневых мясцінах. У спрыяльных умовах дасягае вышыні 60—70 см. Лісце прадаўгаватае, ланцэтападобнае, дробназубчатае, зрэдку звернуць з шызым налётам.

На канцах сцяблоў утвараюцца бутоны своеасаблівай формы — шырока разду-

тыя, у выглядзе балончыка. Раскрываюцца яны паступова, на працягу ліпеня, так што цвіценне працягваецца не менш 30 дзён. Кветкі вельмі яркай афарбоўкі — сінія з тонкімі жылкамі на плястках, без паху. Ёсць расліны з белымі кветкамі і блакітных пражылках. Нядаўна выведзены ружовы гатунак.

Размнажаецца плацікадон насеннем, таму што асноўны карань дзяліць нельга. Толькі зрэдку трапляюцца карані з двума вочкамі на вяршыні, тады іх можна разрэзаць на дзве часткі. Насенне высываецца рана вясной у скрыні са звычайнай садовай зямлёй. З цёплым над-

вор'ем скрыні з пасевамі выносяць у сад. Першую зіму сеянцы застаюцца ў скрыні, прыкрытыя лісцем ці торфам. На наступны год, вясной, да з'яўлення лісця расліны саджаюць у кансервавыя слоікі, зрабіўшы ў донцы дзірку для сцёку вады. З такіх слоікаў у любы час лёгка выняць сеянцы, не парушаючы каміа зямлі, і пасадзіць на пастаяннае месца.

Плацікадон добра спалучаецца ў пасадках з нізкімі дэкаратывнымі травамі — аўсяніцай блакітнай, трасункай, грывастым ячменем, лапкамі, якія прыгожа цвітуць, дывановымі ачыткамі. Зрэзаная кветканосы добра трымаюцца ў вадзе.

Любуючыся ў лютэркі дажджавых лужын, прымяраюць свой зялёны ўбор бярозавыя гаі і асінавыя пералескі. Быццам спынілася ў вышыні блакітнай бездні сонца, не нагледзіцца на прыгажосць вясновай зямлі.

Маладыя бярозкі францыяца ў белых фартушках. Выйшлі прыгажуні на ўскраек лесу і водзяць ад світанка да світанка свой бязгучны велічны карагод. Няма канца серэнадам пёрыстых спевакоў...

Нібы ў шлюбным убранні, стаяць майскія сады. Плюшам маладых зялёных траў упрыгожыў май лугі і палі.

Новыя, нябачнай афарбоўкі дываны працягнуліся па ўзлеску, уздоўж палёвай сцяжынкі і па нізіне заліўнога лугу. Ля сцяблоў ружовай медуніцы завіхаецца чмель. З кветкі на кветку спяшаецца клапатлівая пчала. Дзень-дзясніскі над гаюмі і пералескамі чутны канцэрт заранак і малінавак, зяблікаў і пеначак.

І зноў у гнёзды май прынёс крыклівае патомства птушанят. Зноў мітусяцца па садах і палях клапатлівыя бацькі ў пошук корму для пражэрлівага сямейства.

Вясёлай крыніцай б'е вакол майскае жыццё. Пад нагамі ўздрыгаюць рамонкі. На лясной прасецы вылез першы вясновы грыбок-смаржок. Хутка чэрвень, зноў рыхтуй, грыбнік, кошык на падасінавікі і баравікі. Не за гарамі і ягадная пара.

Які турыст, паляўнічы ці рыбакоў не ведае, што палатка ў гарачыя дні моцна награвяецца, а ў халаднаватыя дні і ноччу вельмі хутка астывае.

Як жа зрабіць у ёй «клімат» больш-менш раўнамерным?

Зрабіце ўнутры палаткі палог з бязі ці іншага лёгкага матэрыялу і падагніце ніжнія краі яго пад спальныя мяшкі з усіх бакоў. Паветраная праслойка надзейна засцеражэ ваш часовы дом ад рэзкіх ваганняў тэмпературы, а бязь закрые шлях насякомым.

Азірніцеся навокл. Усюды—на балоце, у гарах, у лесе, нас акружае незвычайны свет насякомых. Прыгледзьцеся да іх: якая невычэрпная разнастайнасць форм, афарбовак, загадкавых прыстасаванняў, колькі дасканаласці і прыгажосці ў гэтых маленькіх стварэннях! Вось на каго цікава паляваць з фотаапаратам! Гэтае паляванне не вельмі цяжкае і заўсёды паспяховае. Прамежкавыя кольцы ці спецыяльная рассоўная прыстаўка для лютэркавай камеры, дыстанцыйная рэйка і насадачныя лінзы для нелютэркавага апарата — усё, што неабходна паляўнічаму за партрэтамі шасціногага народца.

«Ад худага насення не чакай добрага племя». Гэтая ісціна мае прамыя адносіны да сававодства. Закладзеш сад дрэннымі саджанцамі — не дачакаешся урадлівага і даўгавечнага саду. Не заўсёды саваоды, асабліва пачынаючыя, прытрымліваюцца гэтага правіла, у выніку сад не радуе ўладальніка.

Галоўная ўмова пры выбары саджанцаў — іх гатунковасць. Але трэба ўлічваць і кліматычную зону, для якой яны прызначаюцца.

Не захапляйся і ўзростам саджанцаў, тункаў, дастаткова мець некалькі, ужо правяраных ва ўмовах вашай мясцовасці. ведайце, што двух-трохгадовыя лепей прыжываюцца. Уважліва аглядзеце карані. У добрых двухгодоўных карані не карацей 25—30 сантыметраў, свежыя, непадсушаныя, разгалінаваныя. Штамб прамы, без пашкодванняў, з чатырма — пяццю галінамі, якія раўнамерна размешчаны ў бакі. Кара на штамбе і галінах гладкая (зморшчаная сведчыць аб тым, што саджанец падсушаны).

Не бярыце саджанцаў у выпадковых асоб, каб не занесці ў сад неправераныя гатункі, а таксама хваробы і шкоднікаў. Асабліва гэта датычыцца парэчак, саджанцы якіх часта хварэюць пупышкавым кляшчом і махровасцю цвіцення.

Атрымаўшы саджанец у пітомніку, між каранямі пакладзіце вільготную анучку, салому ці траву, абкруціце іх у мешкавіну, а галіны звяжыце шпагатам. Важна не падсушыць карані па дарозе да месца пасадкі.

Прывезеныя саджанцы адразу разгрузіце і прыкалайце ў вільготную глебу. Калі па якой-небудзь прычыне саджанцы будуць падсушанымі, апусціце іх каранямі ў ваду на суткі.

Перад пасадкай аглядзеце карані, выражце хворыя, паламаныя, сухія, а канцы здаровых падрэжце, але моцна не ўкарачвайце.

Саваоды — аматары звычайна паліваюць пладавыя дрэвы ў зробленыя вакол штамба барозны. Пры гэтым спосабе ў адрозненне ад сучаснага паліва глебы менш затрачываецца вады на бескарыснае ўвільгатненне верхняга слою, з якога яна хутка выпарыцца.

Пасля паліва барозны завальваюць сухой зямлёй. Робяць барозны глыбінёй 7—12 сантыметраў, паўметра ад штамба і адзін ад аднаго. Праз суткі правяраюць ці раўнамерна і глыбока ўвільгатнілася зямля.

Парэчкі, агрэст, суніцы на роўным участку паліваюць уздоўж барознаў, якія праведзены ў міжрадкоўі.

Вельмі добра паліваць сад, асабліва ягаднікі, дажджаваннем. Для гэтага не-

каторыя саваоды-аматары праводзяць у сад водаправод і робяць рознага тыпу дажджавыя прыстасаванні.

Простым прыстасаваннем для паліва можа служыць сагнуты ў кальцо гумавы шланг з адтулінамі 4—6 міліметраў праз кожныя 10—15 сантыметраў.

Гэты ж шланг, але ўжо без трайніка можна выкарыстоўваць для паліва градак суніц, кустоў парэчак, агрэсту; адзін яго канец надзяваюць на трубку з крапам, а другі закрываюць коркам і працягваюць уздоўж градкі.

Сонцам і дружным пчаліным гулам напоўнены сад. Дзелавіта снуюць ля вулляў крылатыя працаўніцы. Адно прылятаюць дамоў з цяжкімі ношамі нектару і пылку, спяшаюцца да васковых ячэек, другія таропка злятаюць з іх, зноў знікаюць у малочна-блакітным небе. Настаў час інтэнсіўнага развіцця і размнажэння пчаліных сем'яў. У кароткі тэрмін яны павінны не толькі паспець узнавіць сваю першапачатковую сілу, выгадаваць як мага больш патомства.

Набліжаецца пара цвіцення лугоў, вось-вось зацвітуць ягаднікі, крушына, маліна...

Каб не затрымаць развіццё пчаліных сем'яў у гэты час больш моцным сем'ям даюць вашчыну, ставяць ім будаўнічыя рамкі, расшыраюць гнёзды слабых сем'яў.

Работы па расшырэнню гнёздаў і будаўніцтву сотаў цягнуцца да наступлення вялікага ўзятка — галоўнага мёдазбору. Калі ж у гэты перыяд пчолы будуць не загрузаны работай па выхаванню расплоду і будоўлі сотаў, пчаліная сям'я можа перайсці ў ровы стан.

У дні, калі ўзятка малы, пчол трэба падкармліваць мёдам, або цукровым сіропам, малочна-дрожжавай сумессю, а таксама прыняць меры, якія папярэджаюць пчаліны крадзеж: памяншаюць ляткі, закладваюць шчыліны ў вуллях, трэба сачыць і за тым, каб не разліваўся цукровы сіроп ў час падкармкі, інакш ён будзе прывабліваць пчол-зладзеек. Соты, якія выняты з вулляў, хаваюць у скрынкі. А што рабіць, калі ў пчалінай сям'і будзе лішак незанятай моладзі? У гэтым выпадку, калі сям'я моцная, фарміруюць адводкі з мэтай стварэння новых сем'яў.

У пачатку лета напярэдадні галоўнага ўзятка павінны быць зроблены і такія работы на пасецы, як замена ў сем'ях старых, малапрадукцыйных і роілівых матак, падрыхтоўка пчоласем'яў да перамяшчэння іх на новыя месцы.

ЗНАЕМЫЯ НЕЗНАЕМЦЫ

ШЧУПАК

Драпежнасць, пражорлівасць і спрытнасць шчупака ўвайшлі ў прымаўку. Ён не водзіцца толькі ў невялікіх стаячых водах і тое з выключэннямі. Шчупак дасягае вялікіх памераў і глыбокай старасці. Пудовага шчупака можна знайсці паўсюдна. У Каме і ва ўральскіх рэках зрэдку трапляюцца нават трохпудовыя экзemplяры, а ў Анежскім возеры — чатырохпудовыя. Самы буйны шчупак з усіх калінебудзь злоўленых, гэта шчупак імператара Фрыдрых II Барбаросы, якога ён выпусціў у возера каля Хейльбронна ў 1230 годзе, а злавiлі яго ў 1497 годзе. Важыў шчупак 8 пудоў 30 фунтаў. Партрэт гэтага шчупака дагэтуль захоўваецца ў замку Лаўтэрн.

Усюды, як у рэках, так і ў азёрах шчупак выбірае сабе не вельмі глыбокія, травяністыя месцы і звычайна трымаецца каля берагоў. Толькі вельмі вялікія шчупакі жывуць на глыбіні. Дробныя ж і сярэднія жывуць пастаянна ў чароце, ў траве, хаваюцца за карчамі, пад хмызнякамі, якія навісаюць над берагам, каля вялікіх камяняў.

Наогул шчупак блукае мала. Толькі перад нарастам ён крыху падымаецца ўверх па рацэ ці на пойму, а к зіме ідзе ў віры, дзе адпачывае і часам зусім не есць. У гэты час яны сустракаюцца чародамі.

Прагнасць шчупака не ведае мяжы. У час «жору» ён кідаецца нават на птушак, а таксама і на рыб аднолькавага з ім росту. Ядуць яны таксама вадзяных пацукоў і землярыек. Любімая ежа сажалкавых шчупакоў — жабы і апалонікі. Дробныя ядуць нават чарвякоў і лінючых ракоў. Аднак нават жывая рыба не ў аднолькавай ступені карыстаецца прыхільнасцю нашай прэснаводнай акулы. Так, напрыклад, шчупак, не любіць лінёў, ментузоў, а месцамі не бярэ на яшоў, карасёў і акунёў.

Зімой шчупак нічога не есць. Але і ў іншыя часы года ён есць перыядычна. Большай часткай яго «жор» бывае 3—4 разы ў год перад нарастам, яшчэ пад лёдзе, затым у красавіку ці ў маі-ліпені і асабліва ў верасні-кастрычніку. На думку многіх рыбакоў кожны «жор» шчупака працягваецца 2—3 тыдні, у той час, калі перастае кляваць дробная рыба. Пры добрым летнім надвор'і шчупак «стаіць», — не рухаецца цэлымі гадзі-

намі, нават днём, знаходзячыся ў нейкім паўсонным стане. Але чым даўжэй гэтае «стаянне», тым мацнейшы пасля яго «жор».

Корміцца шчупак раніцай і пад вечар, у поўдзень і ноччу, як правіла, адпачывае.

Большасць людзей лічыць, што шчупак, як драпежнік, наносіць вялікія страты рыбнай гаспадарцы і яго трэба знішчыць. Гэта не зусім так. У «дзікіх» і «паўдзікіх» водах шчупакі служыць нібы рэгулятарамі рыбнага насельніцтва: з'ядаюць малакаштоўную дробязь, хворых і слабых рыб, яны даюць магчымасць больш буйным і здаровым асобінам расці хутчэй.

Спосабы лоўлі шчупакоў разнастайныя, але яны могуць раздзяляцца на дзве катэгорыі — пасіўную і актыўную. Да першай з іх адносяцца жэрліцы і розныя паставушкі, да другой — розныя спосабы вуджэння на жывых і штучных рыбах.

Як ужо гаварылася, шчупак корміцца перыядычна. Але вызначыць дакладна гэтыя перыяды немагчыма, іх правільнасць парушаецца надвор'ем і вышынёй вады. Але ёсць усе падставы лічыць, што за выключэннем двух зімовых месяцаў, калі ён зусім не есць, і ўлетку, у спёку, шчупак корміцца штомесячна на працягу тыдня ці дзесяці дзён. Есць і іншыя прыкметы «жору»: шчупак бярэ лепш за ўсё на ўшчэрбе месяца і ў першай квадры, асабліва пасля дажджоў. З вятроў найбольш спрыяльныя для клёва шчупака заходнія і паўднёвыя, але ў вялікіх азёрах напрамак ветру не мае значэння. Трэба ведаць і тое, што пры хваляванні шчупак трымаецца ля падветранага берага.

Што датычыцца часу клёва, дык вясной шчупак бярэ амаль цэлы дзень, акрамя поўдня і поўначы; улетку — толькі раніцай і іншы раз сярод ночы; восенню і зімой — удзень. Прынадай служыць жывая ці рухомая штучная рыбка. На мёртвую рыбу, асабліва перавернутую ўверх брухам, шчупак не бярэ. Месцамі, асабліва ў сажалках, шчупак бярэ на жабу. Улетку шчупакі бяруць і на лінючага рака.

Наогул цяжка сказаць, якія пароды рыб найбольш прыгодныя ў якасці жывоў. Гэта залежыць ад вадаёма. Але вядома, што не вельмі галодны шчупак незнаёмых рыб не есць. Рачны шчупак лепей ловіцца на розную бель — плотку, галаўня, яльца, печкура. У азёрах лепшымі жывоўцамі лічацца плотка і акунькі. У затоках і стаячых шчупак бярэ на вялікага ўюна, асабліва на Палессі.

Спосабы нажыўлення жывоўца вельмі разнастайныя. У кожнай мясцовасці існуе свой спосаб. Але часцей іх насаджваюць так: прапускаюць кручок праз ноздру ці галаву каля вока (каб не пашкодзіць мозг), ці чапляюць кручком за спіну каля спінога плаўніка, каб жывец вісеў гарызантальна. Першы спосаб ужываецца на цячэнні ці пры лоўлі са дна, другі — пры лоўлі на віры ці ў стаячай вадзе. Іншыя рыбаковыя робяць яшчэ і так: прапус-

каюць павадок з кручком праз рот пад спінное пяро. Некаторыя пускаюць кручок у спіну жывоўца, пад скуру, не зачэпляючы мяса, так, каб кручок шчыльна прылягаў ззаду галавы, а яго лапатачка знаходзілася каля спінога пяра. Такі спосаб насаджвання жывоўца вельмі прыгодны для жэрліц. Для перамятаў і донак зручней прашываць жывоўцаў збоку, выводзячы павадок каля хваста.

Самы распаўсюджаны спосаб лоўлі шчупакоў — на жэрліцы. Звычайна іх прывязваюць да хмызнякоў, але часцей да жэрдак ці калкоў. Жывец павінен плаваць на паўвады. Жэрліцы ставяць з вечара, не бліжэй за дзесяць метраў адна ад другой, а раніцай аглядаюць. Часта шчупакоў ловяць і на кружкі. Ставяць іх у сажалках і ціхіх затоках. Але трэба мець на ўвазе, што там, дзе няма белых гарлачыкаў, шчупак бярэ неахотна.

Спосабаў актыўнага вуджэння шчупакоў таксама шмат. Сюды адносяцца вуджэнне з паплаўком, блясненне, лоўля на дарожку, на жывоўца плавам. Вуджэнне з паплаўком практыкуецца большай часткай у сажалках і ў азёрах з мелкім зарослым берагам. Лоўля плавам магчыма толькі на рэках з вірамі і ямамі. Блясненне шчупакоў мала чым адрозніваецца ад бляснення акунёў. Розніца толькі ў велічыні блясны і таўшчыні лёскі. Блясненне выгадна і паспяховае ў асноўным увосень — у верасні і кастрычніку. Шчупак бярэ блясну з разбегу, пасля ўдару шчупака трэба адразу ж падсякаць, інакш ён кіне блясну. Дарожка часцей больш прыгодна для азёраў. Для яе ідзе ўсякая блясна. У вялікіх глыбокіх азёрах, а таксама рэках, асабліва восенню, гэты спосаб лоўлі бывае вельмі здабытлівы.

І КАРАБОК — ПАДМОГА

Востры кручок — палова поспеху на рыбацы, — сцвярджаюць вопытныя рыбаковы. Звычайна кручкі завострываюць невялікім напільнікам ці асялком. А калі ў вас пад рукой няма ні таго, ні другога?

Выход знайсці можна. Выкарыстаць для гэтай мэты бакавую сценку звычайнага карабка запалак.

НА ЧОРНУЮ НІТКУ

Вельмі цікава не толькі зімой, але і летам лавіць на мармышку. Калі добры клёў, ловяць на голы кручок, без насадкі. Але калі цафё кручка мармышкі злёгка абматаць чорнай ніткай так, каб абодва яе канцы тырчэлі пасля абрэзкі на два-тры міліметры, клёў паляпшаецца. Рыбы, відаць, маленькі, з запалкавую галоўку шарык з ніткі прымаюць за насякомае.

АДНОЙЧЫ РАЊЦАЙ

Рыба чамусьці не клявала. Перакусіўшы перад дарогай назад, я кінуў скарынку хлеба ў раку.

Калі невялікая рабізна на вадзе ўляглася, каля скарынак з'явіліся ўсюдысныя верхаводкі, пачалі іх скубсці, падштурхоўваючы да берага.

Я вылавіў адну размоклую ўжо скарынку і зноў кінуў яе далей ад берага. І зноў каля яе сабраліся верхаводкі. Але раптам яны ўсе разам разляцеліся ў бакі, вада каля скарынак забурліла ад моцнага ўдару. Сумненняў не было — за рыбкамі паляваў шчупак. Тады я і вырашыў злавіць драпежніка.

Узяўшы лёгкую вуду, я злавіў верхаводку, насадзіў яе на кручок «язеўкі». Да яе паплаўка падкінуў хлебную скарынку і пачаў чакаць. Карціна хутка паўтарылася: верхаводкі пачалі церабіць скарынку, тут жа наляцеў шчупак, срабрыстая дробязь зноў пасыпалася ў розныя бакі. Я падрыхтаваўся падсякаць, чакаючы, што драпежнік схопіць маю насадку. Але паплавок пахістаўся на хвалях і заціх. Я перакінуў вуду зноў да хлебнай скарынак, вакол якой сабралася дробязь. Зноў вада вакол яе забурліла, паплавок адляцеў у бок, але паклёўкі не было.

Я задумаўся: чаму шчупак не бярэ жыўца? Вывад мог быць толькі адзін: верхаводкі плаваюць паверхсе, а жывец — намогана ніжэй іх. Відаць, драпежнік проста не заўважае яго.

Устанавіўшы паплавок так, каб жывец плаваў у некалькіх сантыметрах ад паверхні вады, я зноў закінуў яго ў гущу верхаводак. Прайшло некалькі часу, шчупак паўтарыў нападзенне і на гэты раз мой паплавок рэзка пайшоў на дно. Падсякаючы, я адчуў цяжар...

Пасля гэтага амаль кожны шчупак ці акунь, які нападалі на верхаводак, становіліся маёю здабычай.

Хутка падняўся лёгкі ветрык, які стаў прыбіваць скарынку да берага. Тады я ўзяў невялікую лусту хлеба і ўставіў яе ў колца паплаўка, адначасова пачаў закідваць прыманку і жыўца. Гэта дало добры вынік.

У тую паспяховую раніцу я злавіў некалькі даволі буйных шчупакоў і акунёў.

П. МАЧАЛАУ

НА НЕЗНАЁМАЙ РЭЦЦЫ

Навічок нярэдка вяртаецца з рыбалкі без улову. У чым жа справа? Аказваецца, ён не змог знайсці на рацэ ці возеры месца, дзе водзіцца рыба.

У вопытных рыбалоўцаў ёсць правіла, якога яны заўсёды прытрымліваюцца: на глыбокай рэццы лаві там, дзе яна мяльчэйшая, а на мелкай — наадварот, дзе глыбейшая, на шыро-

кай рацэ — у вузкіх месцах, а на вузкай — дзе яна шырока разліваецца. Тлумачыцца гэта перш за ўсё тым, што рыба ў такіх месцах знаходзіць больш корму. Шмат корму для рыбы і ў затоках.

Такія рыбы як сом, лешч, мянтуз трымаюцца ў вірах. Аднак калі рака працякае праз балота, у віры лавіць не трэба. Разам з кормам у ім збіраюцца арганічныя часцінкі, якія гніюць, паглынаючы кісларод. Рыба тут не водзіцца.

Трапіўшы на незнаёмую рэчку, добры рыбалоў абавязкова спытае, ці ёсць на ёй плаціна, таму што вышэй плаціны рака звычайна шырока разліваецца і бывае глыбокай, а ніжэй заўсёды можна знайсці вір. Пры падзенні вады з плаціны ўтвараецца пена. Вось у гэтую пену добра закідваць насадку.

Добра ловіцца рыба, дзе ёсць каменні, карчы, затануўшыя дрэвы.

Нядрэнна вывучыць характар дна — глеістае дно, камяністае, ці гліністае. Там, дзе мул, водзіцца карась і лінь.

У АДВЕС

Неяк вудзіў я карасёў у тарфяным кар'еры. Раніца была дрэнная: дзьмуў парывісты паўночна-ўсходні вецер, зрэдку дажджыла. Словам, клёву не было. Праўда, калі-нікалі паплаўкі, прыбітыя хваляй да водарасцяў, дробна ўздрыгвалі, нібы ад уколу шпількай. «Хто ж чапае насадку?» — увесь час думаў я, і вырашыў паспрабаваць лавіць у адвес, на маленькую мармышку.

Зняўшы паплавок і грузіла, апусціў «драбінку» у акно сярод водарасцяў. Прайшло пяць мінут... дзесяць... Паклёўкі зноў няма, быццам рыба ў кар'еры вымерла. Я ўжо хацеў збірацца дамоў, але раптам успомніў: «уколы» ж назіраліся па абрэзу травы, а я ваджу мармышкай ў самым цэнтры акна. Можна ў гэтым прычына няўдачы?

Доўгачаканая паклёўка прыйшла, толькі мармышка адарвалася ад дна. Я хутка падсек і першы залацісты прыгажун-карась затрапятаў ля маіх ног.

А потым яшчэ і яшчэ. І адразу былі забыты і вецер, і дождж, усе нядаўнія расчараванні.

Пасля мне не раз прыходзілася вяртацца да падобнага вуджэння і амаль заўсёды паспяхова. Спосаб гэты, праўда, не новы, але ўжываецца рэдка. Асабліва добры ён для лоўлі ў мелкіх, карчыстых месцах, сярод белых гарлачыкаў і г. д. Трапляюцца шчупачкі, акуні, плоткі, гусцеры, пад'язікі і іншая рыба.

Для лоўлі ў адвес зручна карыстацца двухкаленным вудзільным 3,5—4 метры даўжынёй. Лёска сячэннем 0,2—0,25 мм. афарбоўваецца пад колер вады. Павадок з некалькі танчэйшай жылкі. Мармышка самая

дробная, лепей цёмна-свінцовая, бясформенная, кручок № 2,5—3,5 вельмі востры. Вяршыню вудзільна трэба аснасціць старажком з кавалачка ніпельнай гумкі, жылкі ці гадзіннікавай спружынкі — гэта дапаможа своечасова ўбачыць самую асцярожную паклёўку.

Н. НІКІЦІН

ЮШКА — СПРАВА ТОНКАЯ

Проста ці складана зварыць юшку? Ведаю, што многія адкажуць — працей простага. Аказваецца, не зусім так.

У сувязі з гэтым раскажу пра адзін выпадак, які запамятаўся мне на ўсё жыццё і паслужыў свайго роду ўрокам.

Улетку, суботнім вечарам рыбачылі мы на рацэ Суры. Начаваць вырашылі ў знаёмага нам бакеншчыка. Ён ветліва сустрэў нас і, выбраўшы з садка рыбу, якая заўсёды была ў яго прызапашана, наказаў зварыць юшку, а сам паехаў запальваць бакены.

Юшка атрымалася на славу, і мы з нецярплівасцю чакалі пахвалы гаспадара. Але здарылася нечаканае.

Зачарпнуўшы лыжку юшкі, ён прыкмеціў у ёй бульбінку, узяў кацялок, выліў з яго змесціва і, сказаўшы, што посліўку не ёсць, хутка заварыў новую.

Мы збянтэжыліся, а гаспадар растлумачыў, што ў сапраўдную юшку, акрамя солі, цыбулі і лаўровага ліста нічога дабаўляць не трэба. Уласцівыя ж юшцы смак і духмянасць захоўваюцца толькі ў чыстым булёне, а бульба робіць яго крухмалістым. І вось з тых пор я прытрымліваюся такіх жа правілаў.

Нельга мыць рыбу пасля патрашэння — рабіць гэта трэба толькі пасля зняцця лускі. Ікру і пузыр трэба пакінуць некранутымі. Не будзе лішкам зняць з выкідваемых вантрабаў ланцужкі тлушчу, тады ўжо напэўна булён будзе з «зорачкамі». Чысціць і патрашыць рыбу трэба вельмі асцярожна, каб не расціснуць жоўцевы пузыр, інакш юшка будзе горкая. Пагэтакі трымаць рыбу трэба за жабры.

Нельга закладваць рыбу ў вар, тады яна будзе ашпаранай. Лепшая юшка — на свежым паветры, звараная «у той жа вадзе», з дымком, пагэтакі кацялок не трэба накрываць накрывкай.

Важна захаваць прапорцыю вады і рыбы. Чым менш вады, тым смачнейшая юшка.

Як толькі вада закіпела, трэба працягваць варку на малым агні і сацьць, каб юшка «не ўцякла».

У час варкі пену не здымаць, а вось калі яна сама знікне, значыць, юшка гатова.

Пасля гэтага рыбу выняць, прысالیць, а булён паперчыць і дабавіць у яго кропу і зялёнай цыбулі.

У. КУЛІНІЧ.

ЯК ПАВЯЛІЧЫЦЬ

УГОДДЗІ

Ва ўмовах хуткага развіцця і рэарганізацыі паляўнічай гаспадаркі асобае значэнне набываюць мерапрыемствы, накіраваныя на павышэнне прадукцыйнасці паляўнічых угоддзяў.

Задача гэта нялёгкая. Выкананне яе можа быць дасягнута правядзеннем комплексу навукова абгрунтаваных і апрабаваных мерапрыемстваў. У практыцы работы паляўнічых гаспадарак Беларусі таварыства паляўнічых і рыбалоўцаў для паляпшэння кармавой базы больш дзесяці гадоў сістэматычна праводзяцца пасевы кармавых культур на вызначаных участках. З году ў год гэтыя плошчы павялічваюцца. У 1971 годзе яны дасягнулі 567 гектараў. Нягледзячы на тое, што ўраджаі, якія атрымліваюцца з гэтых участкаў, меншыя, чым у калгасах і саўгасах рэспублікі, адмаўляцца ад гэтага мерапрыемства нельга, а трэба ўсімі спосабамі пашыраць пасяўныя плошчы шляхам выкарыстання, у першую чаргу, непрыгодных для сельскагаспадарчых работ зямель — прасек пад лініямі электраперадач, прагалін, гараў. Урадлівасць глебы гэтых участкаў неабходна павышаць шляхам ажыццяўлення комплексу агра-тэхнічных мерапрыемстваў.

Усяго ў 1971 годзе нарыхтавана і было выкладзена ў зіму:

сакавітых кармоў — 1616, грубых — 880, зерня і зернеадыходаў — 1349, солілізунца — 161, венакаў — 358 тысяч штук.

Другім і не менш важным мерапрыемствам у справе паляпшэння кармавой базы з'яўляецца стварэнне палёў трох відаў: кармавыя, абаронныя і кармаабаронныя. Яны размяшчаюцца ўнутры лясных масіваў непасрэдна ад асноўных стацыяў жывёл.

Кармавыя палі ствараюцца ў комплексе з іншымі біятэхнічнымі мерапрыемствамі і павінны быць у цэнтры ўвагі, так як яны ўзбагачаюць і робяць разнастайнымі натуральную базу дзікіх жывёл, з'яўляюцца неад'емным фактарам канцэнтрацыі звяроў і птушак у месцах зімовай падкормкі.

Абаронныя — размяшчаюцца на звычайных палёў, таму што асноўнае іх значэнне — затрымліваць жывёл, якія могуць нанесці шкоду пасевам калгасаў і саўгасаў. Пасевы на працягу лета на участках робяцца некалькі разоў.

Кармаабаронныя палі маюць сваёй мэтай, разам з паляпшэннем кармавой базы ў летні перыяд, знізіць шкодны ўплыў дзікіх жывёл на палі сельгаскультур другіх гаспадарак.

На кармавых палях трэба высаіваць капусту, гароха-аўсяную сумесь, азімыя,

лубін безалкалоідны, тапінамбур, канюшыну, віка-аўсяную сумесь, люцэрну, проса, грэчку, каноплі, бульбу. Плошчы такіх палёў павінны быць невялікімі, а лік іх як мага большым.

Другім мерапрыемствам у стварэнні спрыяльных умоў для існавання паляўнічай фауны з'яўляецца паляпшэнне абаронных і гнездавых умоў паляўнічых угоддзяў. Яны могуць быць значна паляпшаны, калі лягасы будуць улічваць пры ажыццяўленні сваіх лесагаспадарчых работ інтарэсы паляўнічай гаспадаркі. Неабходна праводзіць усе сечкі лесу ў другой палове лета і восенню, калі ўзначэньне большасці паляўнічай фауны заканчваецца. Пры пасадцы лясных культур уключаюць у міжрадкоўе дрэвы і хмызнякі, якія ствараюць добрыя ўмовы для ўкрыцця жывёл і будавання гнездаў.

Спецыяльнымі тыпамі пасадак з'яўляюцца рэмізы. Звычайна ў рэмізах высаіваюцца розныя расліны, ставяць кармушкі, робяць вадапой, галечнікі. Памер рэміз хістаецца ад 0,5 га да некалькіх гектараў — у залежнасці ад велічыні гаспадаркі, ліку рэмізных участкаў, абаронных здольнасцей мясцовых насаджэнняў, складу паляўнічай фауны.

Участкі рэмізаў лепш рабіць у выглядзе выцягнутага прамавугольніка з суадносінамі бакоў 3×1. Па мяжы рэмізу высаіваюцца абаронную паласу шырынёй 1—4 метраў з елак і лісцевых дрэў, а галоўнае з некалькіх (2—4) радоў розных калючых хмызнякоў шыпшыніку, баярышніку, жоўтай акацыі, парэчак. Пасадкі ў абароннай паласе павінны быць дастаткова густымі. Унутры высаіваюцца культуры, высаіваюцца ягадныя хмызнякі, робяць падкормачныя пляцоўкі.

У. БАРАНЕЦКІ,
нам. старшыні прэзідыума
рэспубліканскага савета БТАП

ФОТАПАЛЯВАННЕ

Выдатны рускі вучоны К. А. Ціміразеў пісаў: «Я ўпэўнены, што прыйдзе час, калі людзі будуць часцей хадзіць па лясах і палях не з ружжом, а з камерай фатографа за плячыма і не за тым, каб падбіць якую-небудзь няшчасную птушачку і толькі мімаходам, урыўкамі палюбавацца прыродай, а затым, менавіта, каб любаваліся прыродай і пры выпадку ўнесці з сабой, магчыма, мастацкае яе адлюстраванне».

Толькі што падведзены вынікі рэспубліканскага фотаконкурсу «Паляванне з фотаапаратам» за 1971 год і трэба сказаць, што вынікі фотаконкурсу нядрэн-

ныя. Усяго паступіла больш ста фотаздымкаў. Добра «папалявалі» заўзятыя прыродалюбы: інжынер-таксатар з горада Дзяржынска Мінскай вобласці Г. Лагацкі, ён за свае паспяхова «фотавыстралы» прызнаны пераможцам фотаконкурсу, заняў першае месца, за што ўзнагароджаны граматай рэспубліканскага савета БТАП і грашовай прэміяй ў суме 50 рублёў.

Супрацоўнік рэдакцыі часопіса «Сельская гаспадарка Беларусі» М. Шарай ўзнагароджаны граматай і грашовай прэміяй ў суме 40 рублёў. На трэцім месцы неаднаразовы ўдзельнік і прызёр фотаконкурсу работнік аддзела сувязі, мінчанін В. Сугойдз. Заахвочвальныя прэміі атрымалі: Д. Тапаркоў (Гродна), Р. Сухаў (Мінск), С. Баксалаў (Мінск).

Астатнім удзельнікам конкурсу, якія не атрымалі грашовых прэміяў, прэзідыум рэспубліканскага савета БТАП аб'яўляе падзяку.

У мэтах далейшай папулярызацыі захапляючага віда спорту і выхавання любові да прыроды ў паляўнічых і ўсіх прыродалюбаў, рэспубліканскі савет Беларускага таварыства паляўнічых і рыбалоўцаў аб'яўляе фотаконкурс «Паляванне з фотаапаратам» і на 1972 год.

У конкурсе могуць удзельнічаць усе жадаючыя фотаамаатары і прафесіяналы, а таксама фотасекцыі, створаныя паляўнічымі таварыствамі.

Здымкі, якія прадстаўляюцца на конкурс, павінны прама ці ўскосна адносіцца да палявання ці паляўнічай гаспадаркі, у прыватнасці, найбольш цікавыя з'явы ў жыцці звяроў і птушак, месцы і ўмовы іх жыцця, асаблівасці характару, паводзін, ландшафты, пейзажы, якія характарызуюць іх стацыі, кармавыя ўгоддзі, норы, гняздоўі, сляды дзейнасці, паляўнічыя і рыбалоўныя базы, работы паляўнічых гаспадарак і замацаваных паляўнічых дачах, па ахове паляўнічай фауны і рыбных запасаў, а таксама па барацьбе з браканьерствам.

Для ўзнагароджвання пераможцаў фотаконкурсу прэзідыум рэспубліканскага савета БТАП устанавіў наступныя прэміі:

- першая грашовая прэмія — 50 рублёў і грамата БТАП;
- другая грашовая прэмія — 40 рублёў і грамата БТАП;
- дзе трэцяя прэмія па 30 рублёў і грамата БТАП;
- пяць заахвочвальных грашовых прэміяў па 15 рублёў.

Акрамя таго, за арганізацыю фотасекцыі з 10 і больш фотаамаатараў, у тым ліку і прафесіяналаў, і іх удзел у фотаконкурсе ўстаноўлены тры грашоваыя прэміі і граматы БТАП:

першая прэмія — 75 рублёў, другая — 50 рублёў, трэцяя — 40 рублёў.

Фотаздымкі на конкурс высылаць у любы час да 31 снежня 1972 года ў рэспубліканскі савет БТАП, гор. Мінск, вуліца Рэвалюцыйная, 10.

С. БАКСАЛАЎ

400 ПАРАД

АМАТАРАМ САБАК*

МАНФРЭД КОХ-КОСТЭРЗІТЦ

1. Хто любіць жывёл ці жадае любі з узаемнасцю — няхай завядзе сабану.

Ні адна жывёла не здольна любіць так, як сабака. Ён цудоўна разумее, як мы да яго ставімся і плаціць за добрыя адносіны вернасцю, адданасцю, а іншы раз — і сваім жыццём.

2. Наму ўрачы прапанавалі штодзённую прагулку на чыстым паветры — няхай завядзе сабану.

Чаго не можа дабіцца ўрач, даб'ецца сабака. Вам трэба будзе прагульвацца, таму што для сабакі гэта неабходна. І гэты прагулкі ніколі не надакучаць, а чацвераногі сябра не дасць доўга стаяць на адным месцы.

3. Хто і ў мінуту зацішыша жадае мець побач жывую істоту — няхай завядзе сабану.

Калі ты будзеш шчырым са сваім сабакам, ён будзе адклікацца на твой настрой і ты зможаш дзяліцца з ім радасцю і журботай.

4. Для пажылой пары, дзеці якой ужо раз'ехаліся, сабака будзе добрым сябрам.

Яго трэба карміць, песьціць і нават забаўляць. Яго трэба цвёрда і паслядоўна выхоўваць. Усё гэта займае шмат часу, затое сабака ўзнагароджвае вас за гэта любоўю, вернасцю і прыхільнасцю.

5. Перад тым, як завесці сабаку, усё добра абдумайце.

Раней абдумайце, навошта вы купляеце сабаку і што з гэтага атрымаеце. Выбіраць сабаку трэба зыходзячы з таго, дзе вы жывяце і навошта ён вам патрэбны. Хатнія і дэкаратыўныя сабакі для службы не прыгодныя. Вартавым і службовым сабакам неабходна ўмець і цвёрдае кіраўніцтва, яны павінны мець вызначаныя заданні. Паляўнічыя сабакі павінны жыць толькі ў паляўнічых.

6. Упэўніцеся ў тым, як аднасуцца да гэтага ваша сям'я і суседзі.

Хто жыве ў вёсцы ці прыгарадзе, у асобным доме — таго меркаванні суседзяў не турбуюць. Але чым больш чужых людзей нас акружае, тым больш трэба ўлічваць іх думкі. Усё ж гэта не прынцыповае пытанне. Выхаванага сабаку можна трымаць нават у малагабарытнай кватэры.

7. Неабгароджаны двор паміж вялікімі дамамі — не самае падыходзячае месца для вашага сабака.

У дварах, дзе разбітыя кветнікі і газоны, пабудаваны дзіцячыя пляцоўкі ваш сабака можа выклікаць варожасць суседзяў і нават стаць прычынай для спрэчак.

* Друкуецца па кнізе М. Кох-Костэрзітца «400 парад амацарама сабак». ГДР.

НА ПРЫВАЛЕ

ВОСЬ ГЭТА ЁДАЧА

АЛОІС МІКУЛА

На беразе ручая ўпаляваў я аднойчы аленя. Іду да яго і чую — нехта лямангуе, быццам паранены заяц верашчыць. Я крочу хутчэй, цікава паглядзець, што там здарылася — і, верце мне ці не, але то сапраўды зайчаня вішчэла! Яго алень прыдушў, калі паранены ўпаў на небарак. Убачыў я ўсё гэта, нават рукамі ад здзіўлення пляснуў, і што вы думаеце: у далонях у мяне вальдшнэп апынуўся. Ён у той момант міма пралятаў. Рогі аленя аглядаю і — людцы мае! — на адным адростку вавёрка нанізана. Тая як раз па дрэву скакала, каля якога алень стаяў, дык ён, калі падаў, на рогі яе і насадзіў. Кладу я ўсю здабычу ў мяшок і пераходжу на супроцьлеглы бераг. А там мяне яшчэ адна прыгода чакае. Боўтаецца ля берага чародка дзікіх качак, што плавалі тут, як гэта ў іх заведзена, адна за адной. Вось і напаткала качак куля, што скрозь аленя прайшла. А трохі далей ліса ляжыць. Калі яе аглядаю, бачу след кулі. Акрамя качак, яна яшчэ і рыжую забіла, якая за птушкамі кралася. І зусім не дзеля таго ліса за-

віхалася, каб пагутарыць з качкамі аб жыцці, бо ў зубах несла прыгожанькага маладога труса, якога перад гэтым ухавала. Загубіла рыжую прагнасць, заўсёды яна бокам выходзіць! Ну, напэўна, больш ніякіх трафяў не будзе, кажу сам сабе, але куды там! Углядаюся ў ваду — ці не вяпрук там ляжыць? Але над ім рой шэршняў круціцца, таму бліжэй не падыходжу. Разумеце, як усё гэта здарылася? Каварная куля скончыла свой палёт у гнязде вялізных восаў, вось яны і напалі на мірнага вепручка, калі той на беразе дажджавымі чарвякамі ласавалася. Пасля такога нападу ён у ваду і саслізнуў, а можа і знарок туды ускочыў, каб ад пякоты, што джалы прынеслі, пазбавіцца. Давялося доўга чакаць, пакуль шэршні назад да гнязда паляцяць, потым я вепручка і вылавіў. Дзіва, што ў той дзень ледзь цягнуў здабычу дадому. Нічога не зробіш — на лаўца і звер бяжыць.

Пераклад з чэшскага ТАРАСЕВІЧ

З ЗАМЕЖНАГА ГУМАРУ

— Ты ведаеш, Кавальскі паступіў працаваць у адну ўстанову і, гаворачы, адчувае сябе там, як рыба ў вадзе.

— Няўжо? А што ён там робіць?

— Як усе рыбы — нічога...

— Ты чаго прыйшоў на рэчку ў гальштуку?

— Бачыце, сэр. На рыбалцы я люблю не толькі замарыць чарвячка, але і закласці за гальштук.

— Вы чуеце, як цудоўна спявае салавей?

— Які ж гэта салавей? Гэта ўсяго толькі фарэль.

— Ну што вы такое гаворыце? Фарэль?! Ноччу?!

Ёсць мушкетёры, ёсць!

ЭНТАМОЛАГІ МЯНЯЮЦЬ ЗБРОЮ

У саракавых гадах у дубовых лясах Башкірыі пачалося масавае распаўсюджванне няпарнага шаўкапрада. Успышка была такая моцная, што аб дзейснай барацьбе са шкоднікамі ў той час не магчыма было і думаць. «Няпарнік» агаліў трэцюю частку башкірскіх дуброў, а потым знік так жа нечакана, як і з'явіўся.

Што служыць прычынай такіх успышак? Ці ляжыць у іх аснове выпадковасць, або яны заканамерныя? Калі чакаць чарговай «атакі» шкодніка? На гэтыя пытанні шукаюць адказы спецыялісты ўсяго свету, і, у прыватнасці, лабараторыі экалогіі лясных насякомых Інстытута біялогіі Башкірскага філіяла Акадэміі навук СССР.

З 1956 года лабараторыя займаецца вывучэннем змянення колькасці кольчатага шаўкапрада. Кольчаты шаўкапрад паражае дуб і бярозу. Садаводы бачаць у ім ворага, небяспечнага і для яблыні. Ад шасці і да дзесяці гадоў кольчаты шаўкапрад можа не напамінаць аб сабе. А потым нечакана адбываецца масавае размнажэнне шкодніка.

Па нітцы разблытваюць біёлагі складаныя клубок узаемаадносін элементаў ляснога грамадства. І вось пачынаюць вырысоўвацца дэталі агульнай карціны.

Рыма Сцяпанав, навуковы супрацоўнік інстытута, ставіць на стол невялікую кардонную скрыначку. У ёй пад шклом даволі прыгожы матылёк шаўкапрада, а побач маленькая, несамавітая, чорнага колеру мушка. Гэта — яйкаед, злейшы вораг кольчатага шаўкапрада. Ён адкладае свае яйкі ў яйкі шкодніка, тым самым знішчаючы яго.

Вучоныя заўважылі, што масавае размнажэнне няпарнага шаўкапрада звычайна супадае з гадамі актыўнасці Сонца. Успышкі затухаюць у перыяды, калі Сонца спакойнае. Тлумачэнне гэтага феномена пакуль што не знойдзена, але за гое добра вядомы зусім змяняць фактары, якія ўплываюць на дынаміку колькасці гэтых насякомых.

Вусень «няпарніка» харчуецца маладым лісцем дуба. Толькі вясной прыгрэе сонейка і вусені з'яўляюцца на свет да таго, як дуб пакрыецца лісцем і гінуць. Калі, наадварот, з-за халоднага надвор'я вусені адраджацца пазней, яны таксама гінуць ад бяскорміцы, таму што паспеўшае аграбцець лісце ім «не па зубах».

Паступова, радок за радком, ствараецца тэорыя прычын масавага размнажэння лясных шкоднікаў.

Экспедыцыйныя даследванні вучоныя

вядуць сумесна з работнікамі лясніцтваў. Лабараторыя штогод прагназіруе развіццё ачагоў шкоднікаў і рэкамендуе неабходныя меры абароны.

Так, пасля кансультацый з біёлагамі было адменена запланаванае раней хімічнае апыленне лясоў, якія паразіў шаўкапрад, на плошчы пяць з паловай тысяч гектараў. Вусені адраджаліся раней распаўсюджвання лісця дуба і ўспышка «няпарніка» аказалася ў стадыі затухання.

Абмяжоўваючы прымяненне хімічных сродкаў, лесаводы ўсё часцей звяртаюцца да біялагічных спосабаў барацьбы з ляснымі шкоднікамі. Чаму б не паспрабаваць «справакаваць» вусеняў няпарнага шаўкапрада і не прымусяць іх адраджацца раней тэрміну? Для гэтага самалет апыляе лясны масіў не ядахімікатамі, а попелам, сажай. Пацямнелы снег растае хутчэй, і «падмануты» вусень з'яўляецца на свет, калі ў лесе яшчэ няма ні адзінага лісціка.

— Мы не можам пакуль што рэкамендаваць канчаткова зняць хімію з узбраення, — гавораць біёлагі, — але трэба мець на ўвазе: перш чым працягваць руку да ядахімікатаў, нядэржна было б параіцца з біёлагамі.

А. АЛЕЙНИКАУ.

З БЛАКНОТА ВІДАВОЧЦЫ

НА ШПІЦБЕРГЕНЕ

У апошнія гады ўсё большую трывогу выклікае ў заолагаў свету лёс слаўтага белага мядзведзя. У выніку бескантрольнага раней палявання на яго і шэрагу іншых прычын, колькасць белых мядзведзяў прыкметна памяншаецца. Будучы на астравах архіпелага Шпіцберген, я таксама пацікавіўся лёсам гэтага звера. Наведаўшы губернатара Шпіцбергена Ф. Беймана, я папрасіў яго раскажаць аб тым, якія меры прымаюцца, каб выратаваць ад вымірання гэтую ўнікальную жывёлу.

Вось што ён сказаў. Трэба прызнаць факт, што паляванне, якое вялося на лясных астравах па сутнасці без абмежаванняў, прывяло да сумных вынікаў. Ніты і маржы ў водах Шпіцбергена даўно знішчаны, цюленя таксама часта не ўбачыш, белыя мядзведзі, зноў жа, амаль зніклі.

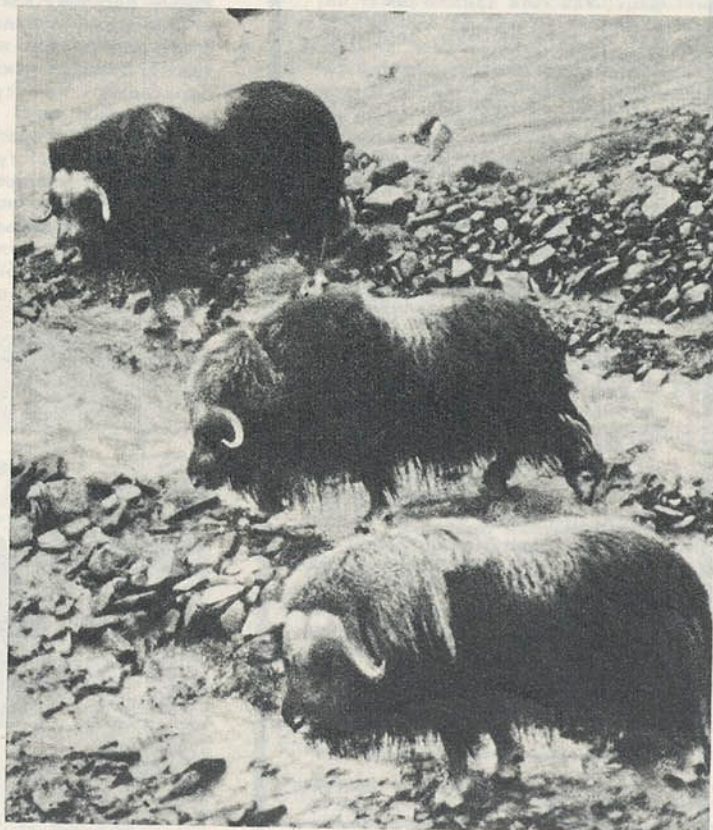
Зразумела, гэта выклікае ў вучоных трывогу. Яны настаялі, каб на Шпіцбергене былі ўведзены строгія правілы палявання. Узмоцнена ахова аўцабыкоў, паляванне на іх зусім забаронена. Статак іх налічвае ўжо каля ста галоў. Паўночныя алені, даволі шматлікі ў нас, як на поўдні архіпелага, так і на поўначы, але паляванне на яго таксама забаронена. Паляванне на птушак, качак і гусей дазваляецца ў вызначаныя тэрміны. Абмежавана паляванне на цюленя. Закон пачаў ахоўваць не толькі жывёл Шпіцбергена, але і яго расліннасць — травы і мхі.

Асобая ўвага, натуральна, звернута на лёс белага мядзведзя. Паляванне на гэтага звера дазваляецца з 15 кастрычніка па 1 чэрвеня, толькі па ліцэнзіях. Напрыклад, у сезоне 1970—1971 года быў дазволены адстрэл 41 белага мядзведзя, на кожнага з якіх складаўся акт.

Цяпер вучоныя Нарвегіі пачалі на Шпіцбергене шырокае даследванне белага мядзведзя з прымяненнем навіейшых метадаў. У прыватнасці, мядзведзь усыпляецца спецыяльным зарадам, затым на вуху робіцца адмеціна. Прачнуўшыся, звер ідзе далей сваім шляхам, нібы з ім нічога не здарылася. Так удакладняюцца шляхі іх міграцыі і некаторыя іншыя пытанні.

У паўднёва-ўсходняй частцы архіпелага, зямля Карла і некалькі астравоў вакол яе, аб'яўлены абсалютным рэзерватам белага мядзведзя. Там забараняецца не толькі паляванне. Ніхто, акрамя егераў, якія павінны ахоўваць рэзерват, не мае права наведваць яго. Мэта забароны — не толькі абмежаванне наведвання. Важна, каб на тэрыторыі рэзервата не было шуму, забруджвання вады нафтай, каб не пакутвала расліннасць.

Р. БУДРЫС

РЭПРУА — САМАЯ КАРОТКАЯ РАКА

Самая доўгая рака ў свеце — Місісіпі, гэта ведаюць усе школьнікі. Але калі ёсць самая доўгая рака, дык, натуральна, павінна існаваць і самая кароткая. Дзе яна знаходзіцца?

Грузінскія географы сцвярджаюць, што ў Гагры. Тут, недалёка ад санаторыя «Украіна», упадае ў мора рэчка Рэпруа. Выток яе ўсяго ў дваццаці метрах ад вусця. Рэпруа выбіваецца на паверхню магутным патокам з падземнай пячоры. Вада Рэпруа сцюдзёная, смачная і круглы год мае пастаянную тэмпературу — 10 градусаў. Таму Гагра — адзінае на ўсім узбярэжжы месца, дзе нават у летнюю спёну з крапаў цячэ халодная вада.

ДЛЯ АБАРОНЫ ДЗІКІХ ЖЫВЁЛ

У дні сенакосы штогод гіне вялікая колькасць зайчанят, шэрых курапатак і фазанаў. У некаторыя гады познія прыплоды зайцаў знішчаюцца амаль цалкам.

Для абароны жывёл аўстрыйская трактарная фірма вырабляе касілі з прыстасаваннем для аддужвання дробных птушак і зайчанят (з дапамогай выхланных газаў).

Да выхланных трыбы мацуюцца накіраваныя ўперад трыбы меншага дыяметра. Прыстасаванне апускаецца ўніз і знаходзіцца пры руку касілі над самай зямлёй. Выхлап не глушыцца і газы рэбяць моцны шум, які паляхае жывёл.

ПАПЕРА З НАФТЫ

Як лічаць некаторыя эксперты па лесаводству, да 2000 года на зямным шары будзе адчувацца востры недахоп дрэва, а гэта значыць — сыравіны для вырабу паперы.

У сувязі з гэтым у Японіі распрацоўваецца праект вырабу паперы з прадуктаў нафты.

Па выглядзе сінтэтычная папера амаль не адрозніваецца ад сапраўднай. Яна больш моцная, устойлівая да вады і сырасці. Аднак сабекошт яе падуць што вельмі высокі.

КАЧКІ У ГОРАДЗЕ

У цэнтры Омска ёсць невялікая сажалка, якую аблюбавалі і засялілі дзікія качкі. Ахотазнаўцы налічылі іх ужо каля тысячы штук. Міма іх ідуць аўтамабілі, зусім нізка пралятаюць самалёты, а птушкі адчуваюць сябе зусім спакойна. Больш таго, прытулі дзічыны прыметна павялічваюцца ў час адкрыцця паляўнічага сезона. Пачуўшы стрэлы, качкі пакадаюць лясныя вадаёмы і накіроўваюцца ў цэнтр горада. Абласное таварыства паляўнічых узяло сажалку пад сваю абарону.

ПЛЫВУЧЫ ЦЭХ ЧЫСЦІНІ

Ля самага берага Волгі прыладзілася металічная баржа. Змяняючы адзін аднаго, швартуюцца да яе вялікія і малыя судны ўсіх класаў. Ненадоўга затрымаўшыся ля борта, спяшаюцца далей...

Што прываблівае сюды розныя судны? Можна тут размясцілася база харчова-рэчавага забеспячэння флоту?

Не, прычына іншая. З выгляду зусім непрыкметная баржа — гэта плывучы цэх па збору і ачышчэнні падсланевых (трумных) водаў, якія прымаюцца з усіх суднаў. На борце яе размешчана высокапрадукцыйнае абсталяванне. Забруджаная нафтапрадуктамі вада, якая паступае ў ёмістасці, перадаецца на ачыстку. На выхадзе гэтага комплексу вада прантычна ўжо не адрозніваецца ад звычайнай рачной.

Праектаванне ўдасканаленай ачышчальнай плывучай станцыі выканаана спецыялістамі канструктарскага бюро Міністэрства рачнога флоту РСФСР. У працэсе работ выкарыста-

ны найбольш удалыя інжынерныя рашэнні. Прынятыя на борт станцыі падсланевыя воды спачатку паступаюць у каснадныя адстойнікі. Наступная ступень — флатацыйная ўстаноўка. З яе дапамогай будуць аддзяляцца рэчывы, якія не выпалі ў асадак. І, нарэшце, пасля вытрымлівання ў дапаўняльных каснадных адстойніках вада набывае неабходную ступень чысціні.

Магутнасці станцыі дазваляюць штодзень прымаць не менш 2000 кубаметраў забруджанай вады.

ЖЫВЫ ВЫКАПЕНЬ

У джунглях Судзукінскага запаведніка (Далёкі Усход) квітнее агніста-чырвоная расліна, якая нагадвае гарлачык. Вучоныя далёка-ўсходняга білаглаглебавага інстытута ўстанавілі, што гэта вельмі рэдкая рэліктавая расліна — бразенліт, якая цудам захавалася без усялякіх змен... з трацічнага перыяду. Яе насенне знойдзена ў Еўрапейскай частцы Саветаў Саюза ў міжледавіковых адкладаннях.

НОВЫ РЭІС

«ДЗМІТРЫЯ МЕНДЗЯЛЕЕВА»

З кожным годам усё ўзрастае патрэба ў аптычных даследаваннях акіянічных водаў. Ведаючы толькі прыблізна адбівальную здольнасць і празрыстасць вады, нельга правільна разлічыць рэжым сонечнага прагрававання воднай масы на Зямлі. Удакладненне гэтых характарыстык зробіць больш правільнымі прагнозы надвор'я. Вывучэнне аптычных уласцівасцяў вады дапаможа разабрацца і ў механізме фотасінтэзу. Гэтыя веды важныя і для стварэння разнастайнай кіна-, фота-, тэлеапаратуры, прыгоднай для работы ў акіянскай тоўшчы, а таксама для распрацоўкі новых спосабаў лоўлі рыбы «на сцягло» і метадаў пошукаў яе з дапамогай касмічных спадарожнікаў.

У апошнім рэйсе судна Анадэміі Навук СССР «Дзмітрый Мендзялееў» даследваліся гадоўным чынам малавывучаныя раёны Атлантычнага і Ціхага акіянаў. У адрозненне ад мінулых экспедыцый, калі аптыкай займаліся толькі фізікі, у склад апошняй былі ўключаны 72 іншых спецыялісты — матэматыкі, метэаролагі, геологі, біёлагі. Электронная вылічальная машына «Мінск-22» дапамагала аператыўна апрацоўваць інфармацыю.

Упершыню вывучалася пранікненне промяня лазера ў акіянічных водах. Вынік аказаўся нечаканым. Лазерны промень праходзіў парой двухсотметровую таўшчыню, што было нечакана для тэарэтыкаў.

Даследваліся таксама і аптычныя характарыстыкі атмасферы над акіянам.

Праграма экспедыцыі, вядома, не абмяжоўвалася толькі аптычнымі даследаваннямі. Новыя вынікі атрымалі гідрофізікі і географы. Так географы адкрылі ў раёне экватара падводны пік вышыняй у чатыры кіламетры, які назваў і імем Дзмітрыя Мендзялеева.

ПАДЗЕМНАЯ БЕЗДАНЬ

У Смалянскай акрузе Балгарыі пры свідраванні шчыліны ля рудніка «Ерма рака» пад зямлёй была знойдзена пустата. Рабочыя працягвалі свідраванне з надзеяй нарэшце дабрацца да якога-небудзь грунту. Але пустата аказалася бяздоннай. І на 415 метраў свідравальных работы прыйшлося спыніць.

«Дзіркай унутры Зямлі» зацікавіліся спецыялісты. Пустату даследвалі ўстанавілі, што гэта падземная бездань і што глыбіня яе больш васьмісот метраў! Такога ў Балгарыі нідзе яшчэ не сустракалася! Вучоныя працягваюць вывучаць гэтую даволі рэдкую з'яву.

БАКТЭРЫІ І ПАХІ

У ФРГ распрацавана канструкцыя шматслойнага фільтра, які прызначаны для выдалення з газаў непрыемных пахаў. Забруджанае паветра прапускаецца праз фільтры, на элементах якіх жывуць спецыяльна падабраныя сем'і бактэрый. Яны і паглынаюць рэчывы, якія вылучаюць пахі. Вопытная ўстаноўка працуе ўжо на працягу некалькіх гадоў у адным са свінарнікаў.

МЯДЗВЕДЖЫ КУТ

Казахскія ахотазнаўцы і золагі мяркуюць, што адзін з раёнаў Таласкага Алатау з поўнай падставай можна назваць «мядзведжым кутам». Падлічана, што ў лясных угоддзях жыве звыш двухсот цяньшаньскіх, так званых беланоготных мядзведзяў. Уладанні рэдкага па сваёй шматлікасці сямейства «насалалых мішак» перавышаюць семдзесят тысяч гектараў. Жыхары «мядзведжага кута», якія знаходзяцца пад аховай дзяржавы, адрозніваюцца міралюбвым характарам, пазбягаюць сустрач з чалавекам.

РЭДКІ ТРАФЕЙ

Уладальнікам рэдкага трафею — рыбы з галавой змяі, целама міногі і хвостам яшчаркі стаў інспектар рыбааховы Ташкенцкай вобласці І. Ільінаў. Авеяны легендамі скафірынгус (так завецца гэтая рыба, якая жыве толькі ў трох рэках свету) трапіў у яго снасць пры кантрольным адлове.

Акрамя Сьыр-Дар'і, таямнічага рыба сустрэаецца таксама ў Аму-Дар'і і ў... Амазонцы. Што звязвае сярэдняазіяцкія рэкі з паўднёва-амерыканскай, якая з іх была радзімай фантастычнага стварэння? На гэтым пытанні адказу пакуль няма.

ДРЭВЫ-ПОМНІКІ

Калі б дрэвы ўмелі размаўляць, дуб, што расце на сядзібе саўгаса «Глінцішкес» Вільнюскага раёна, шмат аб чым сказаў бы людзям. Па сцвярдзенню літоўскага дэндролога, дуб — равеснік рымскага імператара Юлія Цэзара.

Двухтысячагадовы старажыл, аднак, — толькі малодшы брат другога зялёнага волата, які вырас ля пасёлка Стэльмужэ на граніцы з Латвіяй. Вучоныя не без падстаў зваюць яго старэйшым лясом Еўропы.

Глінцішкескі і стэльмужскі дубы ў ліку больш пяцісот дрэў — старажылаў, аб'яўлены ў Літве помнікамі прыроды і ўзяты пад ахову.

ПТУШЫНАЯ «КАНСЕРВАТОРЫЯ»

Пры гадавальніку Маскоўскага гарадскога таварыства аховы прыроды створана «кансерваторыя» для абуцэння маладых... кенараў «аўсянчанаму» напеву.

Настаўнікі ў гэтай незвычайнай кансерваторыі таксама птушкі: «пажылыя» кенары, аўсянкі, вялікія сініцы і «маскоўкі». Да птушак-студэнтаў катэгарычна не дапускаюць вераб'ёў і іншых птушак з «нежаданымі» арыямі.

У птушынай кансерваторыі ўрок звычайна пачынаецца сляваннем старога кенара. Яго сола працягваецца 30—40 мінут. Кенараты ў гэты час сядзяць у цёмных клетках. Калі «прафесар» заканчвае сваю арыю, яго клетку зацямяюць і ён спакойна адпачывае. Затым здымаюць пакрывала з клеткі другога настаўніка. Пасля арыі трэцяга «прафесара» з клетак кенарат здымаюць зацямяненне, і яны пачынаюць перадаваць пачуттае.

Калі праз некалькі заняткаў сола пачынае спяваць вядучы прафесар, птушкі-студэнты ўжо хорам падхопляюць вывучаную мелодыю.

КАЛІ Б ЧАЛАВЕК ВЕДАЎ...

Іспанія перастала панаваць на моры пасля таго, як да пачатку XVII стагоддзя там былі знішчаны ўсе лясы і дзяржава была не ў сілах пабудаваць новы флот.

«Якая была справа плантатарам на Кубе, якія выпальвалі лясы на схілах гор і атрымлівалі з попелу ад пажару ўгнаенне, якога хапала на адно пакаленне даходных кафейных дрэваў,—якая ім была справа да таго, што трапічныя ліўні потым змывалі безабаронны верхні пласт глебы, пакідаючы пасля сябе голыя скалы!»

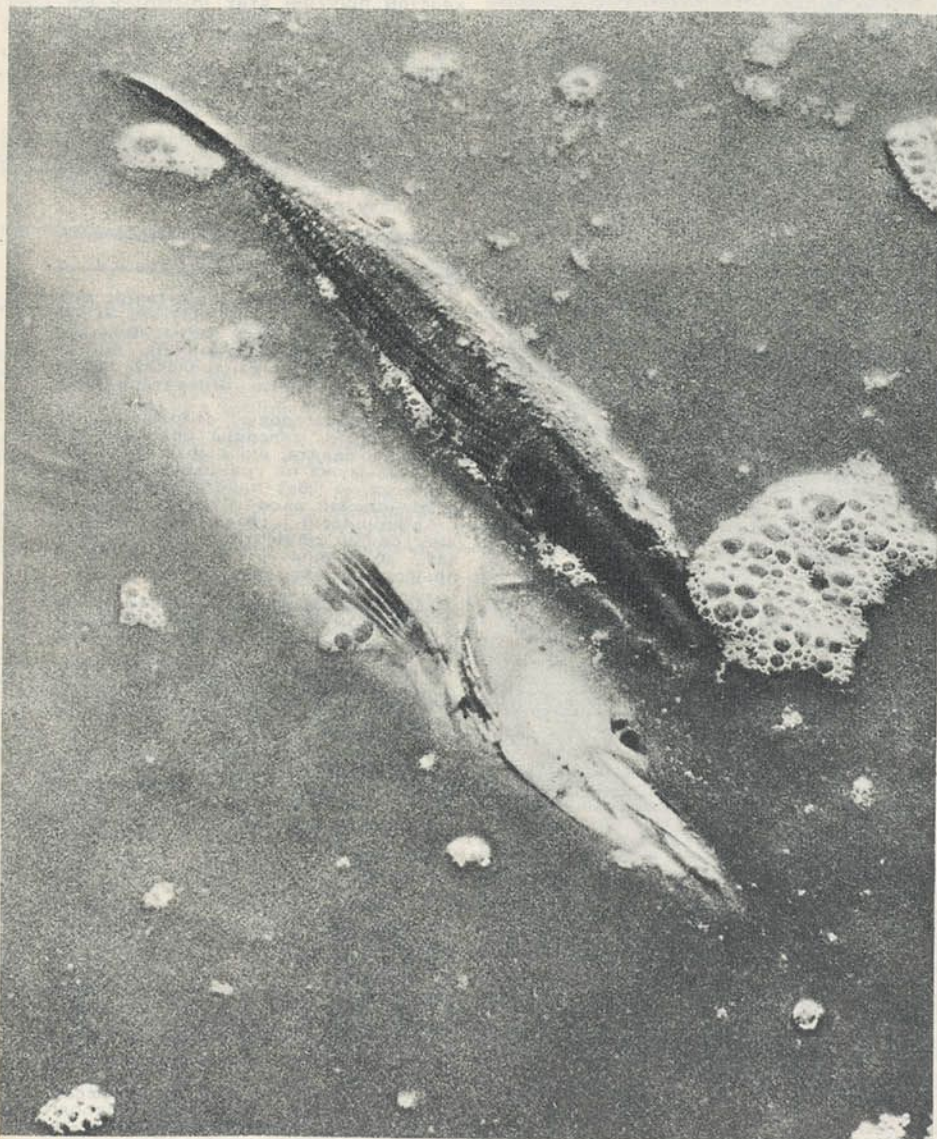
Ф. ЭНГЕЛЬС

«...Узнікненнем і гібеллю народаў кіруе адзін і той жа закон прыроды. Стра-та краінай умоў, якія вызначаюць іх урадлівасць, выклікае іх гібель, падтрыманне ж гэтых умоў забяспечвае гэтым краінам далейшае існаванне, багацце і магутнасць; падзенне ўрадлівасці палёў, выкліканае драпежніцкім вядзеннем гаспадаркі, было прычынай канца як рымскага, так і іспанскага сусветнага панавання... Перш, чым Рымская дзяржава ўвабрала ў сябе вядомы ў той час свет, у ёй вызначыліся ўсе прыкметы ўпадку краіны, выкліканага спусташэннем глебы».

Ю. ЛІБІХ

Калі параўнаць месцы, апісаныя старадаўнімі гісторыкамі, дык высветліцца, што там, дзе калісьці былі ўрадлівыя палі, цяпер бясплодныя пустэчы, і дзіўнымі, недарэчнымі здаюцца сярод пяскаў цудоўныя архітэктурныя помнікі старадаўніх гарадоў Харэзма, Сірыі, Месапатаміі, Паўночнай Афрыкі і некаторых частак Італіі і Іспаніі. Калі чалавек разбурае тое, што тысячагоддзямі стваралася прыродай і не ўзнаўляе знішчанае, дык прырода абавязкова адпомсціць, і асабліва жорстка — наступным пакаленням.

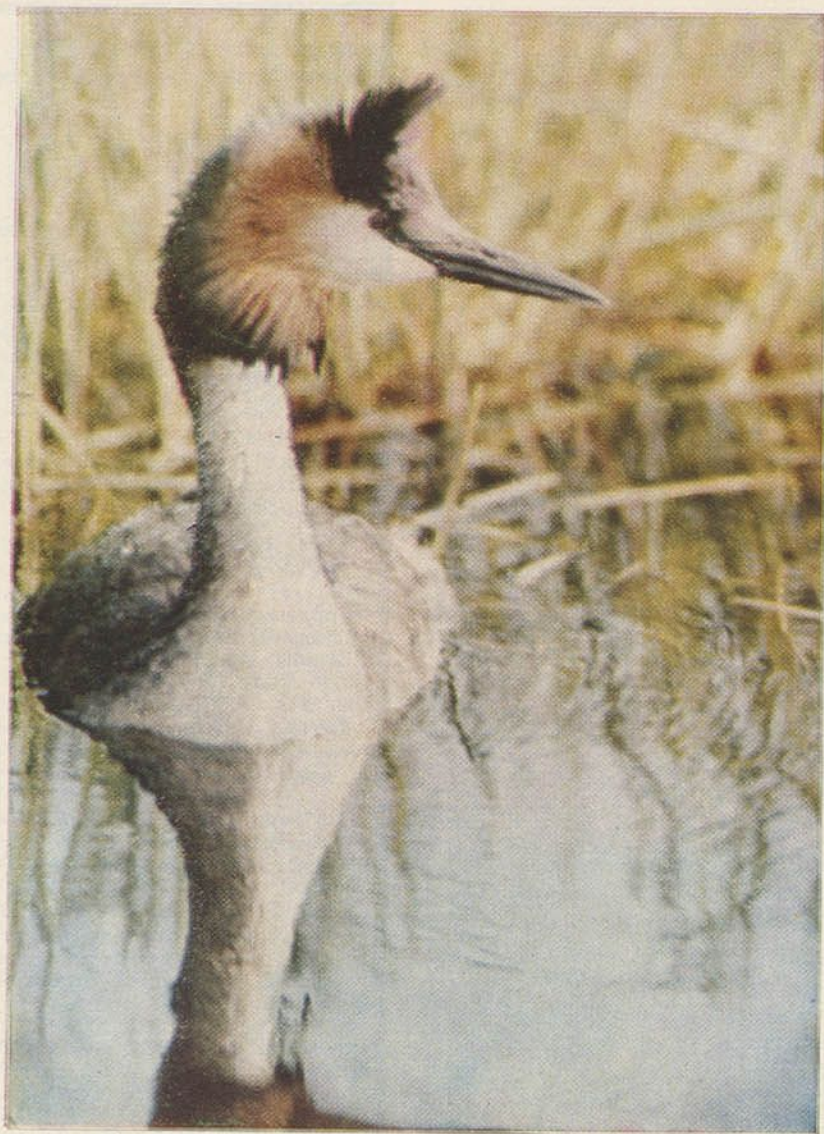
ЗДЫМАК, ЯКІ АБЫЙШОЎ СВЕТ

Яшчэ ў пачатку нашага стагоддзя ніжняе цячэнне Сены, напрыклад, было багата пяціюдзесяццю відамі рыб. Цяпер там водзяцца толькі хворыя вугры, ды і то ў невялікай колькасці. Падлічана, што ў рэках і азёрах Францыі змяшчаецца цяпер столькі забруджвальных рэчываў, што для перавозкі іх спатрэбілася б 10 тысяч чыгуначных саставаў агульнай вагой 6 мільёнаў тон!

У Фінляндыі цалкам забруджаны тысячы азёраў, а Цюрыхскае возера біялагічна мёртвае. Гінуць Вялікія амерыканскія азёры: прамысловыя адыходы знішчылі ў іх амаль усю рыбу, знікаюць іншыя формы жыцця.

Гэтыя мёртвыя шчупакі сімвалізуюць згубнае ўздзеянне, якое аказвае на жывую прыроду забруджванне вады.

«Дзівосная птушная», так завуць чомгу натуралісты. І сапраўды, птушка гэтая незвычайная і сваім адзеннем і вобразам жыцця.

Грацыёзная, тонкая шыя горда, з нейкай, відаць, зразумелаі толькі птушцы годнасцю, нісе доўгадзюбую галоўку, аблямаваную рыжа-чырвоным жабо пер'я шчок. Падоўжанае чорнае пер'е рожак, малінавы колер вачэй, надаюць птушцы загадкавы, можна сказаць, нейкі казачны выгляд.

Чомга, ці вялікая паганка, шырока распаўсюджана ў многіх вадаёмах Беларусі. Неглыбокія азёры і старыцы рэк, багатыя рыбай—любімыя месцы яе жыхарства. Прылёт чомгі ў наш край га часу супадае з ускрыццём рэк і азёр.

Гняздоўі чомгі вельмі разнастайныя як па памерах, так і па форме. Але чомга і тут змагла вылучыцца сярод іншых птушак арыгінальнасцю. Гняздо ў яе не звычайнае, а пльвучае, і будзе яна яго з нятонучых сцяблоў адмерлых водных раслін.

У выхаванні свайго патомства прымаюць удзел абодва бацькі. Пасля з'яўлення на свет птушанят разам з дарослымі птушкамі пакідаюць бацькоўскі дом-нарабель і пачынаюць качавое жыццё, вандруючы сярод зарасляў чароты.

Адзенне ў птушанят чомгі сапраўды марацкае. Толькі палоскі на іх «цяльняшках» не ўпоперак

грудзей, а ўздоўж цела, а на галоўцы—яркая плямка пунсавой кінавары.

Увесь доўгі летні дзень сям'я чомгі знаходзіцца ў вадзе. Келі птушаняты стамляюцца, яны ўзбіраюцца на спіну бацькам. Звычайна ў сям'і птушанят усяго два, і, такім чынам, «таксі» у іх персанальныя.

У паліўнічых аб чомзе складзе на шмат легенд. Некаторыя лічаць, што гэтыя птушкі быццам заговораны ад шроту. Многія тлумачаць гэта імгненнай рэакцыяй чомгі на выстрал, лічачы, што птушка паспявае нырнуць яшчэ да таго ж, як свінец дасягне мэты. Аднак логіка гаворыць аб памылковасці такой думкі. Проста ідэальная форма цела чомгі, асабліваці яе пасадкі на вадзе (невялікая галоўка, нязначна выступаючая з вадзі частка цела) робяць яе сапраўды амаль непаражалнай.

Паліўнічыя завуць чомгу «нырцом» і іншы раз дзеля нейкага незразумелага прастыку страляюць па гэтай бяскрыўднай, і больш таго, экзатычнай птушцы. Ці не прайшоў час кожнаму паліўнічому зразумець, што гэта прыкрая забава. Трэба пакінуць прыгожых, дзіўных птушак у спакоі. Чомга, як і многія іншыя прылётныя птушкі, павінна знайсці спакой, стаць паўнапраўным прадстаўніком нашай фауны.

РЭКЛАМА • АБ'ЯВЫ

ДА ВЕДАМА ПАЛЯЎНІЧЫХ УСТАНОУ І ПАЛЯЎНІЧЫХ.

Напамінаем, што рашэннем Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды вясенняе паляванне на тэрыторыі Беларускай ССР забаронена.

Беларускае басейнавае ўпраўленне па ахове і ўзнаўленню рыбных запасаў і рэгуляванню рыбалоўства (Белрыбвод), Беларускае таварыства аховы прыроды, Беларускае таварыства паляўнічых і рыбаловаў, Усеармейскае ваенна-паляўнічае таварыства Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі праводзіць двухмесячнік па ахове вясенне-нерастуючых рыб з 15 красавіка па 15 чэрвеня 1972 года.

У перыяд правядзення двухмесячніка забараняецца ўсякае рыбалоўства на акунёва-плоткавых азёрах на працягу 30 дзён, на ўсіх астатніх вадаёмах — 40 дзён.

У забаронены час спартыўны і аматарскі лоў рыбы дазваляецца толькі спінінгамі, дарожкамі і рознымі вудамі з агульнай колькасцю кручкоў не больш 5 шт. на рыбалова, а таксама ручнымі сеткамі (лавукамі) размерам $1,5 \times 1,5$ м і размерам ячэй не менш 24 мм. Астатнія спосабы і прылады лова забаронены.

Улоў рыбы спартыўнымі і аматарскімі прыладамі лова не павінен перавышаць 5 кг на аднаго рыбалова ў суткі, за выключэннем выпадкаў, калі вага адной злоўленай рыбы перавышае 5 кг. На грамадзян, якія займаюцца незаконным ловам рыбы, накладаецца штраф да 50 рублёў, рыба ў парушальнікаў Правілаў рыбалоўства адбіраецца і здаецца гандлюючым арганізацыям для рэалізацыі. Забароненыя прылады лова, пльвучыя і іншыя транспартныя сродкі, канфіскаваныя ў парушальнікаў, здаюцца на склады інспекцый і захоўваюцца да вырашэння пытання аб адказнасці парушальніка ў адміністрацыйным парадку.

За кожную незаконна злоўленую рыбу незалежна ад яе размеру і вагі з парушальніка спаганяецца штраф у наступным размеры:

вусач — 20 руб., сазан — 5 руб., судак, фарэль, карп, вугор, язь, жэрах, сом — 3 руб., сіг, пелядзь, лешч, шчупак, лінь, мянтуз — 2 руб., срабрысты карась, мінога — 1 руб., плотка — 50 кап.

Белрыбвод

ДАРАГІЯ ТАВАРЫШЫ!

ПАДПІСКА НА «РОДНУЮ ПРЫРОДУ» ПРЫМАЕЦЦА БЕЗ АБМЕЖАВАННЯ ВА УСІХ АДДЗЯЛЕННЯХ СУВЯЗІ, АГЕНЦТВАХ «САЮЗДРУКУ», ГРАМАДСКІМІ РАСПАУСЮДЖВАЛЬНІКАМІ ДРУКУ.

ПАДПІСНАЯ ЦАНА НА ДРУГОЕ ПАЎГОДДЗЕ—90 КАП.

РЕЗЮМЕ

НА ЯСЕЛЬДЕ ДИВО-ДИВНОЕ. Рассказ об уникальном для Белоруссии парке, расположенном на Пинщине, в Поничах.

РЫЦАРИ ВЕСЕННИХ ЗОРЬ. Биолог Г. Сухов рассказывает о токовании глухарей, тетеревов и вальдшнепов.

И ПОД ЗЕМЛЕЙ РЕКИ ТЕКУТ. Наша республика располагает огромными запасами подземных пресных и минеральных вод. Каковы перспективы их использования?

ЭТА НЕСПОКОЙНАЯ ПЛАНЕТА... Новые теории о происхождении землетрясений и движении материков.

ТАМ, ГДЕ ТЕЧЕТ БЕРЕЗИНА. Некоторые сведения о Березинском заповеднике.

ДИРИЖЕР ДОБРЫХ ДЕЛ. Очерк о М. Трондиной—ответственном секретаре Гомельского городского отделения БООП.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ОХОТНИКА. Знакомим читателя с состоянием дел в охотничьих хозяйствах ГДР.

ЛЮДИ И ПТИЦЫ. Репортаж с республиканской выставки певчих птиц.

НА ПЛОТАХ. Очерк о путешествии по Припяти.

О РЫБАКАХ И РЫБЕ. Разговор об охране рыбных запасов в водоемах БССР.

НУЖЕН ЛИ ЛОСЮ ВОЛК? Размышления о судьбе волка.

НАШ КАЛЕНДАРЬ. Советы натуралистам, фенологам, садоводам и пчеловодам.

ЧЕМ БОЛЕЮТ ЗВЕРИ. Ученые предупреждают: звери опасны не только сами по себе, но и своими болезнями.

ШКОЛА И ПРИРОДА. ДНИ РЫБАКА. СТРАНИЦА ОХОТНИКА. ДОСЬЕ «РП». РАЗНЫЕ РАЗНОСТИ. ЗАМЕТКИ НАТУРАЛИСТА. В ПЕРВИЧНЫХ КОЛЛЕКТИВАХ. ЕСЛИ БЫ ЧЕЛОВЕК ЗНАЛ... «НА ПРИВАЛЕ».

ба 5218

ЧОРНАЯ КРАЧКА

...Малыш прагаладаўся, зноў і зноў кліча маці: не па днях, а літаральна па гадзінах расце птушаня чорнай крачкі. Ледзь паспяваюць бацькі—цудоўныя летуны і рыбаловы—накарміць малыша і яшчэ трох яго такіх жа вечна галодных братоў.

Чорная крачка—прадстаўнік шматлікага атраду чаек, які налічвае сотні відаў. Доўгія, вузкія крылы, мініацюрныя лапкі з перапонкамі, шчыльнае, густое пер'е гавораць аб тым, што ўсё жыццё гэтай птушкі звязана з вадой, паветрам.

І сапраўды, назіраючы за палётам крачкі, нельга не здзіўляцца ёю. Вось плаўныя, мерныя ўзмахі крылля пераходзяць у частае трапятанне і птушка нібы павісае ў паветры. І тут жа, праз імгненне, яна каменем падае ў ваду. Яшчэ імгненне—і чорная крачка ўжо знікае з вачэй з маленьком у дзюбе ці лічынкай жука-плывунца.

Крачкі вельмі таварыскія птушкі. На Асвейскім возеры, напрыклад, яны трымаюцца гуртамі да тысячы асобін. Біялагічная сутнасць такога супольнага жыцця тлумачыцца выгодай калектыўнай абароны ад ворагаў. А іх у крачкі няма.

Гняздзяцца крачкі на заліўных астраўках вялікіх азёр, на купінах сярод балот і пойменных лугоў. Адразу пасля выхаду з яйка птушанята крачкі амаль ужо гатовы весці нялёгкае жыццё сярод сваіх ворагаў—дужыя целам, рухавія.

Афарбоўка птушанят чорнай крачкі рэзка адрозніваецца ад убрання дарослых птушак. Калі сталыя птушкі апрануты ў чорны з пераходам у папалісты колер, то адзенне птушанят стракаціць іржава-бурымі з охрай танамі.

Адлет на месцы зімовак у чорных крачак пачынаецца з сярэдзіны ліпеня. Апошнія з іх пакідаюць месцы летніх гняздоўяў не пазней першай паловы верасня. Шлях у іх далёкі—на поўдзень Афрыкі.

ЗМЕСТ НУМАРУ

3

На Ясельдзе дзіва дзіўнае. Нататкі біёлага аб унікальным парку на Піншчыне.

1. Рыцары веснавых зораў. За-малёўка.

2. І пад зямлёй рэкі цякуць... Пра запасы падземнай вады.

4. У нетрах Палесся. Багаціц зямлі беларускай.

9. Дырыжор добрых спраў. Нарыс.

11. Нататкі натураліста.

12. На плытах. Падарожжа па Прыпяці.

14. Аб рыбаках і рыбе. Аб аховы рыбных запасаў у вадаёмах БССР.

15. Абкрадзенае вярхоўе. Пра аднабаковае асушэнне прыёманскіх зямель.

16. Чым хварэюць звяры! Выступленне вучонага.

18. Адказнасць паляўнічага. Вопыт палявання ў ГДР.

19. Погляд у будучыню. У пяровічных калектывах.

20. Людзі і птушкі. Рэпартаж з выстаўкі.

25. Наш календар. Май—чэрвень.

31. Розныя рознасці.

На першай старонцы вокладкі здымак Р. Сухава, на чацвёртай—М. Шарэя.

У нумары выкарыстаны таксама здымкі Ф. Рэўзіна, А. Сабадаша, Р. Сухава, А. Трукшынай, М. Шарэя, А. Федэрука, Р. Будрыса.

РОДНАЯ ПРЫРОДА

1972 г. № 3
выходзіць
кожныя два месяцы

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫ
БЮЛЕТЭНЬ
ДЗЯРЖКАМІТЭТА
САВЕТА МІНІСТРАЎ БССР
ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ
ПРЭЗІДЫУМАЎ
РЭСПУБЛІКАНСКІХ САВЕТАЎ
БЕЛАРУСКІХ ТАВАРЫСТВАЎ
АХОВЫ ПРЫРОДЫ,
ПАЛЯЎНІЧЫХ І РЫБАЛОВАЎ,
КАМІСІІ ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ
АН БССР,
РЭСПУБЛІКАНСКАГА САВЕТА
ПА ТУРЫЗМУ І ЭКСКУРСІЯХ

Рэдактар А. І. Варанцоў.
Адказны сакратар В. Д. Бабровіч.

Супрацоўнікі рэдакцыі:
В. І. Хліманаў, В. І. Дашкевіч,
Л. В. Здановіч, А. С. Сабадаш.

Мастацкі рэдактар Б. Е. Ярота.
Карэктар З. А. Фёдарова

Члены рэдкалегіі:
П. Н. Багданаў, Л. І. Бердзічавец,
В. Д. Бабровіч, У. А. Бразгоўка,
А. І. Варанцоў, П. А. Віліткевіч,
І. Б. Кардаш, П. Р. Корзун,
Г. І. Канцавая, П. А. Лугаўцоў,
Л. І. Малевіч, М. Р. Мурашка,
У. С. Раманаў, У. П. Самсонаў,
Б. І. Сачанка, М. В. Смольскі,
А. А. Сакалоўскі, В. Ф. Якушка.

Здадзена ў набор 28/II-72 г.
Падпісана да друку 7/IV-72 г.
АТ 05132. Друк. арк. 4.
Улік.-выд. арк. 6,5.
Фармат 60×90¹/₈.
Тыраж 45 000 экз. Зак. 790.
Цана 30 кап.

Выдавецтва «Польмя» Дзяржаўнага Камітэта Савета Міністраў БССР па друку. Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі:
Мінск, вул. Калектарная, 10.
Тэл. 234967, 234961

Ба 5218

У канцы мая, калі прыдзе на зямлю доўгачака-
нае цяпло, а рэкі ўвойдуць у берагі, неяк непрык-
метна пачнецца другая паводка — цветарэчка.

Быццам з азёр-крыніц — жоўтых, белых, бла-
кітных, — застылых на пагорках, уздоўж паля-
вых сцяжынак, берагамі рвоў, паўз дарог стру-
меняцца яны ўніз, на лугі. Месцамі ручаіны кве-
так разліваюцца стракатымі плёсамі, потым зноў
звужаюцца, іншы раз мяняючы колер, і ўсё ця-

куць ніжэй і ніжэй. Бела-жоўтыя рамонкі перахо-
дзяць у ліловыя разлівы братаўкі, а затым —
мора незабудак. І чым бліжэй да сенажаці, тым
ручаі паўней і раздольней. А там ужо не адроз-
ніш ні чырвонага, ні зялёнага, ні сіняга — усё злі-
лося ў неабдымны, гарачы ад колераў дыван лет-
няга лугу...

Глядзіш з узлеску і мроіцца табе: цякуць з усіх
бакоў квяцістыя раўчкі.

Цана 30 кап.

Індэкс 74926

